

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Katedra studií občanské společnosti

Diplomová práce

**Postoje vybraných neziskových organizací
zabývajících se lidskými právy k festivalu Jeden svět**

MgA. Barbora Pecháčková Uchytilová

Praha 2011

Vedoucí práce: Dr. Dana Moree

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a s použitím literatury uvedené v seznamu literatury. Souhlasím s tím, že tato diplomová práce může být zveřejněna v elektronické knihovně FHS UK a může být využita i jako studijní text.

V Dobříši dne 12.května 2011

Barbora Pecháčková Uchytlová

Poděkování

Na tomto místě bych velice ráda poděkovala v první řadě Dr. Daně Moree, za vstřícné vedení této diplomové práce a dále těm, bez jejichž laskavé pomoci by tato práce nemohla vzniknout, a jimiž jsou: Selma Dizdarevič Muhič, Dáša van der Horst, David Zahumenský a Miroslav Dvořák. Zároveň děkuji své rodině za trpělivost, pomoc a pochopení.

Abstrakt

Tato diplomová práce se věnuje nejprve analýze neziskových organizací, které působí na území České republiky a jejichž hlavní činností je oblast lidských práv. Z této analýzy byly vybrány čtyři neziskové organizace, s jejichž představiteli byly vedeny kvalitativní rozhovory. Rozhovory se zaměřují na zkoumání postojů těchto organizací k mezinárodnímu festivalu lidskoprávních dokumentárních filmů Jeden svět. Výzkum hledá odpovědi na tyto otázky: Má festival Jeden svět opravdu potenciál přispět k řešení problémů spojených s lidskoprávní tematikou, občanskou angažovaností či prosazováním principů demokracie? Jaký potenciál mají dokumentární filmy v oblasti vzdělávání k lidským právům?

Abstract

This thesis focuses on the analysis of non-profit organizations operating in the Czech Republic and whose main activity is the area of human rights. From this analysis four NGO's have been selected. Their representatives were interviewed with an aim to obtain their attitudes towards international human rights film festival One World. The research seeks answers to these questions: Does the One World festival really have the potential to help with solving human rights issues, civic engagement or promoting democratic principles? What is the potential of documentary films in the field of human rights education?

Klíčová slova

Lidská práva, vzdělávání k lidským právům, vzdělávání k občanství, občanská společnost, organizace občanské společnosti, neziskové organizace, dokumentární film, neziskové organizace zabývající se lidskými právy, lidskoprávní aktivity, demokracie.

Obsah

1	ÚVOD	7
1.1	MŮJ VZTAH K FESTIVALU JEDEN SVĚT	7
1.2	CÍLE DIPLOMOVÉ PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	9
2	TEORETICKÁ ČÁST	10
2.1	ANALÝZA NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ ZABÝVAJÍCÍCH SE LIDSKÝMI PRÁVY A VZDĚLÁVÁNÍM K LP ...	10
2.1.1	<i>Evidence neziskových organizací</i>	10
2.1.2	<i>Rozdělení neziskových organizací zabývajících se lidskými právy podle jednotlivých kategorií</i> 12	
2.1.3	<i>Neziskové organizace vybrané pro výzkum</i>	15
2.2	LIDSKÁ PRÁVA	16
2.2.1	<i>Vývoj lidských práv</i>	16
2.2.2	<i>Mezinárodní lidskoprávní dokumenty</i>	17
2.2.3	<i>Univerzální lidská práva nebo kulturní relativismus?</i>	21
2.2.4	<i>Lidská práva a globalizace</i>	23
2.3	VZDĚLÁVÁNÍ K LIDSKÝM PRÁVŮM	24
2.3.1	<i>Vzdělávání v demokratickém státě a občanská společnost</i>	24
2.3.2	<i>Vzdělávání k lidským právům jako vzdělávání k občanství</i>	27
2.4	FESTIVAL JEDEN SVĚT JAKO MEDIÁLNÍ PRODUKT	29
2.4.1	<i>Média a občanská společnost</i>	29
2.4.2	<i>Instituce</i>	32
2.4.3	<i>Vznik produktu</i>	37
2.4.4	<i>Podmínky vzniku produktu</i>	41
2.4.5	<i>Produkt sám</i>	42
2.4.6	<i>Publikum</i>	50
3	EMPIRICKÁ ČÁST	53
3.1	PŘEDSTAVENÍ VÝZKUMU	53
3.1.1	<i>Proč právě kvalitativní výzkum a jeho metody</i>	53
3.1.2	<i>Výzkumné otázky</i>	55
3.1.3	<i>Výběr vzorku</i>	55
3.1.4	<i>Metoda sběru dat – kvalitativní rozhovor</i>	59
3.1.5	<i>Připravená struktura rozhovorů</i>	62
3.1.6	<i>Průběh jednotlivých rozhovorů</i>	63
3.2	ANALÝZA VÝZKUMU	64
3.2.1	<i>Vztahy mezi jednotlivými organizacemi a Jedním světem</i>	64
3.2.2	<i>Festival jako nástroj vzdělávání k lidským právům</i>	71
3.2.3	<i>Zapojování se (Getting involved) a občanská společnost</i>	81
3.2.4	<i>Jeden svět a jeho role v oblasti ochrany lidských práv</i>	83
4	ZÁVĚR	88
5	PRAMENY A LITERATURA	90

6	SEZNAM TABULEK.....	93
7	SEZNAM PŘÍLOH	93
8	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	93
	PŘÍLOHA 1: OTÁZKY PRO KVALITATIVNÍ ROZHOVOR	94
	O AUTORCE	97
	REJSTŘÍK.....	98

1 Úvod

1.1 Můj vztah k festivalu Jeden svět

„Dokumenty o lidských právech hrají v dnešním světě naprosto klíčovou roli. Jsou jakýmsi oknem do jiných kultur, společností, do cizích problémů. V současném globalizovaném světě je bezpodmínečně nutné, abychom se naučili navzájem si rozumět, vědět o tom, že se někde děje bezpráví. Festivaly, jako je Jeden svět, jsou úžasnou příležitostí právě pro takovou komunikaci, je to první krok k tomu, aby došlo k nějakým změnám, aby lidé změnili své postoje.“

Diane Weyermann (USA)

bývalá ředitelka dokumentárního programu Sundance Film Institute

Festival dokumentárních filmů o lidských právech Jeden svět, pořádaný neziskovou organizací Člověk v tísni, navštěvuji pravidelně už několik let. V průběhu několika ročníků jsem stihla vidět veliké množství dokumentárních filmů. Sledovala jsem, jak postupně narůstá nejen počet návštěvníků, ale také celkově popularita festivalu a kladla jsem si několik otázek. Proč vlastně je dobré, abychom se prostřednictvím dokumentárního filmu zajímali o problémy v různě vzdálených koutech světa? Často přeci slyšíme hlasy, že film má být zdrojem zábavy, odpočinku. Mnoho lidí vnímá kinosál jako místo, kde se odpoutáme od všedních starostí, zapomeneme na všechna trápení a jen se necháme unášet příběhy, které ať hlavně nijak nesouvisí s tím mým vlastním. Ovšem toto vše jsou přesně skutečnosti, se kterými při návštěvě Jednoho světa určitě nemůžeme počítat.

Filmy, které Jeden svět a jemu podobné festivaly nabízejí, jsou často svědectvím o tragických událostech, o osudech konkrétních lidí, kteří zažívají bezpráví, proti kterému se mohou jen velmi omezeně bránit. Jaký má tedy význam, abychom se při sledování filmu vystavovali často citové újmě, pocitu, že svět ve kterém žijeme je plný bolesti, utrpení, nespravedlnosti, pocitu vlastní neschopnosti toto vše zastavit? Dá se něco změnit tím, že se budeme vystavovat takovým pocitům?

Ani naše společnost není bez chyby a bez mnoha faktorů, které by nevyžadovaly nápravu. Přesto patříme na světě mezi ty země, jejichž obyvatelé mají jedny z nejlepších podmínek pro život. Domnívám se, že naše společnost již částečně došla do fáze, kdy si

uvědomujeme naši pozici vůči těmto méně šťastným a to nám dává potřebný nadhled k tomu, abychom se mohli začít zajímat o to, jakým způsobem my sami můžeme těmto národům, či skupinám lidí pomoci. Určitě hraje roli i fakt, že naše společnost se těšila před rokem 1989 z ne bezvýznamné pomoci a podpory mnoha demokratických zemí a my teď máme jedinečnou příležitost takto pomáhat dál.

Tady ovšem přichází na řadu další otázka. Je vůbec možné, aby měl dokumentární film takovou sílu, aby mohl něco opravdu změnit? Jak účinným nástrojem vzdělávání k lidským právům může být? Pravděpodobně nemůžeme očekávat výrazné změny postojů vedoucích k výrazným změnám v chodu světa. Důležité ale je, že lidé, kteří na takové filmy chodí, mohou přispět k lepšímu světu. Samozřejmě ne každý z nás, kdo sleduje osudy nějakého palčivého problému hned vzápětí sám organizuje například petice, či nějaký tlak na vládu, aby vyslala pomoc tímto směrem. To není příliš reálné. Ale určitě můžeme doufat, že alespoň nějaké procento diváků bude o problému dál diskutovat, přemýšlet, případně mu to umožní podívat se na svůj vlastní život z poněkud jiné perspektivy a snad i dokonce jej to přesvědčí o tom, že by měl věnovat svůj osobní čas, případně prostředky na byť třeba minimální pomoc druhým.

Neziskové organizace jsou vedle státu velmi významnými nositeli ochrany lidských práv. Jsou na státu nezávislé a jejich cílem je pomáhat nejrůznějšími prostředky ke kvalitnější společnosti. Jejich zisky se nepočítají ekonomickými parametry, ale především parametry solidárnosti, pomoci, zlepšení společnosti. Hledají konkrétní formy pomoci lidem, jejichž práva jsou ohrožena, připomínají zákony, které s touto problematikou souvisejí, vyhledávají oblasti, kterým se stát ani organizace zaměřené na vytváření zisku nevěnují a vyvíjejí v nich svou činnost.

Jednou z takovýchto neziskových organizací je Člověk v tísni, která pořádá festival dokumentárních filmů Jeden svět jako jednu z mnoha svých aktivit. Hlavní oblastí zájmu Člověka v tísni je podpora lidských práv. Podporuje například disidenty a politicky pronásledované aktivisty, vznik občanské společnosti v zemích s nedemokratickými režimy, v současné době třeba na Kubě, v Bělorusku, Barmě či Moldávii.

V České republice ale samozřejmě působí i další neziskové organizace s podobným zaměřením. Pokusím se ve svém výzkumu zjistit, jaké postoje zaujímají k tomuto festivalu dokumentárních filmů neziskové organizace (dále jen NO), které se přímo na jeho organizaci nepodílejí, ale přesto je pro ně daná problematika klíčová.

1.2 Cíle diplomové práce a výzkumné otázky

Kromě pořádající neziskové organizace Člověk v tísni působí v České republice i další neziskové organizace s podobným zaměřením. Základní výzkumnou otázkou bylo zjistit, jaké postoje zaujímají k tomuto festivalu dokumentárních filmů neziskové organizace (dále jen NO), jejichž středem zájmu jsou lidská práva a vzdělávání k lidským právům.

Na začátku výzkumu bylo zjištění, které NO se těmto tématům věnují, v jaké míře a rozsahu. Z těchto organizací pak byly podle zvoleného klíče vybrány čtyři nejvhodnější. Dalším krokem byla analýza festivalu Jeden svět jako mediálního produktu. Tato analýza byla provedena za pomoci teorie používané při studiu médií, která se zkoumá pět klíčových oblastí - instituce, která produkt vlastní či řídí, vznik produktu, podmínky, za kterých produkt vzniká, produkt sám a publikum, které se k produktu vztahuje. Posledním krokem byl samotný výzkum. Kromě základní výzkumné otázky (postoje vybraných NO k festivalu Jeden svět) se výzkum zaměřil také na otázky další: Jsou podle názoru vybraných NO jednotlivé festivalem deklarované cíle opravdu reálné a dosažitelné? Jakým způsobem festival přispívá k občanské angažovanosti, k zájmu o problémy druhých, k zájmu o možnosti pomoci? Jakou roli hraje festival v oblasti vzdělávání k lidským právům? Používají vybrané NO ve své vzdělávací činnosti lidskoprávní dokumentární filmy? Proč ano, proč nikoliv? Opravdu je v silách festivalu přispět k řešení problémů spojených s lidskými právy, občanskou angažovaností a prosazováním demokracie? Jak jednotlivé NO nahlíží na možnosti případné spolupráce s festivalem? Jaké jsou jejich zkušenosti s festivalovými projekci, s debatami, doprovodnými akcemi?

Tyto a podobné otázky byly východiskem pro přípravu výzkumu. V jeho samotném průběhu pak došlo k jejich uspořádání, ze kterého bylo možné vyvodit určité závěry, které doufají být příspěvkem k analýze neziskového sektoru v České republice.

2 Teoretická část

2.1 Analýza neziskových organizací zabývajících se lidskými právy a vzděláváním k LP

2.1.1 Evidence neziskových organizací

Abych mohla začít analyzovat neziskové organizace, které se zabývají problematikou lidských práv a tedy i vzděláváním v této oblasti, potřebovala jsem vyjít z nějakého přehledu či seznamu, který obsahuje pokud možno vyčerpávající počet neziskových organizací působících na území České republiky. Bohužel v současné době žádný takový oficiální kompletní a aktuální seznam neexistuje.

Jednou z možností bylo vycházet z informací uvedených na portálu veřejné správy ČR. Zde existuje veřejně přístupná Evidence nestátních neziskových organizací (Evidence NNO), která vznikla v roce 2006 pod záštitou Ministerstva informatiky ČR. Tato evidence nese v názvu označení nestátní neziskové organizace. Používá tak jedno z možných označení organizací občanského sektoru, které zdůrazňuje oddělení těchto organizací od státu a jejich nezávislost na něm (které bývá ale často nepřesné, protože mnohé z nich jsou závislé na státních dotacích). I přes toto označení budu nadále používat v textu pojem neziskové organizace (samozřejmě kromě citací), které považuji v tomto kontextu za vhodnější.

V současné době je Evidence NNO provozována Ministerstvem vnitra ČR. Evidence je určena především pracovníkům NO, pracovníkům státní správy a samosprávy, dále novinářům a také široké veřejnosti. Jak se píše na úvodní stránce: „Přítomnost v Evidenci NNO je jedním z ukazatelů aktivity nestátní neziskové organizace. Zadané informace jsou ověřovány a kontrolovány, proto jsou pro případné dárce, partnery, dobrovolníky či zaměstnance přesvědčivé a důvěryhodné. V horizontu několika let také vznikne povinnost zapsat se do Evidence NNO pro všechny NNO působící v České republice a evidované NNO budou moci jednodušeji získat dotace z veřejné správy a žádat daňové úlevy pro svou činnost.“¹ Neziskové organizace se zde ale zatím evidují zcela dobrovolně, takže seznam

---

¹ Dostupné z <<http://www.isnno.cz/evidencennov10001/DesignPages/oevidenci.aspx>>, [cit. 5. května 2011]

nelze považovat za úplný. Přesto jde o evidenci poměrně obsáhlou, takže jsem doufala, že z ní budu moci ve své analýze vycházet.

Vyhledávání konkrétních NO je možné podle zadání názvu organizace, nebo identifikačního čísla organizace, právní formy, cílové skupiny nebo oblasti činnosti. Pro účely mé analýzy jsem zvolila jako klíčovou podmínku pro vyhledávání oblast činnosti. Zde je na výběr ze třinácti oblastí, mezi kterými je například ekologie, náboženství, sociální služby, sport a rekreace, kultura a umění, apod. Nejblíže lidským právům byla oblast „ochrana práv a obhajoba zájmů“. Po zadání této specifikace bylo nalezeno 253 neziskové organizace. Po odkliknutí na podrobnější informace o nalezených NO se objevilo okno s názvem organizace, identifikačním číslem, právní formou, rokem vzniku, posláním, kontaktními informacemi, statutární orgány organizace a bankovní spojení. Pro mé zaměření byla nejzajímavější kolonka poslání organizace. Jenže informace v této kolonce obsažené jsou jednak velmi stručné a jednak systém evidence neumožňuje vyhledávání organizací se stejným nebo podobným posláním. Takže i kdybych se věnovala velice pracnému prohledávání informací o všech 253 nalezených NO, nezískala bych přehled o tom, které z nich se věnují především lidským právům, natož v jakém rozsahu.

Tyto webové stránky také umožňují vyhledávání pomocí fulltextu. Jenže v okamžiku, kdy jsem zadala heslo lidská práva, se vždy po chvíli čekání objevila informace o chybě či technických problémech. Takže dalším nedostatkem této databáze je její ne zcela stoprocentní funkčnost. Musela jsem tedy využít další možnosti, kterou nabízejí internetové stránky www.neziskovky.cz.

Tyto stránky kromě jiného poskytují internetový katalog, který o sobě prohlašuje, že je komplexním celostátním přehledem služeb a produktů, které poskytují české neziskové organizace. Zároveň umožňuje široké veřejnosti vyhledávání potřebných služeb nebo produktů a také je marketingovým nástrojem pro ty neziskové organizace, které zde nabízejí svoje produkty. Tento katalog je propojen s Evidencí nestátních neziskových organizací a kategorie, podle kterých jsou organizace uspořádány se shodují s kategoriemi uvedenými ve zmiňované kolonce oblast činnosti NO. Zde je každá z těchto oblastí rozdělena jednak na další podkategorie a dále také podle jednotlivých regionů.² A právě pod kolonkou právo a obhajoba zájmů je kromě podkategorií gender, menšiny, občanské poradny, rovné příležitosti, mezinárodní vztahy a ochrana spotřebitelů také podkategorie lidská práva.

---

² Dostupné z < <http://neziskovky.cz/katalog/o-katalogu/> >, [cit. 5. května 2011]

2.1.2 Rozdělení neziskových organizací zabývajících se lidskými právy podle jednotlivých kategorií

Podkategorie s názvem „lidská práva“ uvádí 37 neziskových organizací. O každé této organizaci jsou zde uvedeny základní informace jako je sídlo, kontaktní osoba, krátká anotace a také internetové adresy jednotlivých organizací, na kterých jsem našla poměrně podrobné informace. Tento seznam jsem tedy zvolila jako výchozí pro analýzu neziskových organizací zabývajících se lidskými právy v ČR.

Prvním krokem bylo zkoumání cílů každé jednotlivé organizace. Podle cíle byly organizace rozděleny do těchto tří kategorií:

- NO, které zmiňují lidská práva jako jeden ze svých cílů,
- NO, které lidská práva jmenovitě v cílech uvedena nemají, ale přesto se jimi v různé míře zabývají,
- NO, které se lidskými právy zabývají jen velmi okrajově a nadace.

NO, které zmiňují LP ve svých cílech	NO, které LP ve svých cílech nemají, přesto se ale jimi zabývají	Nadace a NO, které se LP zabývají jen velmi okrajově
<ul style="list-style-type: none"> • Humanistické centrum Dialog, o.s. • Občanská poradna Nymburk, o.s. • Centrum ochrany LP jižní Čechy • proFem o.p.s., konzultační středisko pro ženské projekty • Liga lidských práv • Nezávislé sociálně ekologické hnutí – NESEHNUTÍ Brno 	<ul style="list-style-type: none"> • Centrum pro integraci cizinců, o.s. • Aliance pro děti a rodiče • Mezinárodní sdružení Občanské Bělorusko • Charita Ostrava – Charitní středisko poradenských a sociálních služeb • Sdružení pro integraci a migraci • Střep – České 	<ul style="list-style-type: none"> • INKANO Písek (Informační kancelář NO) • Informační centrum občanského sektoru – ICOS Český Krumlov • Podněty.cz • Hnutí za aktivní mateřství • Stejná rodina • Česká rada nevidomých a slabozrakých

<ul style="list-style-type: none"> • Občanská komise za LP • Český helsinský výbor • Občanské sdružení Kolumbus • Evropská unie pro LP • Amnesty International • OPIM o.s. – Organizace na podporu integrace menšin • NOPO – Nezávislá občanská poradna Olomouc • Národní iniciativa pro život, o.p.s. • Poradna pro občanství, občanská a LP • Burma Center Prague, o.p.s. • Občanské sdružení Vzájemné soužití 	<p style="text-align: center;">centrum pro sanaci rodiny</p> <ul style="list-style-type: none"> • THEIA – Občanské sdružení • Respekt institut, o.p.s. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nadace Forum 2000 • Nadace Open Society Fund Praha • Institut sociální a kulturní antropologie medicíny • Český esperantský svaz • CEELI Institut • Adam Česká republika
---	--	---

Tabulka č. 1, Základní rozdělení neziskových organizací zabývajících se lidskými právy³

Pro své další zkoumání jsem vybírala už jen z první kategorie NO. Vyloučila jsem NO, které se samy neprofilují jako zabývajících se lidskými právy. Také jsem vyloučila z užšího výběru nadace. Jejich právní forma odkazuje na fakt, že jsou účelovým sdružením majetku a jejich hlavním posláním je přerozdělování finančních prostředků. Podporují tedy lidská práva,

³ Dostupné z <http://neziskovky.cz/katalog/kategorie/pravo-a-obhajoba-zajmu/lidska-prava/> >, [cit. 23. července 2011]

samozřejmě v různé míře, nikoliv přímo svou vlastní činností, ale především finanční podporou dalších subjektů.

Pro další výběr přicházelo v úvahu tedy šestnáct NO, které se vědomě hlásí k podpoře lidských práv. Z těchto organizací jsem dále vybírala podle oblasti jejich působení. Chtěla jsem do svého výzkumu zahrnout organizace, které se zabývají lidskými právy v pokud možno nejširším záběru. Jednak jsem vyloučila organizace, které se zabývají porušováním lidských práv jen určité přesně dané skupiny lidí (například lidé, kteří absolvovali psychiatrickou léčbu) a organizace, které se věnují jen úzké oblasti LP (například práva dětí, žen, apod.). Poté jsem vyloučila organizace, jejichž činnost je zaměřena především místně (například Nymburk, jižní Čechy) a organizace, které se věnují porušování lidských práv v určité zemi či oblasti (například Barma, Afrika).

NO, které se zabývají LP v širším záběru	NO, které jsou zaměřené na porušování LP určité skupiny lidí nebo jsou zaměřeny na úzkou oblast LP	NO, které jsou zaměřené na porušování LP v určitém kraji, zemi či oblastí
<ul style="list-style-type: none"> • Liga lidských práv • Český helsinský výbor • Amnesty International • Poradna pro občanství, občanská a LP 	<ul style="list-style-type: none"> • proFem o.p.s., konzultační středisko pro ženské projekty • Občanská komise za LP • Občanské sdružení Kolumbus • OPIM o.s. – Organizace na podporu integrace menšin • Národní iniciativa pro život, o.p.s. • Občanské sdružení 	<ul style="list-style-type: none"> • Humanistické centrum Dialog, o.s. • Občanská poradna Nymburk, o.s. • Centrum ochrany LP jižní Čechy • Evropská unie pro LP • NOPO – Nezávislá občanská poradna Olomouc • Burma Center Prague, o.p.s.

	<p>Vzájemné soužití</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nezávislé sociálně ekologické hnutí – NESEHNUTÍ Brno 	
--	--	--

Tabulka č. 2, Neziskové organizace, jejichž cílem je ochrana lidských práv⁴

2.1.3 Neziskové organizace vybrané pro výzkum

Tak jako u první tabulky také zde jsem váhala nad zařazením některých NO, protože vymezené hranice se samozřejmě v některých případech překrývají. V této fázi jsem nejvíce váhala nad zařazením brněnského nezávislého sociálně ekologického hnutí Nesehnutí, a to především proto, že jejich aktivity jsou hlavně z oblasti ekologie a až poté se věnují lidským právům a dokonce také právům zvířat. Nakonec mé rozhodování ulehčil fakt, že na mé žádosti o rozhovor nikdo nereagoval, a Nesehnutí jsem tak z konečného výběru vyřadila.

V závěrečném výběru tedy zůstaly tyto čtyři neziskové organizace:

- Liga lidských práv
- Český helsinský výbor
- Amnesty international
- Poradna pro občanství, občanská a lidská práva

Jistě by se dal zvolit i jiný klíč k analýze organizací vhodných pro tento výzkum. Tento výběr ale považuji za vhodný zejména z toho důvodu, že tyto organizace vyhledávají témata pro svou práci ze širokého pole možností, které nabízí oblast ochrany lidských práv. Všechny organizace mají také poměrně dlouhou tradici a zároveň jsou napojeny na další mezinárodní organizace s podobným zaměřením. Důležitou roli hraje i fakt, že všechny tyto organizace se zároveň věnují vzdělávání v oblasti lidských práv. Předpokládala jsem tedy, že zástupci právě těchto vybraných neziskových organizací mi poskytnou bohatý erudovaný materiál pro můj výzkum.

⁴ Dostupné z <http://neziskovky.cz/katalog/kategorie/pravo-a-obhajoba-zajmu/lidska-prava/> >, [cit. 23. července 2011]

2.2 Lidská práva

2.2.1 Vývoj lidských práv

Lidská práva jsou práva daná všem lidem proto, že jsou lidé. „Lidská práva si nemůžeme koupit, získat či zdědit, patří lidem jednoduše proto, že jsou lidé – lidská práva jsou vlastní každému. Lidská práva jsou stejná pro všechny živé bytosti bez ohledu na rasu, pohlaví, náboženská, politická či jiná přesvědčení, národnost či sociální původ. My všichni se rodíme svobodní a hodní důstojnosti a práv– lidská práva jsou univerzální.“⁵

Lidská práva jsou neodmyslitelně spjata s člověkem jako takovým. Jejich zárodky můžeme hledat ve starém Řecku a Římě. Už zde existují určitá práva, která mají svou platnost bez ohledu na to, zda jsou daným společenským uspořádáním uznána či nikoliv. Období křesťanství zdůrazňovalo, že všichni jsou si před Bohem rovni a tak i každý sám se bude zpovídat před ním za svůj život. Pojem lidských práv, tak jak jej chápeme dnes má své kořeny především v západní Evropě 17. a 18. století. Osvícenství se v této době věnovalo mimo jiné myšlence přirozených práv, práv osobních, která náleží nikoliv určité společenské třídě, ale náleží každému jedinci a nejsou závislá na uspořádání společnosti. Přináleží nám bez ohledu na to, zda je politická moc uznává, či nikoliv. Tato myšlenka byla ve své době nová, neboť tak došlo k posunu od práv daných shora, práv daných Bohem.

Zajímavý je také vývoj toho, co bylo za základní lidská práva v průběhu historie považováno, případně kdo byl považován za člověka hodného těchto práv. V antickém Řecku se za ně jistě nepovažovali otroci, ženy, ale ani například cizinci. Locke považoval za přirozená práva právo na život, svobodu a majetek, zatímco dnes se pod tímto pojmem skrývá široké spektrum práv, od práva na nediskriminaci, nemučení, práva na soukromí, na soud, na svobodu pohybu, svobodu projevu, shromažďování i na svobodu pohybu až po například práva na dovolenou.

Audrey Osler a Hugh Starkey ve své knize *Teachers and human rights education* rozdělují vývoj lidských práv z historického hlediska do tří základních vln nebo také generací práv. První vlna je spojena právě s Osvícenstvím, které vyvolalo potřebu politických a občanských práv, která byla podmínkou odpovědného smysluplného občanství. Tato práva jsou spojována nejen s Osvícenstvím, ale také „s bojem za svobodu proti despotickému a nespravedlivému jednání koloniálních mocností a také proti monarchii, která se prohlašovala

---

⁵ Amnesty International, Human Rights Education Team. 2001 *First Steps: A Manual for Starting Human Rights Education* s. 9

za vládnoucí z boží vůle. Příkladnými historickými deklaracemi, které prosazují rovnost práv a práv subjektů bouřit se proti tyranii, jsou Deklarace nezávislosti Spojených států amerických z roku 1776 a francouzská Deklarace práv člověka a občana z roku 1789. Historický význam deklarací je rozpoznatelný také v deklaracích a smlouvách vzniklých ve dvacátém století, které používají fráze a formulace, které se objevily právě v těchto dvou původních.“⁶

Podle Audrey Osler je druhá vlna práv spojena s právy sociálními a ekonomickými, která vycházejí z rozbrojů mezi odboráři v devatenáctém století. Poprvé tato práva formulovala Mezinárodní organizace práce, která je specializovanou organizací OSN a usiluje o prosazování sociální spravedlnosti a mezinárodně uznávaných pracovních práv.

Třetí vlna je pak spojena s dosud největší válečnou katastrofou v dějinách lidstva, kterou byla druhá světová válka. Práva této třetí vlny jsou někdy nazývána také práva solidární. Tato práva staví na předchozích generacích práv, aniž by ta původní nahrazovala. Nejedná se o práva nová, ale nová je především síla, s jakou se tato práva mezinárodně prosazují, kým jsou prosazována (neziskové organizace začínají nabírat na síle) a jaké nové nástroje začala využívat ke svému prosazování.⁷

2.2.2 Mezinárodní lidskoprávní dokumenty

Druhá světová válka znamenala nejen smrt nepředstavitelného množství lidí, ale přinesla také veliké utrpení mnoha lidem na celém světě. V reakci na hrůzy, které přinesla válka v podobě neuvěřitelně propracovaného organizovaného pronásledování Židů, Romů a dalších skupin, které byly nacisty považovány za méněcenné a tedy nehodné života, byla vyhlášena valným shromážděním Organizace spojených národů 10. prosince 1948 Všeobecná deklarace lidských práv. Přestože tato deklarace není mezinárodní smlouvou, ale spíše nezávazným dokumentem, je uznávána na celém světě. V době přijetí Deklarace měla Organizace spojených národů 58 členů, což znamenalo pestrou směs nejrůznějších kultur, náboženství ale i různého stupně ekonomického rozvoje. Všeobecná deklarace lidských práv byla schválena hlasováním 48 členů. Jsou jimi například Spojené státy americké, Čína, Francie, Dánsko, Norsko, ale i třeba Afghánistán, Pákistán, Barma či Kuba. Hlasování se zdržel například Sovětský svaz, Saúdská Arábie, ale i třeba Polsko a Československo.

---

⁶ Osler, Audrey, Starkey, Hugh. 2010. *Teachers and Human Rights Education*. Staffordshire: Trentham Books s. 30.

⁷ Osler, Audrey, Starkey, Hugh. 2010. *Teachers and Human Rights Education*. Staffordshire: Trentham Books s. 30-31

Přes tuto pestrou různorodost, kterou vyjadřovaly členské státy byla Deklarace snahou o zahrnutí všech možných základních práv člověka a jistou představou o budoucnosti spravedlivého světa, který všechny státy společně sdílí. Po vyhlášení tohoto historického dokumentu vyzvalo shromáždění všechny členské státy Organizace spojených národů, aby zpřístupnily znění Deklarace všem občanům, aby je pomohly šířit, podporovaly jeho čtení a výklad zejména na všech stupních vzdělávacího systému daného státu.

Cílem vyhlášení Všeobecné deklarace lidských práv bylo přesvědčení, že její uznání pomůže světu vyloučit další utrpení lidí po celém světě, které způsobila válka. Jak se píše hned v jejím úvodu: „U vědomí toho, že uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě, že zneuznání lidských práv a pohrdání jimi vedlo k barbarským činům, urážejícím svědomí lidstva, a že vybudování světa, ve kterém lidé, zbavení strachu a nouze, se budou těšit svobodě projevu a přesvědčení, bylo prohlášeno za nejvyšší cíl lidu, že je nutné, aby lidská práva byla chráněna zákonem, nemá-li být člověk donucen uchýlovat se, když vše ostatní selhalo, k odboji proti tyranii a útlaku, že je nutné podporovat rozvoj přátelských vztahů mezi národy, že lid Spojených národů zdůraznil v Chartě znovu svou víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti, v rovná práva mužů i žen a že se rozhodl podporovat sociální pokrok a vytvořit lepší životní podmínky ve větší svobodě, že členské státy převzaly závazek zajistit ve spolupráci s Organizací spojených národů všeobecné uznávání a zachovávání lidských práv a základních svobod a že stejné chápání těchto práv a svobod má nesmírný význam pro dokonalé splnění tohoto závazku.“⁸

Všeobecná deklarace lidských práv je první a nejdůležitější mezinárodní úmluvou zavazující státy k dodržování lidských práv, není ale úmluvou jedinou. V průběhu dalších let se vynořovala další a další lidská práva, jejichž dodržování bylo potřeba ustanovit v dalších mezinárodních dokumentech. V následující tabulce jsou uvedeny nejvýznamnější z dokumentů obecně označovaných jako lidskoprávní nástroje (*Human Rights Instruments*), které jsou právně vymahatelné.

Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (1965)

(*International Convention on the Elimination of All forms of Racial Discrimination*)

⁸ Všeobecná deklarace lidských práv, dostupné například z <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>>

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (1966)

(International Covenant on Civil and Political Rights)

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1966)

(International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)

Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (1979)

(Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women)

Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (1984)

(Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)

Úmluva o právech dítěte (1989)

(Convention on the Rights of the Child)

Mezinárodní úmluva o ochraně práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin (1990)

(International Convention of the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families)

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (2006)

(Convention on the Rights of Persons with Disabilities)

Mezinárodní úmluva na ochranu osob před násilným zmizením (2006)

(International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance)

Tabulka č. 3, Nejvýznamnější mezinárodní dokumenty na ochranu lidských práv⁹

Jenže podepsání mezinárodní úmluvy samo o sobě lidská práva neochrání. Jack Donnelly říká: „Lidskoprávní normy byly z velké části internacionalizované. Ale přesto jejich zavádění do praxe zůstává téměř bezvýhradně na státu. ...Současný mezinárodní (a místní)

⁹ Osler, Andrey, Starkey, Hugh. 2010. *Teachers and Human Rights Education*. Staffordshire: Trentham Books s. 37

režim lidských práv je kontrolním mechanismem, který monitoruje vztahy mezi státy a občany. Není žádná jiná alternativa, než přísně centrálně řízená koncepce lidských práv. Dokonce i ve stabilním evropském režimu lidských práv regulují vztahy mezi státy a jejich občany dohlížecí orgány Evropského soudu pro lidská práva.

Ústřední role státu v současném uspořádání mezinárodních lidských práv je také viditelná v podstatě ve všech uznaných právech. Některá práva, nejvýrazněji právo politické participace, jsou většinou (i když existují výjimky) přiznávána pouze občanům daného státu. Mnoho závazků – například poskytování vzdělání a sociálního zabezpečení – se vztahuje také pouze na residenty. Prakticky všechny závazky se vztahují na občany cizích národností pouze pokud podléhají jurisdikci daného státu.

Státy nemají mezinárodně uznávanou povinnost ochraňovat občany cizích národností v zahraničí například od mučení. Nemohou ani dokonce svobodně použít účinné prostředky například ve prospěch cizí oběti mučení. Současné normy státní suverenity stále zakazují v zahraničí státům vyvíjet nátlak proti mučení a prakticky proti všem dalším porušováním lidských práv.¹⁰

Lidská práva jsou jednak jakýmsi morálním kodexem, ale zároveň je potřeba, aby tato práva byla také právní normou. Pro vymahatelnost lidských práv je nutné, aby každý stát tato práva uznával a chránil svoje občany před jejich zneužíváním. Lidská práva jsou určitou normou, která by měla být nad státem, ale je to právě stát, který by tato práva měl zajišťovat. Jak říká Charles R. Beitz: „Lidská práva jsou normou pro domácí instituce, jejichž uspokojování je otázkou mezinárodního zájmu. Jak jsem zpozoroval, praxe v oblasti lidských práv může být popsána jako „státní“ v minimálně dvou smyslech: jejich normy platí v první řadě pro stát, a zároveň závisí na státu, individuálně i společně, jako na jejich hlavním garantovi. To neznámá, že lidská práva neukládají žádná omezení na ostatní činitele nebo že pouze státy mají zodpovědnost jako garanti. Ale hlavní úloha států v implementaci lidských práv nemůže být odepřena. Pravděpodobně budou v jinak organizovaném světě analogické institucionální normy, ale pokud zde jsou, jejich politická role a věcný obsah bude velmi odlišný. Praktikování lidských práv, tak jak je doposud rozvinuto, může být chápáno pouze jako revizionistická přínáležitost světového řádu nezávislých územních států.“¹¹

Bohužel žijeme ve světě, kde ne všechny státy základní lidská práva svým občanům zajišťují. Z tohoto důvodu existují nejrůznější nástroje, jak na takovéto státy vyvíjet tlak

---

¹⁰ Donnelly, Jack. 2003. *Universal Human Rights in Theory and Practice*. London a Ithaca: Cornell University Press s.32

¹¹ Beitz, R., Charles. 2009. *The Idea of Human Rights*. New York: Oxford University Press

k nápravě takového neutěšeného stavu. Jak říká Osler: „Nejmocnějšími nástroji jsou úmluvy a smlouvy ..., kde jsou signatářské vlády právně zavázané dodržovat jejich ustanovení. Souhlasily, že budou respektovat, ochraňovat a naplňovat lidská práva. Jinými slovy se zdrží omezování práv (respektují); zajistí právní jistoty k užívání lidských práv (ochraňují); zavádějí opatření, která podporují lidská práva (naplňují).“¹²

V letošním roce budeme slavit 62. výročí vydání Všeobecné deklarace lidských práv. Od té doby došlo samozřejmě k významným změnám. Počátek Deklarace byl spojován s mnohem omezenějším významem než je tomu dnes. Mnoho diktatur se sice stále odmítá podrobit kritice o stavu dodržování lidských práv na jejich území, přesto jsou dnes stále častější tlaky ostatních vlád z vnějšku na změny tohoto stavu. Také byl v roce 2002 ustaven Mezinárodní trestní soud (International Criminal Court – ICC) se sídlem v Haagu, jehož úkolem je stíhat zločince zodpovědné za zločiny proti lidskosti, za genocidu, či válečné zločiny.

Bezesporu je na světě stále mnoho států, ve kterých jsou lidská práva porušována zásadním způsobem. Přesto dochází k významným změnám. Ve zprávě Human Rights Watch z roku 1998 se píše, že lidská práva jsou již pevně zakotvena jako legitimní zájem celého lidstva. „Vlády pravidelně navzájem komentují svou praxi při dodržování lidských práv a uznávají lidská práva jako významný faktor ve vztazích při poskytování vzájemné pomoci... Dokonce i mezinárodní finanční instituce a mnohonárodní korporace ukázaly svojí rostoucí citlivost na problematiku dodržování lidských práv. Samozřejmě že suverénním vládám zůstala primární povinnost respektovat lidská práva. Ale v dnešní době je široce akceptovanou skutečností, že jakékoliv selhání na jejich straně se legitimně dotýká celého mezinárodního společenství.“¹³

2.2.3 Univerzální lidská práva nebo kulturní relativismus?

Je zřejmé, že lidská práva doznala v průběhu posledních dvou set let významného vývoje. Stále aktuální ale zůstává otázka jejich univerzálnosti. Je opravdu možné vytvořit univerzální morální koncept lidských práv, který by byl akceptovatelný všemi kulturami, náboženstvími, či společnostmi? Jedna strana tvrdí, že jsme lidské bytosti a jako takovým

---

¹² Osler, Andrey, Starkey, Hugh. 2010. *Teachers and Human Rights Education*. Staffordshire: Trentham Books s. 36

¹³ Attila, Jozef et al. 1999. *Jeden svět*. Praha: Člověk v tísni, Argo, s. 8

nám lidská práva náleží bez rozdílu. Oponenti pak říkají, že jde o snahu o diktát západu směrem k jiným kulturám, které například upřednostňují společné hodnoty oproti hodnotám individuálním. Tyto názory vycházejí z modelu kulturního relativismu, který tvrdí, že každá kultura je jedinečná a lze ji pochopit pouze v kontextu jejích vlastních hodnot. Nejde jen o filozofickou otázku, je to také otázka mezinárodního uspořádání. Na jedné straně je potřeba nějaké formy dokumentu, který by byl uznáván na celém světě, na druhé straně jsou ale právě argumenty o rozdílnosti kultur a hodnot, které sdílejí.

Je pravdou, že lidská práva mají svou historii a ta je spojena především se západní kulturou. A jak říká Osler, důsledkem globalizace se dnes lidé cítí být součástí světové komunity, což by mělo vést vlády k předefinování pojetí státu směrem k jeho chápání jako multikulturního společenství. Takovéto pokusy o změny chápání společnosti jsou v současnosti předmětem neustálých politických bojů (především ve Francii, Velké Británii a dalších evropských zemích). „Tyto zápasy o multikulturní společnost jsou zápasem o demokracii, definovanou ne jako model okopírovaný od určitých zemí, ale jako cíl, který by měl být dosažen všemi lidmi. Z tohoto pohledu se zájem přesunuje z integrování menšin směrem k rozvoji politického systému, který se věnuje přítomnosti a rozpoznání mnoha hlasů, který byli tradičně marginalizováni. ... Shrme-li to, pokud se státy samy redefinují jako multikulturní, jsou s tím spojeny tři hlavní souvislosti. Za prvé národ už není definován pozicí jedné dominantní skupiny. Spíše rovnocenně náleží všem občanům. Za druhé z toho vyplývá, že taková politika, která se pokouší o asimilaci nebo o vyloučení menšinových či nedominantních skupin, je nepřijatelná. Každý jednotlivec by měl mít přístup ke státním institucím a mít možnost rovnocenně občansky participovat, aniž by musel skrývat či popírat svou etnicko-kulturní identitu. A konečně by mělo existovat formální uznání historických křivd spáchaných na menšinách, či nedominantních skupinách, způsobené předchozími politikami, které zastávaly ideu asimilace a exkluze, spolu s jejich symbolickým nebo jiným odškodněním.“¹⁴

Ale jak tvrdí Freeman, pokud budou ženy, děti a minority vyloučeny z veřejného života, kultura takové země bude definována pouze dominantní kulturou. Pojmem kultura se tak často maskují takové politické zájmy, které jsou s lidskými právy neslučitelné.¹⁵

---

¹⁴ Osler, Andrey, Starkey, Hugh. 2010. *Teachers and Human Rights Education*. Staffordshire: Trentham Books s. 90

¹⁵ Osler, Andrey, Starkey, Hugh. 2010. *Teachers and Human Rights Education*. Staffordshire: Trentham Books s. 93

2.2.4 Lidská práva a globalizace

Současný stav lidských práv je také samozřejmě ovlivněn současným stavem světa. Ten je často charakterizován nejrůznějšími změnami společnosti, které vedou k silnému propojení politických, sociálních, kulturních a ekonomických událostí, které shrnujeme pod pojmem globalizace. S tím souvisí i pojem globální vesnice, který zavedl v šedesátých letech dvacátého století teoretik komunikace Marshall McLuhan. A jak říká Osler: „Tato vesnice je rozdělena ve velmi nerovnoměrné společenství, které obývá veliký počet strádajících sousedů, kteří žijí ve velmi chudých podmínkách, vedle ostatních, kteří žijí v extrémně bohatých a privilegovaných domácnostech.“¹⁶

Od padesátých let dvacátého století se diskutuje o hledání řešení pro odstranění extrémní chudoby na celosvětové úrovni. V roce 1964 bylo na Konferenci OSN pro obchod a rozvoj schváleno, že bohaté země budou přispívat jedním procentem svého HDP na rozvoj chudých zemí. Přesto, že od roku 1970 je to jen 0,7 procenta HDP, stále je mnoho států, které tyto závazky neplní. K výrazné změně došlo až v roce 2000, kdy na Summitu tisíciletí podepsalo 189 států Deklaraci tisíciletí, která si klade za cíl odstranit extrémní chudobu, její následky a příčiny do roku 2015.

„Z historického hlediska debaty a politické zápasy napříč světovým rozvojem měly tendenci být poměřovány ekonomickými termíny a mnohem méně pak sledovány z perspektivy lidských práv. V současné době se ale rozvoj předefinováá termíny z oblasti lidských práv.“¹⁷ Tyto snahy jsou sice patrné, ale bohužel k naplnění těchto cílů máme ještě daleko. A právě Osler tvrdí, že nejsilnějším nástrojem v tomto boji je vzdělávání k lidským právům.

---

¹⁶ Osler, Andrey, Starkey, Hugh. 2010. *Teachers and Human Rights Education*. Staffordshire: Trentham Books s. 71

¹⁷ Osler, Andrey, Starkey, Hugh. 2010. *Teachers and Human Rights Education*. Staffordshire: Trentham Books s. 72

2.3 Vzdělávání k lidským právům

2.3.1 Vzdělávání v demokratickém státě a občanská společnost

Sociologie výchovy chápe vzdělávání jako vštěpování znalostí a dovedností nezbytných pro přijetí určitých profesních, rodinných a občanských rolí. „Výchova je původem, povahou i funkcí společenský jev. Jejím prostřednictvím společnost stále reprodukuje podmínky vlastní existence. Funkcí výchovy je formování sociální bytosti projekcí společnosti (jejích norem, hodnot, tradic, obyčejů, mínění ...) do individuí. Společnost tvoří a výchovou stále reprodukuje žádoucí model člověka. Člověk je tak současně bytostí jedinečnou i sociální.“¹⁸

A aby se takovou bytostí mohl člověk stát, je pro jeho sociální rozvoj důležité zapojování se (getting involved) do společenského dění, jak o tom mluví teorie autorů Osera a Veugelerse. Současný svět je stále více multikulturní, a o to důležitější se stává podpora a rozvíjení zapojování občanů do veřejného dění. „Zapojování se do společnosti znamená stát se člověkem tak, že vykonává nějakou práci pro druhé a tím se propojuje s lidským druhem a společností vůbec. ... Ale toto „zapojování se“ není jednoduché: s rostoucí kulturní diverzitou ve společnosti se stává spojení mezi lidmi více diferencované. Paradoxem pak je, že v moderní, multikulturní společnosti je „zapojování se“ ještě důležitější, než ve společnosti tradiční a více monokulturní. Společnost se může změnit pouze v případě, že jsou lidé v určitém smyslu propojeni. Společné žití v čistě humanistickém smyslu, vyžaduje mírumilovnou, spravedlivou a demokratickou aktivní participaci na sociálním životě. Z hlediska individua pak zde musí být příležitosti k zapojování se, k rozvoji smyslu pro účinnost a k prožití vzájemného propojení.“¹⁹

V demokratickém státě by právě pak takováto výchova k zapojování se a celoživotní vzdělávání vůbec mělo směřovat k formování aktivních občanů, kteří jsou schopni se sami, dobrovolně organizovat v prostoru, který nazýváme občanská společnost. „Občanská společnost je především oblastí lidského sdružování neformálního nebo formálního charakteru, hnutí a iniciativ, spolků, společností, církví, asociací, svazů, klubů, sborů, nadací a dalších subjektů, kterých v každé svobodné společnosti existují desetitisíce a které usilují o naplnění nejrozmanitějších cílů. Činnost jednotlivců v této tak bohatě rozčleněné a jedním

---

¹⁸ Havlík, Radomír, Kořa, Jaroslav. 2002. *Sociologie výchovy a školy*. Praha. Portál s.17

¹⁹ Oser, Fritz, Veugelers, Wiel. 2008. *Getting involved. Global citizenship development and sources of moral values*. Rotterdam/Taipei. Sense Publishers s.1

pohledem obtížně přehlednutelné sféře je jedním z nejautentičtějších projevů lidské svobody a neodmyslitelnou součástí každé společnosti, která se chce oprávněně označovat za demokratickou. ... Význam sféry svobodného občanského jednání a sdružování se zvětšuje tou měrou, jak se stále větší oblasti moderního společenského života dostávají do závislosti na dvou systémech, které jsou z funkčního hlediska nepostradatelné, ale samy o sobě nedávají dostatečné garance svobody, a dokonce ji mohou potlačovat: politickém a ekonomickém systému neboli stručněji státu a trhu. Stát představuje moc nezbytnou a legitimní, ale snadno, jak se v dějinách ukázalo už mnohokrát, změnitelnou v moc utlačovatelskou. Také trh je současně podmínkou svobody i jejím ohrožením. Existence početných soukromých jednotlivců a organizací usilujících o dosažení zisku pomáhá omezovat moc státu a současně podle převládajícího názoru a konkrétních zkušeností zvyšuje celkovou prosperitu společnosti. Vedle toho trh sám vytváří velké sociální a mocenské nerovnosti, jež je třeba vyrovnávat. Občanská společnost plní funkci partnera a tam, kde je to nezbytné, i protivníka státu a trhu, nepostradatelnou pro udržení demokracie a svobody.²⁰

Jak Skovajsa dále píše, občanská společnost je nezbytnou součástí demokratického politického uspořádání, ve kterém existují mezi občany a státem takové instituce, které umožňují občanům nejen vyjadřovat svoje zájmy a cíle, ale také jich dosahovat a kontrolovat jejich naplňování. „Pro tuto oblast se používá termín intermediární neboli zprostředkující sféra. Je to soubor institucí a organizací, jejichž prostřednictvím dochází k prosazování zájmů občanů v politickém systému.“²¹ Do této intermediární sféry patří kromě například politických stran také zájmové, nebo někdy nátlakové skupiny. Cílem těchto skupin je především obhajoba nejrůznějších společenských zájmů. Ty, které nazýváme soukromými zájmovými skupinami obhajují pouze zájmy svých členů, jiné jsou zaměřeny na obhajobu zájmů veřejných a ty nazýváme veřejnými zájmovými skupinami. Sem patří také nejrůznější organizace občanského sektoru, jiným označením také neziskové organizace (tento pojem je v praxi používán častěji vzhledem k tomu, že zkoumané organizace se tak samy označují a jsou pod tímto pojmem známější také veřejnosti), zabývající se lidskými právy.

S pojmem veřejný souvisí také další důležitá součást každé demokracie, kterou je shromáždění občanů za účelem kontroly a ovlivňování státní moci, kterou označujeme jako veřejnost. Ideální veřejnost by měla být tvořena aktivními a dostatečně vzdělanými a informovanými občany, kteří jsou schopni se svou aktivitou podílet na utváření demokracie.

---

²⁰ Skovajsa, Marek a kol. 2010. *Občanský sektor, organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha. Portál s. 63

²¹ Skovajsa, Marek a kol. 2010. *Občanský sektor, organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha. Portál s. 75

K tomu, aby měl stát aktivní a vzdělané občany slouží několik institucí. Tyto instituce jsou zakládány a vedeny především státem samotným. Vedle státních institucí existují v každém demokratickém státě také soukromé instituce, které se podílejí na vzdělávání za účelem zisku, ale také instituce, které motivuje ke stejné činnosti především veřejná prospěšnost. Otázka veřejné prospěšnosti není zcela jasná a její interpretace se různí. To je také předmětem nejrůznějších sporů a debat. K této situaci nepřispívá ani absence jednoznačného vymezení v českém právním řádu. Obecně ale můžeme říci, že vedle organizací čistě vzájemně prospěšných stojí organizace občanské společnosti, které „vyvíjejí výhradně nebo převážně veřejně prospěšnou činnost, protože se svým posláním a cíli zaměřují na uspokojování takových potřeb nečlenů, jež jsou ve veřejném zájmu. ... některé vzájemně a veřejně prospěšné organizace občanského sektoru kromě toho náleží i do veřejné sféry, v níž se podílejí na utváření veřejného mínění a na kontrole veřejné moci.“²² A právě sem řadíme jistě organizace, které se věnují jednak vzdělávání a jednak problematice lidských práv.

Zároveň „současné úvahy o „zapojování se“ jsou spojovány s konceptem občanství. Koncept občanství v současných sociálních vědách a v debatách o společnosti není limitován formální politickou úrovní angažovanosti, ale rozšiřuje se na sociální a interpersonální úroveň. Moderní koncepce občanství vidí „zapojování se“ jako katalyzátor, který pomáhá člověku stát se svobodným, autonomním a participativním občanem. Vzdělávání k občanství tak není limitováno pouze na učení se o politice, ale směřuje více k žití sociálního a politického života. Pokud rozšíříme pojetí občanství na osobní úroveň znamená to, že, v demokratických společnostech, mladým lidem musí být nabídnut dostatečný prostor pro dialog a pro sociální procesy, kterými budou posilováni a vzděláváni k tomu, co Dewey nazývá demokratický způsob života. Stát se občanem není cestou osobní kariéry, ale kolektivním způsobem propojení individuů.“²³

To, že tyto myšlenky nejsou ničím novým svědčí práce Alexise de Tocquevilla *Demokracie v Americe*. Ten mluví o tom, že individualismus je nepřitelem demokracie, proti kterému je potřeba bojovat. A jedním ze způsobů může být právě zájem o veřejné dění. „Když jsou občané nuceni zabývat se veřejnými záležitostmi, nutně je to odvádí z prostředí jejich individuálních zájmů a čas od času vytrhuje ze soustředění na vlastní osobu. Jakmile začnou společně projednávat záležitosti společného zájmu, zjišťuje každý, že není na svých bližních tak nezávislý, jak si dosud představoval, a že k tomu, aby získal jejich podporu, musí i jim

---

²² Skovajsa, Marek a kol. 2010. *Občanský sektor, organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha. Portál s. 84

²³ Oser, Fritz, Veugelers, Wiel. 2008. *Getting involved. Global citizenship development and sources of moral values*. Rotterdam/Taipei. Sense Publishers s.2

poskytovat svou pomoc. Když vládne veřejnost, není člověka, který by nepociťoval cenu veřejné shovívavosti a který by se nesnažil získat ji tím, že dosáhne úcty a náklonnosti těch, mezi nimiž musí žít.“²⁴ Podle Tocquevilla je důležité nejdříve občanům svěřovat spravování drobných záležitostí, než se mohou pustit do velkého rozhodování.

2.3.2 Vzdělávání k lidským právům jako vzdělávání k občanství

Vzdělání je jedním z nezastupitelných lidských práv. „Vzdělávání k lidským právům je celé o pomoci lidem v rozvoji do takové míry, kdy budou nejen chápat lidská práva, ale kde budou také cítit, že jsou lidská práva důležitá a jako taková by měla být respektována a chráněna.“²⁵ Vzdělávání k LP je jakousi nadějí do budoucna, že právě problémy spojené (nejen) s porušováním LP budou alespoň částečně vyřešeny. „Vzdělávání k LP je nezbytnou podmínkou k uskutečnění společenských změn na globální úrovni a mělo by být zahrnuto do vzdělávacích a kulturních aktivit v každé společnosti napříč světem.“²⁶

Mnoho autorů spojuje vzdělávání k lidským právům se vzděláváním k občanství. Osler a Starkey hovoří o jistém posunu od klasického vnímání výchovy k občanství a o potřebě ustanovení nového konceptu, který reálněji odráží současný propojený svět, a které nazývají vzdělávání ke kosmopolitnímu občanství. Podobně Nussbaum popisuje tuto potřebu jako výchovu ke světoobčanství (citizen of the world), ve které je důležité nejen studium kulturních odlišností, ale také otázek genderu a sexuality. Takováto výchova směřuje nejen k poznávání odlišností, ale zároveň přináší potřebu nalézání a pojmenovávání společných témat a problémů. Podobně zaměření pozornosti na jiné kultury, než je ta, ve které vyrůstáme, nás zpětně přibližuje k potřebě důkladnějšího prozkoumání kultury vlastní.²⁷

Je tedy důležité chápat lidská práva a občanství na všech úrovních, od lokálních témat a problémů, přes státní až po globální úroveň. A to je právě úkolem vzdělávání k lidským právům, které se tak stává výzvou nejen pro stát, ale také pro občanskou společnost, kterou můžeme v tomto kontextu nazvat světovou občanskou společností.

---

²⁴ Tocqueville, Alexis. 1840. *Demokracie v Americe 2*. New York s. 77

²⁵ Amnesty International, Human Rights Education Team. 2001 *First Steps: A Manual for Starting Human Rights Education* s.12

²⁶ Andreopoulos, J., Georgie, Claudie, Pierre, Richard. 1997. *Human Rights Education for the Twenty-First Century*. Philadelphia, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press s.13

²⁷ Nussbaum, M. 1997. *Cultivating Humanity: a Classical Defense of Reform in Liberal Education*. London. Harvard University Press

Ve vztahu ke státu rozlišují Osler a Starkey tři typy občanství. První typ občanství je spojen především s počátkem jednadvacátého století a váže svou existenci na příslušnost k určitému státu. Jde o jakýsi status, který právně určuje občanství konkrétního člověka. „Tento koncept občanství kontrastuje se statutem všech individuí jako nositelů lidských práv. Všichni lidé, včetně těch, kteří nemají státní občanství, jsou nositeli lidských práv.“²⁸ Druhým typem občanství je občanství, které je vedeno jakýmsi pocitem sounáležitosti, a které nemusí nutně korespondovat s občanstvím prvního typu. Osler a Starkey uvádějí jako příklad přístup ke službám a zdrojům, nebo sociální a psychologickou bezpečnost. Třetím typem je občanství běžné praxe. „Praktické občanství představuje každodenní občanské zapojování, na kterém může participovat každý. ... Občanství v tomto smyslu představuje každodenní politické, sociální, ekonomické a kulturní aktivity, ve kterých lidé společně utvářejí společnost, nejčastěji na místní úrovni svého města či kraje, ale také na ostatních úrovních, včetně té globální.“²⁹

Z toho vyplývá, že k tomu, abychom byli aktivními (světo)občany, kteří spoluvytvářejí (světovou) občanskou společnost je zapotřebí klást důraz na vzdělávání k lidským právům, které je nadějí pro budoucí světové uspořádání, ve kterém není prostor pro válečné konflikty ani pro drobné výpady jednoho proti druhému.

Jak už bylo zmíněno výše, jedná se o neustálé vzájemné propojování potřeby občanské společnosti, vzdělávání (nejen) k lidským právům a občanství a demokracie. Jak ale zmiňuje Osler, diverzita v národním kontextu je stále ještě více viděna jako problém, nebo v tom lepším případně jako výzva, než jako pomocník na cestě ke zlepšení demokracie. V tomto ohledu je tedy ještě hodně co napravovat. Podmínkou ke změně je, abychom se na stát dívali jako na kosmopolitní útvar a abychom tomu také přizpůsobili vzdělávání. „Na všech úrovních, národní, regionální, globální a obzvláště pak na místní úrovni, vzdělávání ke kosmopolitnímu občanství odpovídá realitě, která nás učí žít společně a rozvíjet dialog s těmi, jejichž úhel pohledu se liší od toho našeho.“³⁰

K dosažení těchto cílů mají napomoci také mezinárodní dohody. Závazky k posilování vzdělávání k lidským právům podepisují signatáři nejen zmiňované Všeobecné deklarace lidských práv, ale i dalších lidskoprávních dokumentů. Například Vídeňská deklarace a akční

---

²⁸ Osler, Andrey, Starkey, Hugh. 2010. *Teachers and Human Rights Education*. Staffordshire: Trentham Books. S.114

²⁹ Osler, Andrey, Starkey, Hugh. 2010. *Teachers and Human Rights Education*. Staffordshire: Trentham Books. S.114

³⁰ Osler, Andrey, Starkey, Hugh. 2010. *Teachers and Human Rights Education*. Staffordshire: Trentham Books. S.119

program zdůrazňují zařazení vzdělávání k lidským právům do národních vzdělávacích programů.

2.4 Festival Jeden svět jako mediální produkt

2.4.1 Média a občanská společnost

Jak bylo uvedeno v kapitole o vzdělávání v demokratickém státě a občanské společnosti, veřejnost by měla být tvořena aktivními a dostatečně vzdělanými, informovanými občany, kteří se aktivně podílejí na utváření demokracie. Tato veřejnost je také nositelem veřejného mínění, které představuje silnou veličinu v neustálém působení na stát a jeho politiku. A jsou to právě média, která hrají významnou roli v utváření veřejného mínění.

Jak říká Potůček: „Poměrně novým a neprozkoumaným, leč stále důležitějším a vlivnějším aktérem a regulátorem veřejných věcí jsou média. Tradiční konceptuální rámce politologie a veřejné správy vliv médií na vládnutí opomíjejí nebo podhodnocují, a není mnoho teorií, které by je zařazovaly současně se státem, trhem a občanským sektorem do sféry regulátorů veřejných záležitostí.“³¹

„Demokratická role médií je dvouznačná. Vedle jejich nezastupitelné informační a kontrolní funkce nelze přehlédnout ani možnost, že podlehnou pokušení ovlivňovat veřejné mínění podle zájmů vlastníků nebo s nimi spojených politických sil. Proto má vztah občanů k médiím zahrnovat také dostatečnou míru kritičnosti a do občanské společnosti patří i organizace zabývající se kontrolou objektivitu a vyváženosti médií.“³² Tato práce se věnuje pohledu na jednu z možných aktivit neziskové organizace, která představuje možnosti využití mediálního produktu, jakým je festival dokumentárních filmů, ke vzdělávání ve veřejném zájmu. Pro důkladné prozkoumání tohoto jevu jsem se rozhodla využít prostředků, které používá studium médií.

---

³¹ Potůček, Martin. 2007. *Strategické vládnutí a Česká republika*. Praha. Grada s.15

³² Skovajsa, Marek a kol. 2010. *Občanský sektor, organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha. Portál s. 78

Studium médií je zatím velmi mladý obor. V současném světě, ve kterém je každý z nás velice ovlivňován nejrůznějšími formami mediální komunikace v podstatě čtyřicet hodin denně, vzniká potřeba studovat jednak média jako taková, ale především je patrná snaha o zkoumání vlivu médií na chování jednotlivce a celé společnosti. Tento vliv je zcela zřejmý, ale bohužel také velmi obtížně měřitelný. Studiu médií se od počátku věnovaly především takové vědní obory jakými je sociologie, teorie masové komunikace, ale i politologie, historie, kulturní studia a později také mediální studia jako taková. Všechny procesy, které se skrývají pod vztahem médií a společnosti se také označují jako mediální komunikace.

Festival Jeden svět mne mimo jiné zajímá z hlediska jeho možného vlivu na občanskou společnost. Médiím se přisuzuje obecně velká moc. Často se setkáváme například s rozhořčením, jak je vlivem médií negativně ovlivňována mládež. Jak je to ale s pozitivním ovlivňováním? „Panuje dosti rozšířená víra v to, že média mají moc, a přitom existuje jen velmi malá shoda v tom, jaké povahy tato moc vlastně je. Podstatná moc médií spočívá v tom, že se podílejí na socializaci jednotlivce, na jeho včlenění do společnosti a vztahů, které v ní panují. Každá společnost si hledá prostředky, jimiž jedinci předkládá hodnoty, o něž se opírá její struktura a fungování, a normy (pravidla), které upravují chování jejich příslušníků. V moderních společnostech se stala podstatným nástrojem šíření (prosazování a upevňování) sociálních norem a hodnot právě média. Právě proto se ve vývoji médií objevují tak časté snahy o jejich ovládnutí, o kontrolu jejich působení, o jejich využití.“³³

Mediální komunikace je dnes nedílnou součástí našeho každodenního života, proto je velice důležité porozumět jejím procesům a dívat se tak na celý proces s určitým odstupem a vědomím jeho limitů, či možných zneužití. Pokud se podíváme na danou problematiku hodně zeširoka, je prvotní otázkou najít obecnou teorii, která se snaží objasnit, jak média fungují ve vztahu ke společnosti. V odborné literatuře se diskutuje o těchto teoriích jako o teoriích normativních, které se snaží najít ideální představu o tom, jakou funkci ve společnosti by média měla mít.

„Významný impulz pro rozvoj studia normativního myšlení o médiích představuje vydání Čtyř teorií tisku (Four Theories of the Press) v roce 1956 (Siebert – Peterson – Shramm 1963). Autoři v této publikaci přišli s představou čtyř základních způsobů řešení vztahu médií a společnosti lišících se podle jejího politického uspořádání a popsali teorii autoritářskou, svobodného tisku (libertariánskou), společenské odpovědnosti a sovětskou.“³⁴ Přestože toto rozdělení pozdější autoři považují za nedokonalý pokus o kvalifikaci vztahu

³³ Burton, Graeme, Jiráček, Jan. 2001. *Úvod do studia médií*. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL, s. 15

³⁴ Burton, Graeme, Jiráček, Jan. 2001. *Úvod do studia médií*. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL, s.78

médií a společnosti, nedá se mu upřít určitá inspirativnost. Právě ve vztahu k festivalu Jeden svět bychom mohli jako základ položit teorii společenské odpovědnosti. Tato teorie vychází z představy médií jako institucí, jejichž cílem je činnost přispívající ke společensky přínosnému jednání. A jsou to právě organizace občanského sektoru, které by měly být nositeli takového jednání.

V této teoretické části rozeberu festival Jeden svět z hlediska teorie používané při studiu médií. Podívám se podrobněji na pět oblastí, které považuje Burton při studiu médií za klíčové. Jsou jimi instituce, která produkt vlastní či řídí, vznik produktu, podmínky, za kterých produkt vzniká, produkt sám a publikum, které se k produktu vztahuje.

U každé klíčové oblasti představím nejen situaci, která se bezprostředně vztahuje k festivalu Jeden svět, ale mou snahou je i zařazení do širších souvislostí, tedy například do kontextu dalších podobných festivalů, které pořádají organizace občanského sektoru. Ve světě se každoročně koná mnoho festivalů zaměřených na problematiku lidských práv. Mým cílem není snaha o jejich kompletní výčet, což by ani nebylo při jejich velkém množství možné. Vybírám zde jednak festivaly, které patří mezi vůbec první na světě, jednak festivaly, jejichž organizace je něčím zajímavá vzhledem ke konkrétní problematice, a samozřejmě také festivaly, které se bezprostředně vztahují k České republice a samotnému festivalu Jeden svět.

Největší počet takovýchto festivalů vzniká ve svobodných demokratických zemích, které se také významně podílejí na snahách o vytvoření spravedlivého světa, jehož obyvatelé žijí v míru, dostatku a beze strachu o svá základní práva. Tradičně mezi takovéto země patří především USA a většina států Evropy. Zajímavé ale je, že se takovéto festivaly organizují i v zemích, které nemohou být zatím počítány mezi demokratické, či takzvaně vyspělé. Za všechny jmenuji například festival Ciné Droit Libre, který je od roku 2005 organizován v jedné z nejchudších zemí na světě v Burkině Faso. Nebo festival South Cucasus Documentary Film Festival Of Peace and Human Rights, který se poprvé konal v oblasti Jižního Kavkazu v roce 2007. Existence lidskoprávního festivalu v těchto zemích tak otevírá další možnosti, jak může pozitivně působit pořádání takovýchto festivalů na posílení občanské angažovanosti a také občanského uvědomění směřujícího k pozitivním změnám v takovýchto společnostech.

2.4.2 Instituce

2.4.2.1 Instituce pořádající festivaly ve světě

Každá mediální komunikace představuje určitý proces. V tomto procesu nestačí zkoumat produkt samotný, ale důležité jsou i ostatní oblasti, které s produktem úzce souvisí a bez kterých by se žádný mediální produkt neobešel. První z těchto klíčových oblastí je instituce, která sledovaný mediální produkt vytváří, je jeho původcem, a samozřejmě také zajišťuje jeho financování. Podíváme-li se na filmové festivaly, které se věnují problematice lidských práv, nejčastěji jsou jejich pořadateli instituce spadající do neziskového sektoru

Oproti většině institucí, které jsou zaměřené na výrobu nejrůznějších mediálních produktů, je zde jeden významný rozdíl. Pro většinu takovýchto institucí je primárním cílem výroby mediálního produktu nikoliv produkt samotný, ale finanční zisk, který tento produkt přinese. Naopak instituce pořádající lidskoprávní festivaly jsou zaměřeny především na propagaci lidskoprávních témat jako takových, na upozorňování na nejrůznější nespravedlnosti páchané na lidech i na životním prostředí, a nezdědkakdy je jejich cílem také přitáhnout pozornost případných dárců finančních prostředků. Z těchto darů pak organizace financují projekty, které jsou často jejich hlavním posláním.

Pokud se podíváme na to, čím se odlišuje lidskoprávní filmový festival od jiných filmových festivalů, pěkně to vystihuje Igor Blaževič: „Tradičnější filmové festivaly jsou organizovány primárně za účelem vytvoření fóra pro umělecké a kulturní přijetí a potěšení, za účelem setkávání filmových profesionálů a prodejců a nakupujících (ať už pro kina a DVD distribuci nebo pro televizní vysílání). Na druhou stranu, lidskoprávní filmové festivaly jsou zaměřeny na informace a svědectví, více než na umění a zábavu; jejich cílem je vybudovat povědomí a vzdělávat. Spíše než filmovými profesionály jsou lidskoprávní festivaly často organizovány organizacemi občanského společenství a ochránci lidských práv, kteří se snaží využít síly filmu a videa, přesvědčivé síly audiovizuální komunikace (faktoru „uvidět a uvěřit“) a vyprávění příběhů s cílem fungovat jako zesilovače hlasů na obranu lidských práv, posvítit na zločiny a zneužívání, s cílem mobilizovat solidaritu a podporu a obhajovat za účelem změny.“³⁵

Festival Jeden svět není jistě prvním, ani posledním festivalem tohoto typu. Nicméně se jedná o jediný podobný festival v České republice. Následující textem bych ráda

---

³⁵ Porybná, Tereza et al. 2009. *Setting Up a Human Rights Film Festival, a handbook for festival organizers including case studies of prominent human rights events*. Praha: Člověk v tísni, s. 14

představila širší souvislosti, které vedou jednak k prvnímu takovému festivalu vůbec a jednak k dalším festivalům na které Jeden svět přímo navazuje, případně ze kterého sám vychází a dále které sám inspiruje a podporuje jejich vznik

2.4.2.1.1 *Human Rights Watch a Human Rights Watch International Film Festival, New York*

Pokud nahlédneme trochu do historie lidskoprávních filmových festivalů, určitě nelze vynechat pravděpodobně nejstarší a také nejznámější festival Human Rights Watch International Film Festival. Původcem tohoto festivalu je mezinárodní nevládní organizace Helsinky Watch, která byla založena v roce 1978 za účelem monitorování dodržování dohod přijatých na Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě tehdejším Sovětským svazem. V následujících letech vzniklo několik dalších výborů, které monitorovaly situaci v Asii (Asia Watch), Africe (Africa Watch) a na Středním Východě (Middle East Watch). Tyto výbory se pak v roce 1988 sjednotily pod společným názvem Human Rights Watch (HRW).

Začátek devadesátých let znamenal pro HRW další výzvy v podobě války v Perském zálivu, genocidy ve Rwandě či na Balkánu, které také později vedly ke snahám o založení Mezinárodního soudního dvora. Spolu s dalšími problémy světa se také RHW postupně zaměřovala na problematiku práv žen, uprchlíků, práv gayů a lesbiček, problémů dětských vojáků, domácího násilí, nelegálního obchodování, případně znásilnění jako válečného zločinu.

V současné době je HRW jednou z nejvýznamnějších mezinárodních neziskových organizací, která má víc než 280 členů po celém světě. Tato organizace každoročně vydává více než 100 zpráv o situaci lidských práv v asi devadesáti zemích, na kterých se podílejí právníci, odborníci na nejrůznější problematiky, novináři i akademici. Upozorňují tak na porušování lidských práv zakotvených ve Všeobecné deklaraci a dalších mezinárodně uznaných lidskoprávních dokumentech. Svými aktivitami upozorňuje na jednotlivé problémy a snaží se tak apelovat na konkrétní vlády či mezinárodní organizace, aby tyto problémy účinně řešily.

2.4.2.1.2 *Amnesty International a Movies that Matter, Amsterdam*

Dalším podobným festivalem, který úzce souvisí s festivalem Jeden svět je festival Movies That Matter. Tento významný festival má své kořeny stejně jako HRW v USA. Zde se

v Seattlu v roce 1992 konal první ročník, který nastartovala stejnojmenná nevládní organizace Amnesty International.

Amnesty International (dále jen AI) je mezinárodní organizací, která vznikla v roce 1961, jako spontánní reakce veřejnosti na novinový článek právníka Petera Benensona, který vyzýval čtenáře, aby nebyli lhostejní k osudům lidí po celém světě, kteří jsou vězněni pro své politické či náboženské přesvědčení a aby se aktivně zapojili do snah o jejich propuštění.

Dnes je AI „dobrovolným sdružením lidí, kterým není lhostejné porušování lidských práv kdekoli na světě a chtějí se mu postavit. Proto vedou kampaně, pořádají veřejné akce, zastávají se jednotlivých obětí bezpráví a usilují o systémové změny. Obrací se na vlády, mezinárodní instituce, ozbrojené politické skupiny, soukromé společnosti a další nestátní aktéry. Základem práce AI je spolehlivý výzkum.“³⁶

První ročník festivalu holandského se pak uskutečnil v Amsterdamu o tři roky později v roce 1995. Ten se pak v roce 2006 přejmenoval na festival Movies That Matter.

Jak je vidět historii lidskoprávních festivalů začaly psát významné neziskové organizace zabývající se porušováním lidských práv. Pořádání takovýchto festivalů pro ně představuje především propagaci lidskoprávních témat, zvýšení zájmu široké veřejnosti o tato témata, stejně tak jako povzbuzení pro tvůrce či přímé účastníky nejružnějších nespravedlností, na které je třeba upozornit a kterými je potřeba se veřejně zabývat a usilovat o jejich nápravu.

Tyto neziskové organizace byly tak inspirací pro mnoho dalších, podobně zaměřených. Můžeme tedy říci, že právě neziskové organizace věnující se především problematice lidských práv jsou organizátory takovýchto festivalů. Patří sem ale i další instituce spadající pod neziskový sektor. Příkladem může být Norimberský festival.

2.4.2.1.3 Filmfestival der Menschenrechte Perspektive, Norimberk

Ve stejném roce, ve kterém vznikl festival Jeden svět, byl poprvé zorganizován největší filmový festival lidskoprávních dokumentárních filmů v Německu. Založení tohoto festivalu iniciovali zaměstnanci nekomerčního artového kina Filmhaus Nuernberg a celý festival tak má blíže k této filmové instituci založené městem Norimberk a tedy má i blíže k filmu především jako k médiu zábavy a umění. Tato souvislost tak nabízí trochu jiný pohled

---

³⁶Dostupné z <<http://www.amnesty.cz/amnesty.php>>, [cit. 5. května 2010]

na lidskoprávní témata, kterým se tak může věnovat bez omezení, která plynou z větší zaujatosti vyplývající z intenzivního zájmu o danou problematiku. Nicméně i v tomto případě jde o instituci, kterou řadíme do občanského sektoru. Organizátoři festivalu založili neziskovou organizaci Internationale Filmtage der Menschenrechte e.V., která zajišťuje celou organizaci festivalu, včetně jeho financování.

2.4.2.2 Občanské iniciativy a neziskové organizace v ČR

A právě vzhledem k tomu, že většinu lidskoprávních festivalů organizují neziskové organizace zabývající se lidskými právy, nelze vynechat ani poznámku o takovýchto organizacích na území České republiky. O jejich existenci před rokem 1989 se v podstatě nedá hovořit, protože obecně veškeré aktivity byly kontrolovány státní mocí a existence jakéhokoliv uskupení, které stálo mimo stát, bylo nežádoucí.

Pokud se zaměříme na oblast lidských práv, tak jistě nejznámější občanskou iniciativou předlistopadového období je Charta 77. Charta 77 kritizovala tehdejší státní komunistickou moc za to, že i přesto, že se zavázala svým podpisem Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě k dodržování lidských a občanských práv, nejsou tato práva v Československu dodržována. Vláda na tuto iniciativu reagovala velice odmítavě a mnoho jejích signatářů bylo pak dlouhá léta pronásledováno Státní tajnou bezpečností.

Tato stížnost pak vedla několik signatářů Charty 77 v roce 1978 k založení Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), který se snažil zveřejňovat osudy jednotlivých stíhaných, zajistit jim právní zastoupení a zprostředkovat i další pomoc. Výbor se také pokoušel o vysílání informací o průběhu jednotlivých vyšetřování do zahraničí.

Charta 77 byla také inspirací a zároveň důkazem určité vnitřní nesourodosti, která vedla k další nezávislé občanské iniciativě založené v roce 1988. Bylo jím Hnutí za občanskou svobodu, jehož členy se postupně stalo i několik lidí, kteří se nepočítali mezi signatáře Charty 77.

Po roce 1989 pokračovala ve své činnosti ještě nějaký čas jak Charta 77, tak také VONS. Ten se snažil především o novelizaci trestního řádu, v bouřlivé polistopadové době se také pokoušel uklidnit situaci ve věznicích a pomáhal s přípravou amnestie. V roce 1996 se ale jeho členové rozhodli pro přerušování činnosti na dobu neurčitou. Charta 77 si kladla za svůj

cíl především svržení komunistické vlády a po dosažení tohoto cíle se rozhodla v roce 1992 k ukončení činnosti.

Ovšem jak píše Muller, obnovování demokracie v Československu po roce 1989 je obtížnější než bylo v roce 1918. Přesto jedním z faktorů, který hrál roli těsně po listopadových událostech, ale v podstatě je platný dodnes, je fakt, že všechny demokratické mocnosti ke kterým se navracíme jsou silnými stoupenci občanské společnosti. Ukazují tak směr, kterým se vydala i naše stále ještě mladá demokracie. Jednou ze zásadních otázek je obnovení důvěry občanů jednak ve společnost jako takovou, ale také obnovení důvěry v sebe sama a ve vlastní možnosti ovlivňovat chod věcí veřejných. A právě za jeden z hlavních bodů obnovy této důvěry považuje Muller mimo také garantování jistoty občanů a jejich lidských práv. Tyto garance právě pomáhají naplňovat i neziskové organizace, které upozorňují na chyby, které na tomto poli stát páchá.³⁷

Po roce 1989 začaly v Československu působit jednak pobočky mezinárodních neziskových organizací (např. Amnesty International, ADRA), a jednak samozřejmě vzniklo několik nových neziskových organizací, které se začaly věnovat aktuálním problémům v oblasti lidských práv. Typickým příkladem je Poradna pro otázky státního občanství, která se později přetvořila do Poradny pro občanství, občanská a lidská práva. Ta svou činností reagovala na aktuální problémy, které vznikly mnoha lidem v souvislosti s rozdělením Československa a později svou působnost rozšířila na další palčivé oblasti na poli lidských práv. Jednou z mnoha nově vzniklých neziskových organizací byla také organizace Člověk v tísni.

2.4.2.3 Instituce pořádající Jeden svět - Nezisková organizace Člověk v tísni

U zrodu původně Nadace Lidových novin stáli v roce 1992 Jaromír Štětina, Šimon Pánek a také Česká televize. Spojoval je především zájem o poskytování humanitární pomoci lidem ve válečných konfliktech. Postupně vznikla agentura Epicentrum (spojená mimo jiné se jménem Petry Procházkové), která prosadila vznik Nadace Lidových novin. Tato nadace tak vznikla seskupením novinářů a humanitárních pracovníků pracujících v krizových oblastech. Jejich první aktivitou bylo vyhlášení veřejné sbírky na pomoc válkou postiženého Náhorního Karabachu. V dalším roce se této Nadaci už dařilo přispět na pomoc hladomorou v Mongolsku,

---

³⁷ Muller, Karel. 2003. *Češi a občanská společnost, Pojem, problémy, východiska*. Praha: Triton.

Somálsku, ale také bývalé Jugoslávii. V roce 1993 se Nadace Lidových novin stala oficiálním partnerem UNICEF pro pomoc v této válkou zmítané zemi.

V roce 1994 přešla nadace pod ochranu České televize a stala se tak Nadací Člověk v tísni při České televizi. Tento fakt je velice důležitý vzhledem k propagaci festivalu Jeden Svět. Přestože dnes Člověk v tísni pod Českou televizi již nespadá, je jejich vzájemná spolupráce stále patrná. Díky tomuto jedinečnému partnerství tak má festival velmi významného mediálního partnera, který výrazně přispívá k propagaci festivalu v celostátním měřítku. Kromě jiných aktivit začala Nadace Člověk v tísni v tomto roce také udělovat cenu Homo Homini za významný osobní přínos k obhajobě lidských práv a prosazování demokratických přístupů. Postupně pak rozšiřovala Nadace své pomocné aktivity do nejrůznějších koutů světa (například Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Kuba, Albánie, Arménie, Moldávie, Bělorusko), ale neopomíjela ani situaci v České republice (například povodně v roce 1997, situace romských žadatelů o azyl ve Velké Británii či terénní sociální práce).

V roce 1999 se Nadace transformovala z hlediska právní formy v obecně prospěšnou společnost a od té doby také užívá název Člověk v tísni – společnost při ČT, o.p.s. Tento rok je také významný organizací prvního ročníku festivalu Jeden svět.

2.4.3 Vznik produktu

První ročník festivalu Jeden Svět uspořádala v roce 1999 společnost Člověk v tísni při České televizi. Šlo o vůbec první takový projekt ve střední a východní Evropě, který se stal inspirací pro mnoho dalších podobných lidsprávních festivalů.

Ředitel festivalu Igor Blaževič k počátkům festivalu říká toto: „Od samého počátku jsme si v Nadaci říkali - jde o to pomoci lidem v tísni, ale ve stejné míře jde i o to vydat svědectví. Mnohokrát se každý z nás ‘nadačnicků’ setkal s lidmi prchajícími z vypálených vesnic, rodinami politických vězňů a jednotlivci, kteří se snaží čelit tlaku autoritářských režimů. Válečné utrpení, odpor proti diktatuře a boj o lidskou důstojnost nejsou jen smutné příběhy o lidském neštěstí, ale jsou i silnou výpovědí o lidské odvaze, obětavosti, naději nebo dokonce o lásce. Nikdy jsme se moc neptali, proč cestujeme do válek nebo do zemí sužovaných diktaturami - bylo to prostě samo sebou - pomáhat jiným bylo inspirativní a obohacující. Nebyli jsme však v těchto situacích nikdy sami. Byli tam vždy i přátelé s

kamerou. Máloco dokáže přinést tak výstižné svědectví či informaci jako právě film. Proto jsme se rozhodli uspořádat filmový festival. Je to zkrátka jeden z dalších pokusů znovu a znovu odpovědět veřejnosti a těm, kteří nás podporují, na otázku, proč děláme to, co děláme, a proč se na všechny tak často obracíme, aby se k nám připojili. Ti lidé v tísní, kteří jsou na druhé straně objektivu, jsou jen zdánlivě vzdálení. Ve skutečnosti to jsou stejní lidé jako my v jednom našem společném světě.“³⁸

První ročníky festivalu probíhaly ve spolupráci se dvěma výše zmíněnými festivaly. Jednak s festivalem, který pořádá Human Rights Watch v New Yorku a jednak s amsterodamským festivalem pořádaným Amnesty International. Oba tyto festivaly byly v té době největšími tohoto druhu na světě. Pro první ročník Jednoho světa tak byly vybrány filmy, které se promítaly na těchto dvou festivalech. Pro druhý ročník festivalu již organizátoři začali sami hledat filmy, které by mohl festival nabídnout, přestože se ještě neodvažovali vyhlásit otevřenou soutěž pro případné zájemce. Postupem času ale získali dostatek sebevědomí na to, aby byli schopni sami posuzovat a vybírat z filmů, které se na festival přihlašují. Stejně tak se zvyšující se popularitou festivalu Jeden svět se o něm dozvíдалo čím dál více tvůrců a tím pádem se každoročně přihlašuje více a více filmů k promítání. Například na poslední ročník festivalu bylo přihlášeno více než 1600 snímků, ze kterých byl vybrán 101 dokument k promítání ze třiceti zemí světa.

Dá se říci, že všechny mediální instituce mají tendenci k určité rutině při vytváření mediálního produktu. Takováto pracovní rutina umožňuje na jednu stranu ulehčení celého procesu, jeho profesionalizaci, ale je třeba si uvědomit, že může také vést k jisté únavě a pomalejšímu reagování na aktuálně měnící se situaci. Festival Jeden svět si během let vytvořil určitý systém, jakým připravuje jednotlivé ročníky. Jádro samozřejmě tvoří výběr filmů. Organizátoři v podstatě pobízejí tvůrce k přihlášení jejich filmu na festival vždy vzápětí po skončení jednoho ročníku až do konce daného kalendářního roku. Výběr jednotlivých filmů je ukončen většinou do konce února, aby v březnu mohl proběhnout festival v Praze. A právě na začátku měsíce března se festival koná pravidelně od roku 2006. Předchozí ročníky se uskutečnily většinou v dubnu případně květnu.

Výběrem těchto jarních měsíců se organizátoři snaží především o to, aby v době festivalu neprobíhala v Praze žádná jiná kulturní akce, která by případně mohla odlákat potenciální diváky. Zároveň je důležité, aby doba konání festivalu nezasahovala do žádných hlavních studentských prázdnin, protože právě studenti tvoří významnou část diváků.

---

³⁸ Blaževič, Igor, Dostupné z <<http://www.oneworld.cz/oneworld/1999/czech/index.htm>>, [cit. 9. srpna 2010]

V případě festivalu Jeden svět můžeme sledovat jeho poměrně strmou cestu vzhůru ve vztahu k počtu diváků i počtu promítaných filmů. Pro ilustraci uvádím následující tabulku:

Rok pořádání festivalu	Počet diváků v Praze	Počet promítaných filmů	Počet akreditovaných novinářů
1999	5 000	48	22
2000	8 900	69	40
2001	17 000	89	120
2002	18 200	129	193
2003	29 334	165	214
2004	21 000	130	?
2005	20 530	120	?
2006	32 000	118	?
2007	35 780	123	?
2008	44 911	138	385
2009	45 047	123	392
2010	45 346	101	190

Tabulka č. 4, Tabulka ukazující proměny počtu diváků, promítaných filmů a akreditovaných novinářů v průběhu jednotlivých ročníků festivalu JS³⁹

Údaje nejsou bohužel zcela přesné, někdy se totiž lehce liší údaj uváděný na internetových stránkách od údaje v jednotlivých výročních zprávách Člověka v tísni. Přesto je toto srovnání zajímavé. Vidíme zde každoroční nárůst diváků, což je jeden z nejdůležitějších ukazatelů. Znamená to, že festival oslovuje čím dál více lidí, kteří se potencionálně zajímají o problematiku lidských práv. Což se také dá číst jako naplňování jednoho z cílů festivalu, kterým je vzdělávání občanů v této oblasti.

Můžeme také říci, že počet promítaných filmů se naopak ustálil na průměrném počtu 120 filmů promítaných v průběhu většinou devíti dnů. Tímto směrem ani není žádoucí festival za současných podmínek rozšiřovat. Vzhledem k tomu, že několik filmů bývá každoročně

³⁹ Všechny údaje jsou z internetových stránek jednotlivých ročníků, případně z výročních zpráv Člověka v tísni, dostupné z: <<http://clovekv tisni.cz/index2.php?id=178>>

beznadějně vyprodáno, jistě by stálo za úvahu, zda spíše neubrat počet filmů a nepřidat více promítání.

S tím souvisí i podle mého názoru jedno z bolavých míst festivalu. Festivalové snímky jsou promítány během festivalu v několika pražských, od sebe různě vzdálených kinech. Hlavní zázemí má festival v posledních letech v kině Lucerna, které samozřejmě svou kapacitou nenabízí takové možnosti, aby byly dostatečně pokryty potřeby celého festivalu. Problém je ovšem v tom, že vstupenky na jednotlivá promítání se dají koupit pouze v tom kině, kde je film promítán. Takže pokud si návštěvník vybere filmy, které chce vidět, je nucen obíhat všechna kina, ve kterých se promítá. To zabere mnoho času a zároveň není jistota, že vybrané vstupenky budou ještě k dispozici. Což nutí diváka k přehodnocení vlastního programu.

Snahou organizátorů je samozřejmě také promítat nejnovější filmy, které byly dokončeny v předešlém roce, aby tak byla zachována jejich aktuálnost. Zároveň se daří promítat filmy, které získaly ocenění na různých prestižních mezinárodních festivalech.

Konkrétnější informace o procesu výběru jednotlivých filmů pro promítání na festivalu se mi bohužel nepodařilo získat. Pokusila jsem se oslovit několik organizátorů a přesto, že se komunikaci se mnou zpočátku nebránili, na mé opakované žádosti o setkání již nikdo bohužel nereagoval.

Do této kapitoly patří jistě i zmínka o změně ředitele festivalu Jeden svět. Od prvního ročníku v roce 1999 byl festival spjat s ředitelem a zakladatelem Igorem Blaževičem, který stál v čele organizačního týmu až do roku 2009. Od roku 2010 festival vede nová ředitelka Hana Kulhánková. Nedá se však říci, že by festival s novým vedením získal i novou tvář, výrazně odlišnou od ročníků předešlých. Domnívám se, že jde více o příval nových sil do organizování takto náročné akce.

Festival Jeden svět se ale neomezuje jen na samotné promítání filmů zaměřených na lidská práva. Často se také profiluje jako celoroční instituce, se kterou je spojena celá řada aktivit. K některým z nich se ještě podrobněji vrátím v kapitole o produktu samotném.

Významným počinem, který nedoprovází pouze festival Jeden svět, ale najdeme jej i například u Amsterodamského festivalu Movies that Matter, je putování vybraných festivalových filmů po České republice. Rozšiřuje se tak významně počet diváků. Například druhý ročník festivalu už měli možnost diváci sledovat také v Brně a Olomouci, ročník třetí dokonce v dalších devíti městech České republiky. Letošní ročník se konal v dalších 29

městech. V každém městě pak organizace festivalu závisí na konkrétních lidech, kteří se jí věnují. Je zjevné, že ve větších městech je zájem větší, než v městech menších. Z vlastní zkušenosti z Karlových Varů například vím, že nestačí jen zapálený organizátor, neboť existují zkrátka města, kde se publikum pro takovýto typ festivalu hledá jen velice obtížně (například předloňský ročník zde navštívili pravidelně asi čtyři diváci).

V procesu vzniku každého mediálního produktu jistě v dnešní době hraje velkou roli také moderní technika. Samozřejmě díky digitální technologii je dnes pro čím dál více lidí přístupné zaznamenávat nejrůznější události a stejně tak tato technologie umožňuje spolu s internetem jednodušší práci se zasíláním filmů k promítání na festivalu. Já bych se ale ráda zastavila u dnes všemi pády skloňovaného média, kterým je internet.

Velice rychle se naše společnost dostala do fáze, kdy si neumíme mnoho činností bez internetu vůbec představit. Není tomu ale tak dávno, kdy internet nebyl tak bez problémů přístupný každému jako dnes. Proto musím zvlášť ocenit snahu festivalu využívat internetu od jeho počátků. První ročník festivalu měl své internetové stránky na adrese www.oneworld.cz, které mají jak českou, tak anglickou verzi. A od tohoto prvního počínání má každý ročník své stránky, kde zájemci najdou jednak program a krátkou anotaci filmů, jednak informace o doprovodných akcích, a také všechny další aktivity spojené se samotným festivalem. Internetové stránky všech dosavadních ročníků jsou sice stále k dispozici, bohužel ale ne vše co případný zájemce hledá se dá na nich stále dohledat (některé odkazy jsou nefunkční). Co je ale velkým nedostatkem internetových stránek festivalu je nemožnost zakoupení lístků na jednotlivá promítání či doprovodné akce.

Kromě toho organizátoři nabídli divákům z celé České republiky poprvé v roce 2005 možnost sledovat zdarma v určitém období několik festivalových filmů. Od roku 2006 jsou pak vybrané filmy ke shlédnutí na internetových stránkách mediálního partnera festivalu, kterým je Česká televize.

Stejně tak můžou zájemci najít na YouTube každodenní zpravodajství z festivalového dění Střípky Jednoho světa, které vysílala v průběhu festivalu Česká televize. Organizátoři také využívají možností sociálních sítí Facebooku a Twitteru, kde se objevují nejaktuálnější festivalové informace.

2.4.4 Podmínky vzniku produktu

V posledních dvaceti letech vývoje můžeme vidět, že se Česká republika poměrně

výrazně hlásí k té části světa, která se jednak o lidská práva zajímá, a jednak se snaží všemožnými způsoby nejrůznější nespravedlnosti páchané na svém území napravit. Zároveň také vyjadřuje navenek postoje k jednotlivým zemím, ve kterých se lidská práva porušují. A snad právě také díky historickým zkušenostem může být Česká republika i vzorem pro země, ve kterých doposud vládne nějaká forma diktatury. Pro příklad uvedu Chartu 08, která vznikla v roce 2008 v Číně a která požaduje politické reformy a demokratizaci společnosti a byla inspirována Chartou 77.

Samozřejmě velikou roli hraje i osobnost našeho bývalého prezidenta Václava Havla, který je známý po celém světě nejen svým osobním příběhem, ale také výraznými negativními postoji k porušování lidských práv v nejrůznějších částech světa. A je to právě Václav Havel, který již tradičně přebírá záštitu nad celým festivalem. Každoročně také uděluje spolu se svou porotou zvláštní cenu filmu, který výjimečným způsobem přispívá k ochraně lidských práv. V roce 2009 byl dokonce Václav Havel aktérem festivalové znělky, která odkazovala na uplynulých dvacet let znovu obnovené české demokracie.

Nezastupitelnou roli hraje také již zmiňované napojení Jednoho světa na Českou televizi. V předešlém textu jsem zmiňovala spojení Člověka v tísní s veřejnoprávní televizí. Podle mého názoru je toto spojení pro festival klíčové. Vzájemné dobré vztahy umožňují festivalu jeho propagaci na celostátní úrovni. Každoročně vysílá v dostatečném předstihu před zahájením festivalu festivalovou znělku, každý večer jsou vysílány zmiňované Střípky Jednoho světa a také umožňuje divákům shlédnout na webu České televize vybrané filmy.

2.4.5 Produkt sám

Festival Jeden svět jsem v předcházejících kapitolách představila z různých úhlů pohledu. Každá mediální komunikace je procesem. Tedy i zde můžeme pozorovat proces, který vzniká mezi tím, kdo produkt vytváří, mezi sdělením, které představuje a mezi jeho příjemci. Jaký je tedy festival sám? Jaký vzkaz vysílá celý tento mediální produkt směrem ven, tedy k publiku, případným odpůrcům, obdivovatelům, konkurentům, k široké veřejnosti, k naší politické reprezentaci? Vše co nám mediální svět předkládá je plné informací, které přijímáme a zpracováváme. Média tak reagují na svět okolo nás, jehož zprostředkováním vytvářejí určitý obraz. Mohou celou řadu jevů či událostí zjemňovat, zjednodušovat, či

naopak mohou burcovat, nabádat k našemu osobnímu zapojení, snažit se překonat pasivitu u příjemců sdělení, která vytvářejí.

Festival Jeden svět nám v první řadě ukazuje, že svět, ve kterém žijeme, není dokonalý. Je to svět velice barevný a různorodý. Svět, ve kterém přes nejrozličnější kulturní, sociální, ekonomické, náboženské, jazykové a jiné rozdíly žijeme my lidé, které naopak spojuje touha po šťastném životě v rovných a spravedlivých podmínkách a v rovném přístupu k našim právům. A právě na toto téma už velmi pěkně poukazuje samotný název festivalu. Přes všechny rozdíly žijeme všichni v jednom propojeném světě, ve kterém bychom neměli zavírat oči nad problémy lidí nám například geograficky velmi vzdáleným, protože zvláště dnes více než kdy jindy platí, že nikdy nemůžeme vědět, kdy právě k nám se štěstí obrátí zády, kdy se dostaneme do podobné situace a kdy budeme potřebovat pomoc druhých. Jak řekl Václav Havel: „Název festivalu Jeden svět není pouhým odkazem k civilizačnímu, kulturnímu a duchovnímu prostředí, v němž žijeme, ke vzájemné provázanosti jeho součástí, k závislosti všeho na všem. Je rovněž varováním, že jiný svět k dispozici nemáme a nikdy mít nebudeme.“⁴⁰

Jedna věc je, jak festival vnímá okolí, a druhá, jak Jeden svět vidí jeho „tvůrce“. Ve své práci vycházím z toho, jak se festival sám světu představuje. První sloupec je popis, kterým se festival prezentuje na svých internetových stránkách. Druhý sloupec pak uvádí kategorie, pod kterými se věnuji jednotlivým aspektům především ve výzkumné části práce.

<ul style="list-style-type: none"> • „V současnosti je Jeden svět jedním z nejvýznamnějších festivalů věnovaných problematice lidských práv v Evropě a patří mezi zakládající členy Asociace lidskoprávních festivalů, která sdružuje 17 festivalů z celého světa. 	<ul style="list-style-type: none"> • Festival a jeho neexistující konkurence v České republice
<ul style="list-style-type: none"> • Jeden svět pomáhá přinést komplexnější a vyváženější informace a nabízí možnost hlubšího 	<ul style="list-style-type: none"> • Vzdělávání k občanství, vzdělávání k lidským právům a demokracii

⁴⁰ Výroční zpráva Člověk v tísni 208, s.27, dostupné z <www.clovekvtisni.cz/download/pdf/182.pdf>

<p>pochopení souvislostí a důležitých zahraničně-politických a společenských témat.</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Jeden svět přispívá k veřejné diskusi o roli, kterou má a může mít český občan a český stát v globálně propojeném světě a v zemi, ve které žije. 	<ul style="list-style-type: none"> • Lidská práva a globalizace • Vzdělávání k občanství
<ul style="list-style-type: none"> • A především, Jeden svět je schopen směrem k veřejnosti přesvědčivě komunikovat, proč se má Česká republika zasazovat za prosazování demokracie a bezpečnosti ve světě. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vzdělávání k občanství a demokracii
<ul style="list-style-type: none"> • Jeden svět oslovuje především mladé lidi, studenty, středoškoláky a prostřednictvím filmů se jim snaží představit soubor hodnot, na kterých je postavena svobodná a demokratická společnost. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vzdělávání k občanství a demokracii • Vzdělávání k lidským právům
<ul style="list-style-type: none"> • Festival inspiruje a posiluje ty, kteří věří, že osobní občanská angažovanost může přinést skutečnou a pozitivní změnu. 	<ul style="list-style-type: none"> • Prostor pro zapojování (<i>getting involved</i>)
<ul style="list-style-type: none"> • V rámci Jednoho světa je udělována dosud jediná česká mezinárodní lidskoprávní cena Homo Homini. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vztahy mezi vybranými neziskovými organizacemi (účast na udělování)
<ul style="list-style-type: none"> • V programu festivalu jsou zahrnuty jak nejvýraznější kvalitní dokumenty, které byly za uplynulý rok natočeny a získávají ceny na nejvýznamnějších světových festivalech, tak investigativní a aktivistické filmy, 	<ul style="list-style-type: none"> • Kvalita lidskoprávních dokumentárních filmů

<p>kteře upozorňují na závažné problémy a porušování lidských práv.</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Jeden svět je výrazné diskusní fórum. V rámci doprovodných akcí se v Praze i v regionech konají desítky diskusí na nejruznější zahraničně-politická, lidskoprávní, občansko-společenská a ekologická témata. 	<ul style="list-style-type: none"> • Prostor pro zapojování (<i>getting involved</i>) •
<ul style="list-style-type: none"> • Jeden svět je i vzdělávací platforma. Představení festivalu navštěvují tisíce žáků a studentů základních a středních škol v Praze i v regionech. Po každém promítání následuje debata. Účast na Jednom světě mladým lidem zpestrňuje vnímání světa, zasazuje události do širších souvislostí, naborává předsudky a učí diváky artikulovat vlastní názor v otevřené diskusi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vzdělávání k lidským právům, vzdělávání k občanství a demokracii • Prostor pro zapojování (<i>getting involved</i>)
<ul style="list-style-type: none"> • V rámci projektu Jeden svět na školách vznikají tematické soubory dokumentárních filmů, dalších audiovizuálních prostředků. K nim jsou připraveny další doprovodné a didaktické materiály, které pomáhají pedagogům začlenit vzdělávání o lidských právech a další témata do výuky. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vzdělávání k lidským právům, vzdělávání k občanství a demokracii
<ul style="list-style-type: none"> • V současné době více než 2600 škol využívá ve výuce dokumentární filmy poskytnuté v rámci projektu (Dokumentární filmy o československých dějinách, o drogách 	<ul style="list-style-type: none"> • Potenciál dokumentárních filmů ve vzdělávání

<p>apod.) Příznivé ohlasy ze strany studentů, pedagogů i odborníků potvrzují mimořádný potenciál dokumentárního filmu při vzdělávání mladých lidí.</p>	
--	--

Tabulka č. 5, Jak festival vidí sám sebe a kategorie, kterým se věnuje výzkum

Festival Jeden svět tedy jasně vysílá do světa vzkaz, že všichni žijeme v jednom nedokonalém světě, ve kterém je třeba zabývat se problémy druhých, nezavírat před nimi oči a pokud možno se dokonce aktivně do pomoci zapojit. Tento vzkaz je poměrně jednoznačný a čitelný pro každého, kdo se s festivalem i jen zběžně setkal. Můžeme říci, že tento vzkaz je totožný s celou filozofií pořádající neziskové organizace Člověk v tísni. Dnes je to organizace na takové úrovni, že si troufám říci, že o její činnosti vědí i lidé, kteří jinak tuto oblast společnosti příliš nevnímají.

Vzrůstající počet diváků a často vyprodané projekce svědčí o stoupající popularitě festivalu. Čím je ale tato popularita způsobena se mohu jen dohadovat. Jde o zvýšený zájem o kulturu, nebo o dokumentární filmy, nebo je to způsobeno právě lidskoprávním zaměřením? Je velmi těžké najít příčiny této oblíbenosti a ještě těžší je pak zjistit, jaký má festival dopad na diváky, případně na společnost.

Organizátoři festivalu vedou své vlastní výzkumy na tato témata, ale bohužel se mi k žádnému z nich nepodařilo dostat. Odpovědí na mé naléhání bylo, že jde o interní záležitosti. Ojedinelými výstupy těchto výzkumů, které jsou přístupné veřejnosti, jsou jen úryvky z reakcí diváků, které se příležitostně objevují ve výročních zprávách Člověka v tísni, případně na stránkách závěrečných zpráv jednotlivých ročníků. Zde se samozřejmě objevují nejrůznější „výkřiky“ nadšení, které ale fungují jen jako doplněk k ostatnímu textu, takže si z něj kritický čtenář může udělat jen nejasnou představu o davech výhradně nadšených diváků. Z jakého důvodu nejsou organizátoři ochotni zpřístupnit výstupy z těchto výzkumů? Nevychází z nich snad festival tak, jak by si organizátoři představovali? Nebo se bojí konkurence?

Stejně tak závěrečné zprávy, které by už z podstaty věci měly být veřejné a tedy všem přístupné, nesplňují ani základní kriteria. Již jsem zmiňovala, že ke každému ročníku jsou v provozu internetové stránky, ale bohužel závěrečné zprávy lze dohledat pouze k některým.

Na můj dotaz, zda by bylo možné získat přístup i k těm zprávám, které jsem na internetu nenašla, mi bylo sděleno, že vše je dostupné na internetu. Z toho usuzuji, že závěrečné zprávy ke všem ročníkům zkrátka ani nejsou. Což považuji za velikou chybu.

Zmínky ve výročních zprávách Člověka v tísni o festivalu Jeden svět jsou poněkud nejednotné a z hlediska bližšího zájemce o problematiku naprosto nedostatečné. Někdy je festivalu věnováno jen pár kusých řádek, jindy jsou uváděna především čísla (tedy počet diváků, kinosálů, filmů, apod.), jindy zde najdeme názory významných návštěvníků festivalu na festival jako takový.

Jak už jsem také několikrát zmínila, festival Jeden svět nepředkládá svůj postoj ke světu a dění v něm jen samotným promítáním filmů v průběhu několika dnů v roce. Jde v podstatě o celoroční práci, v rámci které na festival navazuje řada dalších doprovodných projektů. Za nejvýznamnější z nich považuji projekt Jeden svět na školách. V současné době je tento projekt již natolik rozvinutý, že by sám určitě stál za samostatnou práci. Proto se o něm zmíním jen okrajově.

2.4.5.1 Jeden svět na školách

Vzdělávací program Jeden svět na školách nabízí školám vybrané dokumentární filmy spolu s metodickými pokyny, které pomáhají žákům středních a základních škol přiblížit aktuální světová témata. V současné době je do programu zapojeno více než 2800 základních a středních škol České republiky. Projekt je natolik úspěšný, že jej realizují i školy například na Slovensku, v Polsku, Estonsku, Švédsku či Libanonu.

Kromě výukových materiálů, které jsou formovány do jednotlivých sad podle konkrétního zaměření (lidská práva, životní prostředí, stáří, sociální vyloučení, rasismus, nedemokratické režimy, moderní československé dějiny, apod.) je k dispozici jednotlivým školám také expertní skupina. Tu tvoří zkušení pedagogové, kteří nejrůznějšími způsoby pomáhají jednotlivým školám rozbíhat tento program.

Festival jako jednu z hlavních charakteristik uvádí zaměření na mladé lidi. To je jistě dobře míněno, ale já se domnívám, že někdy může vyznívat ne příliš vhodně vůči ostatním věkovým kategoriím. Tedy chápu snahu festivalu podílet se na určitém formování mladých směrem k empatii, pomoci druhým, v utváření informovaného názoru na svět, ale na druhou stranu může výrazné vymezování vůči mladší generaci odradit od návštěvy diváky starších

ročníků. Podle mého názoru je to chyba, protože vzdělávání k humanitní demokratické a empatické občanské společnosti je velice důležité bez ohledu na věk.

2.4.5.2 Příběhy bezpráví

Příběhy bezpráví si kladou za cíl přiblížit žákům období komunistického Československa jednak pomocí dokumentárních filmů, ale také pomocí debat s pamětníky případně historiky. Tento projekt je organizován od roku 2005 a dnes je do něj zapojeno 795 škol.⁴¹ Další aktivitou je podpora středoškolských Filmových klubů Jeden svět, které provozují ve svém volném čase sami studenti. Jak jsem již zmínila aktivit spojených s projektem Jeden svět na školách je opravdu mnoho a mým cílem není je všechny vyjmenovat. Celý tento projekt jen doplňuje filozofii celého festivalu. Jde o jakousi nadstavbu, která posouvá možnosti využití dokumentárních filmů ještě na další úroveň, která si v průběhu času vytvořila svůj vlastní způsob existence, který nadále rozvíjí.

2.4.5.3 Dějiny, film a lidská práva

Jednou z novějších iniciativ je projekt Dějiny, film a lidská práva, který se snaží o začlenění dokumentárních filmů do výuky na vysokých školách. Na podzim minulého roku se konal týdenní seminář, který byl určen zájemcům o tento projekt z řad magisterských a doktorandských studentů. Tito studenti pak povedou na svých školách semináře, které budou postupně zařazeny do studijních plánů jednotlivých škol. V plánu je také vytvoření webových stránek, které budou obsahovat základní informace o projektu a zároveň budou sloužit jeho realizátorům. Tento projekt se zatím tedy pozvolna rozbíhá a je otázkou, zda se jeho realizace rozroste do takových rozměrů, jako například Jeden svět na školách.

2.4.5.4 Máte právo vědět

Jedná se o cyklus filmových a debatních večerů, kde jsou promítány vybrané filmy Jednoho světa a k nim jsou tematicky zváni odborníci, se kterými mají diváci možnost diskutovat o aktuálních tématech. Tyto debatní čtvrtky jsou uváděny od roku 2009 v budově Národní technické knihovny v Praze.

---

⁴¹ *Jeden svět na školách 10. rokem, Filmy i na vaší škole*. 2010. Člověk v tísni, o.p.s. S 21. Dostupné z <http://www.jedensvetnaskolach.cz/test/File/JSnS_10_let.pdf> [cit. 15. května 2011]

2.4.5.5 Lidskoprávní cena Homo Homini

Tato mezinárodní lidskoprávní cena je udělována osobnostem z celého světa, které se nějakým způsobem zasadily o prosazování lidských práv, demokracie a nenásilného řešení politických konfliktů. Zajímavé je, že tuto cenu se rozhodl Člověk v tísní udělovat ještě před organizováním festivalu Jeden svět. První cena byla udělena v roce 1994 ruskému obhájci lidských práv Sergeji Kovaljovi za mobilizaci veřejného mínění proti válce v Čečensku. Od roku 1997 je pak cena udělována již pravidelně, a od roku 1999 je spojena právě s festivalem Jeden svět, v jehož průběhu je také vyhlašována a udělována.

2.4.5.6 Promítej i Ty!

Na závěr této kapitoly bych se ještě ráda zmínila o unikátním projektu Promítej i ty!, na který byla zaměřena i celá letošní reklamní kampaň festivalu Jeden svět. Jeho počátky jsou už v loňském roce, kdy měl poprvé kdokoli možnost uspořádat svou vlastní miniprojekci Jednoho světa. Organizátoři festivalu se dohodli s tvůrci loňského vlajkového filmu Barmský VJ, že kdokoli bude mít zájem promítat nejen pro své blízké, ale i pro širokou veřejnost tento film, může tak učinit za určitých podmínek zcela zdarma. Organizátoři také zajišťovali rozesílání DVD s tímto filmem těmto zájemcům a žádali je jen o krátkou zpětnou vazbu.

Na letošním ročníku Jednoho světa byl již tento projekt rozšířen o další aspekty. V průběhu celého festivalu měli diváci možnost svým hlasováním vybrat tři filmy, o které po skončení festivalu může opět kdokoliv požádat a uspořádat jejich promítání. Organizátoři těchto promítání pak nesmějí na projekcích vybírat vstupné a zároveň jsou vázáni slibem, že film nebudou dále šířit například po internetu. Ke každému filmu jsou připraveny materiály, které dané téma přibližují, vysvětlují například podrobněji situaci v dané zemi a zároveň upozorňují na propojení s organizací Člověk v tísní, která se v dané oblasti snaží situaci zlepšit konkrétní pomocí. Což funguje zároveň jako návod, pro ty, kteří by se sami do případné pomoci chtěli zapojit.

Tento unikátní způsob distribuce dokumentárních filmů podle mého názoru výrazně ilustruje filozofii celého festivalu Jeden svět. Jde nejen o to upozornit na nejrůznější nespravedlnosti, které se jsou na světě páčány, debatovat o nich, šířit o nich povědomí. Jde také o povzbuzení aktivního zapojení běžných diváků. Ani k tomuto projektu se mi nepodařilo bohužel získat bližší informace, protože jsou zatím ve fázi zpracovávání a vyhodnocení teprve čeká na zveřejnění.

2.4.6 Publikum

Publikum Jednoho světa můžeme jen těžko označit za masové. Ale jak říká Burton: „V mediální komunikaci je rozhodujícím příjemcem masové publikum. Masové publikum je jev spojený zvláště s masovými médii a hlavně s 20. stoletím, i když kořeny vzniku masových médií, především masového tisku, je třeba hledat již v první třetině 19. století, v období rozvíjející se průmyslové revoluce. Jde o obrovské množství lidí, kteří čtou či sledují stejný mediální produkt. Důležitost tohoto jevu tkví v tom, že k tomuto disperznímu čili rozptýlenému publiku se dostane stejný materiál.“⁴² Ale díky tomu, že Jeden svět má každoročně mediální podporu České televize (ale i například Českého rozhlasu a jiných masových médií), můžeme říci, že se obrací na masové publikum, ze kterého se pak profiluje publikum Jednoho světa.

Jen stěží můžeme čekat, že dnes jakákoliv aktivita spojená s neziskovým sektorem, či s občanskou společností, bude mít masové rozměry. Přesto si troufám tvrdit, že právě festival Jeden svět je v počtu oslovených příjemců na poli neziskového sektoru opravdu velice úspěšný. A jak bylo řečeno, počet diváků stále roste.

A jak opět zmiňuje Burton: „Na velikosti publika vskutku záleží, jelikož díky tomu mediální komunikace umožňuje informovat, bavit, přesvědčovat či ovlivňovat najednou velký díl obyvatelstva. Proto můžeme oprávněně uvažovat o tom, že média jsou socializační faktor – že tím, kolik lidí jsou schopna oslovit (a jak a čím jsou schopna je oslovit), napomáhají posilování a ustalování hodnot ve společnosti, předvádějí modelové způsoby chování v jednotlivých rolích, zkrátka a dobře média napovídají člověku, jak si má ve „své“ společnosti počínat, aby se mohl stát její součástí.“⁴³

Ovšem už i u daleko větších mediálních produktů se dá říci, že pojetí mas v tomto kontextu je již překonané. Publikum jednotlivých médií je dnes často vyprofilované, není už tolik anonymní (tedy není oslovováno jako jednotná masa) a dokonce existuje kontakt mezi jednotlivými lidmi. Což je právě na festivalu Jeden svět patrné nejvíce při organizovaných debatách.

Každá mediální komunikace obsahuje sdělení, které už zahrnuje jistou představu o příjemci tohoto sdělení. Z toho můžeme usuzovat, že organizátoři Jednoho světa cílí svá sdělení na diváka zajímavějšího se o své okolí, na diváka, který nehledá primárně zábavu, ale

---

⁴² Burton, Graeme, Jiráček, Jan. 2001. *Úvod do studia médií*. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL, s. 315

⁴³ Burton, Graeme, Jiráček, Jan. 2001. *Úvod do studia médií*. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL, s. 316

spíše se chce něco dovědět, případně se chce také sám podílet na konkrétní pomoci. A jak jsem již zmiňovala, u posledního ročníku byla i celá festivalová kampaň na takového aktivního diváka přímo zaměřena. Také můžeme říci, že festival tím jak navenek vystupuje, nabízí určitou míru identifikace. Tedy je v něm obsažena představa jistých hodnot, myšlenek a ideálů, které nabízí k identifikaci diváka s určitým životním stylem.

Studium publika má u většiny mediálních produktů především ekonomické důvody. Potřebujeme znát svoje publikum, abychom produkt co nejlépe prodávali co možná největšímu počtu lidí. V případě Jednoho světa je motivace odlišná. Člověk v tísní, jako každá nezisková organizace, potřebuje pro svou činnost získávat finanční prostředky. Festival kromě jiného také působí jako prostředek k přiblížení oblastí, ve kterých se tato nezisková organizace angažuje. A právě tím, že upozorňuje prostřednictvím jednotlivých filmů a doprovodných akcí na to, kde je pomoc potřeba, působí tak na potencionálního dárcce finančních prostředků. Pro běžné diváky k tomuto účelu nejlépe slouží Klub přátel Člověka v tísní, který je často během festivalu představován formou plakátů, letáků, případně se o něm přímo na jednotlivých projekcích organizátoři zmiňují. Zároveň tímto konáním samozřejmě Člověk v tísní ukazuje i dárcům široký objem svého působení.

Vzhledem k tomu, jak je časově koncipován program Jednoho světa je vidět, že organizátoři se orientují především na lidi s běžnou pracovní dobou. Většina produkcí se odehrává totiž v odpoledních až pozdně večerních hodinách. Do dřívějších odpoledních hodin jsou pak plánována představení především pro seniory, případně pro mladší děti a jejich rodiče. Dopolední představení jsou pak určena výhradně školám.

Pokud se podíváme na jednotlivé festivalové televizní upoutávky, téměř v každé najdeme jakýsi apel na diváka, výzvu, aby se i on sám zapojil (například rok 2005 – Když je svět bez hrdinů, je čas to vzít na sebe, nebo rok 2008 – Umlčme tu písničku, 2009 – Před dvaceti lety jste přišli do svobody, teď ukažte, jak s ní umíte naložit, 2010 – Promítej i ty, apod.). Je zde tedy zcela jasně patrná snaha o vyburcování aktivit přicházejících od diváka samotného. Z toho je jasné, že po publiku Jednoho světa se žádá nejen pasivní sledování příběhů, ale také jistá osobní angažovanost.

Zároveň grafika a design jednotlivých kampaní využívá moderních komunikačních prostředků (animace, různé náznaky a nápovědy, výrazná moderní hudba, rychlý střih, časté změny úhlů jednotlivých záběrů, převážně mladí aktéři), z čehož opět můžeme vyčíst primární zaměření na mladé diváky.

Ze všech aktivit Jednoho světa je tedy patrné, že jeho divákem je člověk zvědavý, mající touhu se dozvědět něco o světě ve kterém žije, bez ohledu na věk (což bohužel tak

jasné z reklamních kampaní není), pravděpodobně ale s vyšším vzděláním, a je to také člověk aktivní, potencionálně občansky angažovaný.

3 Empirická část

3.1 Představení výzkumu

3.1.1 Proč právě kvalitativní výzkum a jeho metody

Pro výzkum jsem vybrala metody kvalitativní, protože v tomto případně nejde o vytvoření nějaké statistiky, případně výzkumu, který by pokryl určitou část populace. Předmětem kvantitativního výzkumu jsou většinou hodnoty, které se dají změřit, statisticky zhodnotit. V tomto výzkumu ale pátrám po postojích organizací a postoje nelze změřit a vměstnat do tabulek, případně pak ještě vztáhnout výsledek na nějakou širší populaci organizací. Nezačala jsem svůj výzkum ani určitou hypotézou, kterou bych chtěla svým výzkumem potvrdit, či vyvrátit, což bývá často počátek právě kvantitativního výzkumu.

Zajímaly mne především názory lidí, kteří jsou odborníky v oblasti ochrany lidských práv, na jeden z nejvýznamnějších a největších festivalů dokumentárních lidskoprávních filmů v Evropě. Šlo mi o jejich přístup, náhled, názor na to, jakou roli takovýto festival hraje v občanské společnosti, konkrétně pak v oblasti, kterou se všichni zabývají. Jak se sami orientují v dané problematice, jak se dívají na samotný dokumentární film, zda je pomocníkem, nebo jen zábavou, která nemůže příliš realitu ovlivnit. Nešlo tedy o to, aby se respondenti zařazovali do určitých předem stanovených kategorií. S tím souvisí i volba otázek. Ty jsou především otevřené, dávají prostor pro rozvinutí vlastních myšlenek a nikoliv o získání statisticky pojatých informací.

Dalším faktorem, který hraje pro volbu výzkumu kvalitativního, je počet respondentů. Z předchozí analýzy neziskových organizací vyplývá, že není v České republice tolik neziskových organizací, které by se věnovaly výhradně problematice lidských práv. Nebyl by tedy splněn ani požadavek dostatečné kvantity, která je u kvantitativního výzkumu důležitým faktorem.

Kvalitativní výzkum je doposud mnoha odborníky považován za metodu nepřilíš vědeckou a tedy vůbec ne hodnou zájmu zaujatého výzkumníka. Další jej považují za stále ještě mladšího a tedy nevyzrálého sourozence staršího, zkušenějšího a váženějšího bratra, kterým je výzkum kvantitativní. Všechny tyto obavy sice na jednu stranu chápu, ale přesto se domnívám, že kvalitativní výzkum dává lepší odpovědi na otázky, které se orientují směrem k zachycování ne příliš změřitelných nuancí lidského bytí. Ovšem jak píše Hendl „postupně získal kvalitativní výzkum v sociálních vědách rovnocenné postavení s ostatními formami

výzkumu.“⁴⁴ Samozřejmě je i vhodné a určitě zajímavé oba přístupy kombinovat. To však v tomto případě nebyl můj záměr a domnívám se, že by to ani nesloužilo účelu výzkumu. Mému záměru naopak vyhovuje i fakt, že forma kvalitativního výzkumu umožňuje určitou flexibilitu a živost v tom, že není třeba vycházet z předem dané představy, které se musí výzkumník držet po celou dobu, ale je možné kvalitativní výzkum v jeho vlastním průběhu doplňovat, volně rozšiřovat podle potřeb, které se postupně mohou vynořit v jeho průběhu.

Kvalitativní výzkum nabízí určitou škálu výzkumných designů, neboli několik možností, jak k samotnému výzkumu přistupovat. Nejčastějšími přístupy, které jmenuje Hendl, jsou například zakotvená teorie, biografický výzkum, případová studie, zkoumání dokumentů, nebo etnografický výzkum.

Pro zkoumání postojů se mi zpočátku jevila nejpříhodnější zakotvená teorie. Ta byla vytvořena v šedesátých letech 20. století autory Barneyem Laserem a Anselmem Straussem a je jedním z nejčastěji používaných designů kvalitativního výzkumu. Jak název sám napovídá, centrem tohoto typu výzkumu je případ, tedy jev, který se rozhodneme komplexně zkoumat. Jak uvádí Miovský: „analýza jednotlivých případů nám v průběhu celého výzkumu umožňuje sledování, popisování a vysvětlování případu v jeho komplexnosti, a díky tomu může dospět k přesnějším a do hloubky jdoucím výsledkům. Jejich prostřednictvím tak máme možnost lépe porozumět jednotlivým vztahům i celkovým souvislostem.“⁴⁵ Domnívám se, že vytvoření komplexní, dobře propracované zakotvené teorie překračuje možnosti jednak mé a jednak i diplomové práce samotné. Jak píše Švaříček a Šed'ová, základem zakotvené teorie je vygenerovat novou teorii, která je zakotvena v datech.⁴⁶ Já ale se svou prací neusiluji o vytvoření nové teorie. Mou konečnou vizí tedy nebylo hledání dat až do jejich úplného nasycení. Z tohoto důvodu jsem zvolila především metody, které právě zakotvená teorie nejčastěji využívá a z nich vychází celá práce. Tou hlavní metodou, které se budu dále podrobněji věnovat, je kvalitativní rozhovor.

Při zpracování dat a jejich analýze u zakotvené teorie se klade důraz na neustálé vzájemné porovnávání, proto se tento postup také někdy nazývá metodou nepřetržitého porovnávání (*constant comparative method*). Kromě tohoto postupu jsem využila metody kódování nasbíraného materiálu, které směřuje k vytvoření základních kategorií, a kterému se také ještě budu podrobněji věnovat v dalším textu.

---

⁴⁴ Hendl, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, Praha: Portál, s. 49

⁴⁵ Miovský, Michal. 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, Praha: Grada Publishing, s. 94

⁴⁶ Švaříček, Roman, Šed'ová, Klára akol. 2007 *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál

3.1.2 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumnou otázkou bylo zjištění postojů zástupců jednotlivých vybraných neziskových organizací k festivalu Jeden svět a dále k festivalu jako k nástroji vzdělávání k lidských právům. Tato základní výzkumná otázka obsahovala následující otázky dílčí: Probíhá spolupráce mezi vybranými NO a festivalem Jeden svět? Jakým způsobem a v jakém rozsahu? Co to vypovídá o občanské společnosti v České republice? Navštěvují zástupci vybraných NO festival a aktivity s ním spojené? Jejich názor na propagaci, osobní zkušenosti, postřehy, případně srovnání s podobným zahraničním festivalem. Jak se respondenti dívají na výběr témat, která se na festivalu objevují? Jsou podle jejich názoru jednotlivé cíle, které festival deklaruje opravdu reálné a dosažitelné? Jakou roli může hrát dokumentární film ve vzdělávání k lidských právům? Názory respondentů na jednotlivé aktivity, především na lidskoprávní cenu Homo Homini, Máte právo vědět, Promítej i Ty!.

3.1.3 Výběr vzorku

Popisu výběru vzorku, který hraje klíčovou roli každého výzkumu, jsem věnovala celou kapitolu v teoretické části své práce, kde jsem popsala, jakým způsobem jsem došla právě k těmto čtyřem NO, které se zabývají nejen lidskými právy, ale také vzdělávání k lidským právům. Dalším důležitým bodem bylo rozhodnutí, jakou konkrétní osobu spjatou s vybranou neziskovou organizací oslovit. Potřebovala jsem někoho, kdo má největší přehled o všech aktivitách vybrané organizace. Logicky tedy nejvhodnějším kandidátem na rozhovor byla ředitelka či ředitel organizace. Původně jsem zamýšlela nechat respondenty v anonymitě, ale poté, co se mi podařilo získat rozhovory se všemi vedoucími představiteli neziskových organizací, jsem všechny zpětně požádala, zda mohu uvádět ve své práci jejich jména. Rozhovor mi poskytli:

Dáša van der Horst - ředitelka Amnesty International Česká republika

Selma Muhič Dizdarevič – ředitelka Helsinského výboru

David Zahumenský – předseda Ligy lidských práv

Miroslav Dvořák – ředitel Poradny pro občanství, občanská a lidská práva

3.1.3.1 Amnesty international

Krátce o historii AI jsem se již zmínila v teoretické části práce. V České republice působí AI od roku 1991. Ovšem už před rokem 1989, tedy v době, kdy zde žádnou oficiální činnost nemohla vykonávat, podporovala AI některé české disidenty, mimo jiné i Václava Havla. Co je ale z hlediska mého výzkumu zajímavé je fakt, že za svůj největší úkol považuje AI získání podpory veřejnosti, díky které „má Amnesty International – a s ní i lidská práva – ve světě tak silný hlas. Podpora těch, kteří stojí na straně lidských práv je základem naší autority. Také v České republice proto informujeme veřejnost o bezpráví, ať se děje kdekoli a v jakékoli formě. Průběžně zveřejňujeme zprávy o stavu lidských práv ve světě i v jednotlivých zemích, vydáváme tiskový servis a na lidská práva upozorňujeme i pomocí originálních veřejných akcí. Snažíme se nejen vynášet případy bezpráví na světlo, ale také mobilizovat veřejnost a zapojit do ochrany lidských práv i úřady.“⁴⁷

Pražská kancelář AI má devět zaměstnanců a hlavním orgánem je Koordinační výbor AI ČR, jehož členové jsou voleni na valné hromadě. Ovšem za základ považuje Amnesty především práci dobrovolníků. V současné době působí v rámci AI šest dobrovolnických skupin, které se pravidelně scházejí v různých městech ČR (Praha, Hradec Králové, Pardubice, Ostrava, Olomouc, Jihlava, České Budějovice, Brno) a pracují společně na vybraných tématech. Na svých setkáních diskutují o porušování lidských práv na konkrétních místech a pořádají k těmto tématům různé akce. Zároveň využívá Amnesty dobrovolníků i na různé jednorázové výpomoci, na překlady, workshopy o lidských právech, které nabízí AI zdarma všem školám v ČR, ale i na nejrůznější stáže či projekty. Z výše uvedeného je jasné, že tato organizace by určitě neměla chybět ve zkoumaném vzorku

3.1.3.2 Český Helsinský výbor

Od Amnesty International vedly mé kroky k další podobné organizaci, kterou je Český helsinský výbor (ČHV) a se kterou mimo jiné sama AI spolupracuje. Původně Československý Helsinský výbor byl založen v roce 1988 na popud Mezinárodní Helsinské federace (IHF – International Helsinki Federation) a Helsinky Watch (později přejmenované na Human Rights Watch) a jeho hlavním cílem bylo, vedle Charty 77 a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných, monitorování stavu lidských práv v tehdejší socialistickém Československu. „Založila ho skupina třiceti kriticky myslících a opozičně jednajících občanů (v čele s prof. Dr. Jiřím Hájkem), kteří se navzdory hrozbě pronásledování rozhodli vydávat a

---

⁴⁷Dostupné z <<http://www.amnesty.cz/amnesty.php>>, [cit. 5. května 2010]

zveřejňovat svá stanoviska k nesouladu tehdejšího právního řádu a právní i politické praxe s přijatými mezinárodními principy lidských práv. Navázali tak na mnohaletou soustavnou, obětavou a riskantní práci Charty 77, která se ovšem v té době už věnovala mnoha nešvarům, nezákonnostem, nelidským i absurdním praktikám a postupům, jimiž se vyznačoval československý komunistický režim.⁴⁸

Tedy stejně jako Amnesty international byl také ČHV původně součástí mezinárodní sítě Mezinárodní Helsinské federace, která získala svůj název od místa, kde se v roce 1975 konala Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, na které došlo k přijetí Helsinské deklarace. Ta byla v té době jedinou mezinárodní úmluvou, která si kladla za cíl udržet mír a bezpečnost ve světě s ohledem na lidská práva. Této konferenci se zúčastnilo 35 států světa, včetně Sovětského svazu, Kanady, Spojených států amerických a většiny evropských států. Signatáři této úmluvy se pak spojili do organizace, kterou dnes známe pod názvem Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (Organization for Security and Cooperation in Europe – OSCE).

V roce 1982 pak byla založena Mezinárodní Helsinská federace pro lidská práva za účelem vytvoření určité sítě členů, kteří by se vzájemně podporovali a inspirovali v oblasti obrany lidských práv. Dalším důvodem byla snaha dát těmto snahám mezinárodní zastřešení. Tato Mezinárodní Federace měla své sídlo ve Vídni, kde ale také bohužel v roce 2007 oznámila ukončení své činnosti, z důvodů hluboké finanční krize, do které se organizace dostala díky zpronevěře finančních prostředků bývalým finančním manažerem organizace.

V současné době se ČHV stále věnuje především monitorování zákonodárné činnosti týkající se lidských práv. Připomínkuje návrhy zákonů a zároveň předkládá návrhy alternativní. Kromě toho také poskytuje právní poradenství jednotlivcům, jejichž práva byla porušena a věnuje se výchově k lidským právům a publikační, informační a dokumentační činnosti.⁴⁹

3.1.3.3 Poradna pro občanství, občanská a lidská práva

Další neziskovou organizací, kterou jsem vybrala pro svůj výzkum je Poradna pro občanství, občanská a lidská práva (dále jen Poradna), která byla původně také součástí ČHV (pod názvem Poradna pro otázky státního občanství), ale v roce 1999 se osamostatnila.

---

⁴⁸ Co je Český helsinský výbor?, dostupné z <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2004110301>>, [cit. 7. května 2010]

⁴⁹ Co je Český helsinský výbor?, dostupné z <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2004110301>>, [cit. 7. května 2010]

Původně tedy řešila Poradna především otázky týkající se státního občanství v souvislosti s rozdělením československého státu. Postupně se ale její činnost rozšiřovala na obecnější otázky z oblasti lidských práv, jakými jsou například pobyt cizinců, diskriminace a rovné příležitosti.

V současné době se Poradna věnuje především těmto cílům: „Podávat podněty ve věci sladování vnitrostátních právních předpisů s ratifikovanými úmluvami o lidských právech a základních svobodách. Vytvářet podmínky k dialogu a spolupráci nevládního sektoru se státními orgány se zvláštním zřetelem na uplatňování lidských práv. Sledovat legislativní aktivity vládních orgánů se zřetelem k naplňování závazků plynoucích z ratifikovaných úmluv o lidských právech a základních svobodách.“⁵⁰ Stejně jako ČHV se také snaží připomínkovat vládní dokumenty a přidávat k nim svá stanoviska a tím dosahovat systémových zlepšení. A samozřejmě jak už sám název napovídá, poskytuje poradenství a jinou právní pomoc svým klientům ve zmiňovaných oblastech.

3.1.3.4 Liga lidských práv

Podobně jako Poradna pro občanství, občanská a lidská práva funguje také další organizace, kterou jsem vybrala do svého výzkumného vzorku, a kterou je Liga lidských práv (LLP). Stejně jako v Poradně, působí v LLP převážně lidé s právnickým vzděláním. Liga lidských práv vznikla oficiálně v roce 2002, ale její zakladatelé se aktivně zajímali o lidskoprávní aktivity už na konci devadesátých let pod hlavičkou Ekologického právního servisu. „Postupem času se zformovala vize Ligy, která ji od roku 2004 usměrňovala v jejím dalším rozvoji. Cílem Ligy se stalo především důslednější prosazování lidských práv do praxe státních orgánů a povědomí české společnosti, která se přihlásila ve svojí Ústavě z roku 1993 k principům demokratického právního státu. V takové společnosti by měl každý vědět, jakými disponuje právy, jak se jich prakticky domoci, ale zároveň uznávat práva a rovnost šancí ostatních lidí.“⁵¹

Ani v tomto případě nejde o organizaci bez mezinárodního kontextu. Od roku 2004 je totiž LLP také členem Mezinárodní federace lidských práv (FIDH), která je nejstarší mezinárodní organizací, která prosazuje všechna práva uvedená ve Všeobecné deklaraci lidských práv. Z tohoto členství také plyne zaměření LLP, v jehož centru je právě ochrana LP v tom rozsahu v jakém jsou garantována právě Všeobecnou deklarací lidských práv. LLP se

---

⁵⁰ <<http://www.poradna-prava.cz/o-nas/poslani.html>>, [cit. 7. května 2010]

⁵¹ Dostupné z <<http://www.llp.cz/cz/kdo-jsme/Historie>>

tedy věnuje v oblasti lidských práv výzkumu i vzdělávání, sama vede strategické právní případy a předkládá také návrhy systémových doporučení vládě.

LLP sama sebe také nazývá inkubátorem, ve kterém vznikají novátorské projekty právníků, kteří se intenzivně zajímají o ochranu LP. Práce Ligy je totiž postavena hlavně na jednotlivcích, kteří se jejím prostřednictvím snaží o rozvoj veřejných aktivit v oblasti LP. Stejně jako výše jmenované organizace, také LLP se věnuje vzdělávání. Tentokrát jde více o zaměření na vzdělávání především expertů, jakými jsou lékaři, pracovníci státní správy, zaměstnanci nevládních organizací či ředitelé škol. Bez zajímavosti není ani fakt, že LLP také spolupracuje jak s ČHV, tak také s AI.

3.1.4 Metoda sběru dat – kvalitativní rozhovor

Jak píše Švaříček a Šed'ová kvalitativní výzkum dokáže přinášet kulturně specifická a kontextově bohatá data právě díky poměrně reflexivním metodám, „které jsou zaměřeny na objevení a popsání jevu, a proto jsou založeny na jisté otevřenosti v otázkách a pozorování.“⁵² A právě jednou z nejčastěji používaných metod kvalitativního výzkumu je rozhovor, který bývá nejčastěji označován jako hloubkový rozhovor (in-depth interview). Jeho prostřednictvím zkoumáme vybrané respondenty, kteří jsou součástí námi zvoleného prostředí, zkoumáme jejich postoje, názory, zájmy v dané oblasti, aniž bychom se nechali omezit předem danou konstrukcí rozhovoru (jakou má například dotazník).

Pro tento výzkum jsem vybrala polostrukturovaný rozhovor, u kterého si výzkumník předem připraví předběžnou strukturu rozhovoru se zaměřením na určitá témata, ke kterým chce znát respondentovu odpověď, a z nich vycházející předběžné otázky. K výběru jednotlivých témat pro rozhovor se ještě vrátím podrobněji dále v textu.

Švaříček dále zmiňuje dva základní přístupy ke skutečnosti, které se ke kvalitativnímu rozhovoru vztahují. Jeden přístup vidí rozhovor jako zdroj dat o skutečnosti, která je mimo respondenta samotného a druhý přístup, který je jistou kritikou na přístup první, je rozhovor jako spolupráce mezi tazatelem a respondentem.⁵³ Domnívám se, spolu s většinou badatelů v oblasti kvalitativního výzkumu, že je velice obtížné, a snad i nemožné, oddělit tazatele od

---

⁵² Švaříček, Roman, Šed'ová, Klára a kol. 2007 *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, s. 142

⁵³ Švaříček, Roman, Šed'ová, Klára a kol. 2007 *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, s. 160

probíraného tématu a tudíž zachovat během rozhovoru jeho neutralitu a pasovat jej tak na pouhý nástroj sběru dat. U kvalitativního rozhovoru hrají totiž určitě roli i další faktory.

Tazatel i respondent jsou lidské bytosti, které jen stěží mohou vystoupit ze své kůže a soustředit se tak neutrálně jen na zkoumanou skutečnost. Zároveň se domnívám, že téma lidských práv je oblastí, které se věnují především lidé, kteří jsou pro danou problematiku zapálení a mají k tomu většinou svou osobní, dost možná silnou motivaci, která může být citlivým tématem, který v rozhovoru může vyjít najevo.

Důležitým krokem u každého kvalitativního rozhovoru by měla být samozřejmá důkladná a pečlivá příprava. V mém případě hrála důležitou roli i moje malá zkušenost s podobným výzkumem, takže bylo pro mě předem poměrně těžké představit si, jakými různými směry se takovýto rozhovor může vyvinout.

První část přípravy k rozhovoru obsahovala především podrobné studium festivalu jako takového, tedy prozkoumání terénu. Toto podrobnější zmapování jsem pak konfrontovala znovu s cíli výzkumu, abych si potvrdila, případně vyvrátila, zda je možné těchto cílů vůbec dosáhnout.

Druhou část přípravy jsem věnovala studiu organizací, jejichž postoje jsem vyhodnotila jako důležité pro zkoumanou problematiku. Zjišťovala jsem tedy celkové zaměření dané NO, její aktuální témata, projekty, případné vzdělávací, publikační a jiné aktivity, ale také organizační strukturu. Dalo by se říct, že každá z vybraných organizací má ve své struktuře odborníky, kteří se věnují jednotlivým tématům či konkrétním projektům. A tím se také dostávám k výběru konkrétního respondenta. Nevýhodnější pro tento výzkum je osoba, která má v dané organizaci pokud možno největší přehled o všech aktivitách i jednotlivých lidskoprávních tématech, kterým se věnuje. Z toho tedy vyplývá, že ideálním respondentem je v tomto případě určitě ředitel vybrané neziskové organizace. Další podkapitolou přípravy rozhovoru tak byla i příprava na rozhovor s danou konkrétní osobou, a tedy i pokud možno zjištění jejího základního životopisu a vztahu k dané organizaci.

V neposlední řadě jsem se na rozhovor snažila také připravit technicky, z hlediska teoretických znalostí nabytých studiem literatury zaměřené na kvalitativní rozhovory, abych se tak pokud možno vyhnula základním chybám, kterých se nezkušení výzkumníci – tazatelé mohou dopustit. Výzkumný rozhovor jistě není hrou na reportéra, není ani příjemným popovídáním u kávy. Mým úkolem bylo pokud možno rozhovorem přijít na kloub základním otázkám, které jsem si v rámci výzkumu stanovila. Ale jak jsem již zmínila, výzkumník nemůže být zcela neutrální a tak jsem si musela dávat pozor především na osobní zaujatost festivalem, i na obdiv a respekt, který k vybraným respondentům chovám.

I přes své sympatie k celému festivalu jsem se snažila alespoň o částečný odstup, a proto jsem hledala otázky, které si představuji, že by kladl zarytý odpůrce takovýchto aktivit. Další otázkou ovšem bylo, zda se mi při rozhovoru samotném podaří alespoň částečnou neutralitu udržet. Správně jsem dopředu předpokládala, že u rozhovorů budu nervózní a samozřejmě budu reagovat nejen na názory respondenta, ale také na jeho momentální rozpoložení a náladu, případně další vnější okolnosti. Tedy že budu muset během rozhovoru sledovat několik věcí najednou a nebude tak úplně jednoduché udržet rozhovor v mezích daných mou domácí přípravou.

Nejen, že jsem se snažila připravit se dopředu na všechny možné varianty naší vzájemné interakce, ale stejně tak jsem se pokusila soustředit na působení své vlastní osoby při rozhovoru. Chtěla jsem dát najevo svou zaujatost tématem a zároveň vyjádřit určitý optimismus a dobrou náladu, která měla přispět k pohodlí respondenta, který se tak sám mohl cítit volněji a byl tak ochotnější k otevřenému rozhovoru. Snažila jsem se být během každého rozhovoru také zaujatým posluchačem, jak doporučuje Fontana a Frey.⁵⁴

Jistou roli hrálo i prostředí, ve kterém se rozhovory uskutečnily. V poslední fázi přípravy před rozhovorem jsem již přibližně věděla, v jakém prostředí se bude rozhovor odehrávat. Zda půjde o místo přímo v dané neziskové organizaci, či na místě veřejném, jakým je například kavárna. Jestli jde tedy o prostředí neznámé pouze mně, nebo zda půjde o prostředí, ve kterém bude dotazovaný i tazatel pouhým dočasným návštěvníkem. S veřejným prostorem souvisela i úvaha o tom, zda nebude v místnosti příliš velký hluk na to, aby poté ještě bylo rozumět získané nahrávce rozhovoru.

Všechny rozhovory odrážely fakt, že jsem byla respondentům vděčná, že ve svém zpravidla velmi nabitém programu našli čas na takovýto rozhovor. Bylo tedy mou snahou a cílem, aby v nich rozhovor nezanechal pocit ztraceného času.

Název diplomové práce říká, že jde o postoje vybraných neziskových organizací. Jenže organizace jako taková může jen stěží vyjádřit nějaký postoj. A pokud by bylo mým cílem získat nějaké oficiální stanovisko vybrané neziskové organizace, postupovala bych trochu jinak. Z toho tedy vyplývá, že musím název trochu zpřesnit, vysvětlit. Jak už jsem zmínila, kvalitativní rozhovor je živým rozhovorem dvou bytostí, které mají své osobní motivace a zkušenosti jak pracovní tak osobní s problematikou ochrany lidských práv. Dělal jsem sice rozhovory se zástupci jednotlivých organizací, ale jejich názory a postoje se dají brát více jako postoje lidí, kteří zastupují tyto NO, jsou s nimi svázáni a spřízněni, ale přesto

---

⁵⁴ Fontana, Andrea, Frey, H., James. 2003 in *Collecting and Interpreting Qualitative Materials. The Interview: From Structured Questions to Negotiated Text*. 2. vydání. Sage Publications,

se nedá zcela rozlišit, co je v rozhovoru osobní názor respondenta a co se dá považovat za postoj organizace jako takové. Právě metoda kvalitativního rozhovoru napomáhá tomu, že se tyto dvě složky, ze kterých se utvářejí jednotlivé postoje, poněkud prolínají a rozdíly se tak smývají.

3.1.5 Připravená struktura rozhovorů

V samotné přípravě otázek pro rozhovor jsem se snažila vytvořit schéma základních témat, která vycházejí z hlavní výzkumné otázky, kterou je zjištění postojů neziskových organizací, které se zabývají problematikou lidských práv k festivalu Jeden svět. Ještě ovšem před vlastním dotazováním týkajícím se samotného výzkumu byl prostor jednak k představení výzkumu, jeho účelu a také moje vysvětlení, jak přesně daný rozhovor budu používat. Dalším krokem bylo podepsání informovaného souhlasu s rozhovorem a souhlas s nahráváním.

Struktura, kterou jsem si pro rozhovor připravila, vychází z doporučení Švaříčka a Šed'ové. Ti navrhuji, aby každý takový rozhovor obsahoval nejprve úvodní otázky, hlavní část se pak věnuje otázkám hlavním, které je možno obohatit o otázky navazující, nepřímé a dynamické a na závěr využít otázek ukončovacích.⁵⁵

V úvodní otázce by měl výzkumník uvést téma nějakou odlehčenou formou, která by byla pro respondenta jednak srozumitelná, jednoduchá, a u které by neměl mít problém s rozsáhlejší odpovědí. Na úvod jsem proto zvolila otázku, která se vzhledem k tématu nejlépe nabízí. Tedy jaký je osobní vztah respondenta k festivalu Jeden svět. Byly to například: Jak dlouho o festivalu víte, od kdy jej navštěvujete? (Jak dlouho myslíte, že festival existuje), důvody pro návštěvu festivalu, osobní zkušenost s festivalovými projekciemi, debatami, doprovodnými akcemi, dostupností lístků, celková organizace, názor na propagaci festivalu, apod.

Otázky hlavní tvoří jádro celého rozhovoru. Vztahují se tedy k hlavní výzkumné otázce, která je ale příliš široká. Je tedy nutné ji rozdělit do konkrétnějších témat, která mohou respondentovi napovědět směr odpovědí. Já jsem si jej rozdělila na tři hlavní části, kterými jsou jednak jednotlivá témata, kterým se festival věnuje, dále cíle, které festival sám deklaruje

---

⁵⁵ Švaříček, Roman, Šed'ová, Klára a kol. 2007 *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, s. 164 - 170

a třetím tématem je otázka možné role dokumentárního filmu ve vzdělávání v oblasti lidských práv.

S festivalem souvisí zcela určitě celá řada dalších otázek, které se mohou více dotýkat právě oblastí, kterým se ta která nezisková organizace zabývá. Z tohoto důvodu jsem vytipovala další možné okruhy témat, kterým se v rozhovoru můžeme věnovat.

U kvalitativního rozhovoru je důležitá každá jeho část. Z tohoto důvodu by tedy výzkumník neměl opomíjet ani důležitost otázek, které celý hovor zakončují a rámcují. Je třeba jim věnovat určitý čas, ze kterého nesmí být patrná možná nervozita výzkumníka, případně radost, že už má vše za sebou. V této části je také možné, aby výzkumník informoval respondenta o svých dalších krocích, o plánovaném termínu dokončení celé práce, případně také může výzkumník nabídnout svou hotovou práci respondentovi k přečtení.

Konkrétní otázky, připravené pro kvalitativní rozhovor k tomuto výzkumu, jsou uvedeny v příloze 1.

3.1.6 Průběh jednotlivých rozhovorů

V metodologické části jsem již zmínila, že výzkum, který jsem prováděla k tématu lidskoprávního festivalu Jeden svět, je mým prvním výzkumem tohoto typu. Tato skutečnost se samozřejmě na samotném výzkumu projevila hned v několika aspektech. Můj prvotní předpoklad byl, že respondenti samozřejmě festival Jeden svět znají a že jej také často navštěvují. První předpoklad se ukázal jako správný. Všichni představitelé vybraných neziskových organizací opravdu festival Jeden svět znají. Druhá část předpokladu se však při výzkumu samotném ukázala jako pouze částečně pravdivá. Ze čtyř zástupců jednotlivých organizací je pouze jeden, který navštěvoval letošní ročník pravidelně a shlédl tedy poměrně velké množství filmů. Všichni ostatní festivalové projekce a další festivalové aktivity navštěvují spíše občasně a nepravidelně. Není to z toho důvodu, že by o tento typ aktivit neměli zájem, ale tlačí je především již několikrát zmiňovaný problém nedostatku času.

Z toho tedy vyplývá, že na většinu otázek respondenti odpovídali více v obecné rovině, z pohledu lidí, kteří se festivalem samotným nějak intenzivně nezabývají. Takže mnoho otázek, které jsem si připravila, vůbec nemohlo být zodpovězeno. Jsou to například otázky týkající se rozdílu mezi jednotlivými ročníky, propagace festivalu, otázky věnující se organizaci festivalu, distribuce lístku, apod.

Několikrát jsme v rozhovorech narazili na aktivity spojené s festivalem, o kterých se respondenti dozvěděli až ode mne. Tyto informace většinou uvítali a zároveň připustili, že by pro ně mohly být do budoucna užitečné. Takže se dá říci, že výzkum samotný pomohl zvýšit informovanost o festivalových aktivitách, které možná do budoucna respondenti a jejich organizace využijí.

Všichni respondenti na prosbu o rozhovor reagovali velmi vstřícně, jediný problém byl nalézt pro něj volnou chvíli. Zároveň ani jeden z respondentů se na výzkumný rozhovor nijak důkladně nepřipravoval. Tedy jeden z respondentů si otázky vyžádal dopředu, ale více z obav, zda k tématu má vůbec co říci. Přestože některé otázky považují za poměrně nelehké bez předchozí přípravy, respondenti ve svých odpovědích často vyjadřovali zajímavé myšlenky.

Tři rozhovory se odehrávaly v „domácím“ prostředí respondenta, tedy přímo v sídle zkoumané neziskové organizace. Jeden rozhovor se uskutečnil ve veřejné kavárně.

Shodou okolností tři ze čtyř oslovených ředitelů vybraných neziskových organizací nejsou ve své funkci příliš dlouho, takže se vyjadřovali především k poslednímu ročníku festivalu Jeden svět. A zároveň pak obecně vyjadřovali svůj osobní vztah k festivalu, bez ohledu na pozadí neziskové organizace, v jejímž čele v současnosti stojí. Nicméně v oblasti lidských práv strávili většinu svého profesního života, takže se k mým otázkám vyjadřovali v širších souvislostech, než jen z pohledu neziskové organizace, ve které pracují.

Ředitelka AI Dáša van der Horst je ve funkci od roku 2008. David Zahumenský z Ligy lidských práv stojí v jejím čele od roku 2009, s LLP však spolupracuje již od roku 2003. Selma Muhič Dizdarevič spolupracovala také s Helsinským výborem na různých projektech již v minulosti, ale ve funkci ředitelky je od srpna 2009.

3.2 Analýza výzkumu

3.2.1 Vztahy mezi jednotlivými organizacemi a Jedním světem

Začátek všech realizovaných rozhovorů jsem směřovala ke zjištění vztahů mezi organizací, kterou respondent zastupuje, a Jedním světem. Z rozhovorů dále bylo zjištěno, že poměrně úzké vztahy existují také mezi organizacemi navzájem. Teorie zabývající se

občanskou společností se často věnují vztahům mezi organizacemi občanské společnosti a státem, případně vztahům mezi OOS a trhem. Ale existuje také určitý druh vztahů mezi jednotlivými organizacemi občanské společnosti, v tomto případě mezi neziskovými organizacemi věnujícími se lidským právům.

3.2.1.1 Od neformálních vztahů až po koalice

Ředitelka Amnesty International Dáša van der Horst je ve své funkci od dubna 2008. To znamená, že co se týká spolupráce Jednoho světa s AI, mohla se vyjadřovat pouze k tomuto časovému období. Sama má k festivalu Jeden svět poměrně úzký vztah, který začal někdy v roce 2002, kdy pracovala pro Česká centra. To jsou příspěvkové organizace Ministerstva zahraničních věcí ČR, jejichž posláním je rozvíjet dialog se zahraniční veřejností v oblasti kultury, vzdělávání, obchodu a turismu a spoluvytvářet tak image České republiky jako moderní a dynamické země. *„Tehdy se začalo uvažovat o tom, že by se Jeden svět dostal víc do zahraničí a začal spolupracovat více systémověji právě s Českými centry, která tuto možnost nabízejí. Já jsem se v té době vlastně začala víc kamarádit s Igorem Blaževičem, takže ono to bylo částečně pracovní, částečně osobní a pak když jsem byla v roce 2007/2008 v Číně, tak jsem s Jedním světem spolupracovala tím způsobem, že oni mi dali nějaké dokumenty, které jsme potom promítali Tibeťanům. Bylo to v rámci takového širšího projektu, nezávislí tibetští filmaři, abys se dozvěděli něco víc i o České republice a tam jsem vlastně vždycky i když jsem byla přes Česká centra, tak jsem hlásila – tohle je program Jednoho světa.“*

Je tedy vidět, že Jeden svět má už na samém počátku své existence tendence ke spolupráci s organizacemi, které zakládají organizační složky státu, v tomto případě Ministerstvo zahraničí České republiky. Můžeme tedy mluvit o důkazu spolupráce mezi Jedním světem a státem. Bohužel také zde narážíme na problém nekomunikace ze strany organizátorů Jednoho světa, takže jde pouze o informaci zprostředkovanou, ke které jsem ze strany festivalu nezískala žádné podrobnosti.

Dále hovoří Dáša van der Horst o další formě spolupráce mezi Amnesty International a Jedním světem: *„Je to tak, že Jeden svět za námi přijde, když má třeba téma izraelsko palestinský konflikt, tak přijdou za náma a zeptaj se, nechcete teda diskutovat? Takže jakoby na téhle úrovni to funguje. Někdy se musíme připomenout sami, někdy zvedneme telefon a*

zeptáme se - a máte tam někoho tady k tomu filmu? A oni řeknou aha. Jakože někdy je to proaktivní z jejich strany, protože už s náma mají nějaké zkušenosti a někdy je to proaktivní z naší strany. ... Tak taky tam se trošku točí lidi, v rámci té organizace a u nás se taky trošku změni lidi, takže ono je to někdy lepší, někdy horší. Ale spíš bych řekla, že je to lepší než horší.“

David Zahumenský z Ligy lidských práv také mluví o vzájemné spolupráci jednotlivých organizací: „Tak určitě o sobě víme. Právě třeba na koalici pro Mezinárodní trestní soud jsme spolupracovali v minulých letech. Liga lidských práv a Člověk v tísni, třeba i s Amnesty. Takže naše práce se prolíná, ale není to až tak jakoby výrazné. Nebo jsme společně členem, nebo donedávna byli, koalice Společně do školy. Člověk v tísni teď z té koalice vystoupil. Čerstvě. Ale to se přímo nedotýká Jednoho světa, ale naší spolupráce. Ale největší rozdíl je v tom, že Liga lidských práv je sice členem Mezinárodní federace lidských práv a v rámci toho se zabývá do jisté míry situací ohledně lidských práv v zahraničí, ale naše zaměření je primárně na situaci v České republice. Což si myslím, že s Člověkem v tísni je to spíše naopak. Má nějaké aktivity v České republice, ale asi to hlavní zaměření je více do zahraničí. A tak vlastně i chápu Jeden svět, že přináší hlavně filmy ze zahraničí.“

Je tedy zřejmé, že neziskové organizace spolupracují nejen na základě osobních kontaktů, jak zmiňovala Dáša van der Horst, ale dokonce utvářejí k některým tématům koalice, které si kladou za cíl zvýšení tlaku na stát. Jak bylo zmíněno v teoretické části, lidská práva jsou sice normou, která by měla být nad státem, ale je to právě stát, který by tato práva měl zajišťovat. A pokud tak nekoná, nebo koná jen částečně, jsou to v tomto případě právě OOS, které se snaží takovýto stav napravit. Stávají se tak součástí intermediární sféry, a jejich prostřednictvím tak dochází k prosazování zájmů občanů v politickém systému. David Zahumenský hovoří o tom, že v koalici Společně do školy spolupracovala LLP s Člověkem v tísni a s AI, ale do této koalice je zapojen také Český helsinský výbor.

O další formě vzájemné formální spolupráce hovoří Miroslav Dvořák z Poradny pro občanství, občanská a lidská práva. „Tak vy jste si vybrala organizace, který jsou asi na špičce toho nevládního českého prostředí. A my máme vzájemně dobré vztahy, mezi námi žádný konflikt není. K některým máme blíž. Samozřejmě každá ta organizace se trošičku liší. Třeba o Amnesty International zase tolik nevím, abych šel do nějaké hloubky, ale domnívám se, že tím že to je organizace, která má matku v zahraničí, tak má jakoby hodně ten mezinárodní přesah. Ten kterej je třeba u nás v kanceláři daněj evropským právem. ... Každěj z nás dělá trošičku jinou oblast, proto se možná máme taky tak rádi, ale navíc se jaksi odborně respektujeme. To samý s Člověkem v tísni... v podstatě její rozsah je enormní a

vlastně se setkáváme třeba v programech romské integrace. Obecně otázka lidských práv nás spojuje. Jsme členem společně třeba s Člověkem v tísní jedné takové velké sítě sociální integrační skupiny Fóra pro integraci, zkráceně Forint.“

3.2.1.2 Pozvání na debaty k jednotlivým filmům

Člověk v tísní je organizace veliká, s velkým množstvím zaměstnanců i spolupracovníků. Jistě by si tedy s těmito zdroji vystačili sami. Přesto se obrací na další neziskové organizace, abych jejich zaměstnanci přišli diskutovat k jednotlivým tématům, která se objevují v promítaných filmech. Jeden svět se tak stává veřejným prostorem, ve kterém se setkávají odborníci z institucionalizované občanské společnosti se širokou veřejností. Tento prostor umožňuje odborníkům neformální setkávání, které je příležitostí k navázání kontaktů a zároveň dává veřejnosti najevo, že NO jsou schopné spolupráce a vzájemného respektu.

David Zahumenský z Ligy lidských práv se letos účastnil slavnostního zahájení festivalu Jeden svět a zároveň předávání ceny Homo Homini. *„Využil jsem to jako příležitost setkání s lidmi. Byla to pro mne pracovní záležitost. ... Vloni jsme byli zváni na nějakou diskusi, nepodařilo se nám to ale pak organizačně zajistit. Tam se to týkalo mezinárodního trestního soudnictví a Mezinárodního trestního soudu. Ale nakonec jsme nebyli nějak schopni tam někoho vyslat. Kolega, který hlavně za nás jakoby i tu kampaň pro ratifikaci římského statutu v České republice vedl byl zrovna v zahraničí a nějakým způsobem nebyli jsme schopni ho někým jiným nahradit.“*

Zástupci všech oslovených neziskových organizací potvrzují pozvání k jednotlivým debatám v rámci Jednoho světa. Tady ovšem znovu narážíme na problém spojený s nedostatkem času. Všichni přiznávají pozvání na debaty, ale k účasti došlo pouze v případě ředitelky Helsinského výboru Selmy Muhič Dizdarevič: *„Byla to debata po filmu, který probíral vztah thajských žen, které se provdaly za dánské občany. Byly to aspekty týkající se migrace a genderu v souvislosti s tou migrací.“* Pokud jde o debatu samotnou, její organizace nebyla pro respondentu příliš vhodná: *„Nezúčastnila jsem se jiných debat, ale té které jsem se zúčastnila tam trošku.. bylo to v podstatě, že já jsem tam stála, před těma lidma, to mi bylo trošku nepříjemný, ale na druhou stranu jsem ocenila, že se jinak snažili, že spousta lidí přijde. Oni se snažili nějakou diskusi vyvolat. Podařilo se to i tím, že to téma je vždycky*

výbušné. Ale trošku by mi bylo příjemnější, kdyby tam byl třeba připravený nějaký stoleček, ke kterému bych si mohla sednout. Nebo něco takového. Cítila jsem se tam ohrožena v tom intimním prostoru nějak. ... V podstatě já jsem i měla tu tašku v ruce, kterou jsem si položila na zem vedle sebe. Ale dobře, jakmile jsem pochopila, že to takhle bude, tak to bylo v pořádku. Ale na začátku jsem očekávala, že tam bude něco takého.“

Také Dáša van der Horst zmiňuje několikrát pozvání na debaty k filmům: „Mě vlastně úplně vytrvale, fakt po mnoho let zvali do Olomouce, abych jim tam přišla diskutovat na festival *Jeden svět a vždycky jsem taky byla někde v pytli, tak se to poprvé podařilo vloni.*“ Dále se vyjadřuje také ke spolupráci obou organizací obecně: „Právě proto, že jsme lidskoprávní organizace, tak vlastně jakoby ta spolupráce tady vždycky nějaká byla. ... Tak jako všeobecně, buďto to bylo tak jako že jednak nám *Člověk v tísní* umožňoval vždycky nějaké informační stánky. Myslím si, že některý rok to byl dokonce i některý náš spot, protože někdy tam dávají i spoty jiných organizací. A vlastně buďto přes nás, nebo přímo jakoby od nás zvou tam lidi do debat.“

Ovšem jak sama ředitelka AI poznamenává, zaměření AI je trochu odlišné od zaměření *Člověk v tísní* a *Jednoho světa*: „Náš přístup je trochu jináčí, ale to je proto, že my neděláme festival. Protože my nepotřebujeme mít nějakou návštěvnost. A ty témata, která si vybíráme, tak jednak tím, že jsme hnutí, takže ona ta témata jakoby částečně jsou odspoda, od toho grass rootu. Potom jsou témata, která jsou v rámci toho globálního, tím jak jsme globální organizace, tak tím aby třeba byla nějaká kampaň silná, tak je potřeba, aby na tom dělali všechny pobočky. Nebo většina poboček. A pak je to tak, že si vybíráme přesně témata, na kterých tady nikdo v České republice nedělá. Právě proto, že si říkám, že organizací na *Barmu* už je tu dost, organizací na *Kubu* je tady dost, ale aby se někdo zabýval izraelsko palestinským konfliktem, to tady nikdo není. Taky tady není nikdo, kdo by kontroloval vývoz zbraní do jiných zemí. Takže jakoby u nás je to kombinace. Ale jak říkám, jedním z důležitých faktorů je ten, že se snažíme tlačit i témata, která tady opravdu nikdo nedělá a ani dělat nebude.“

Stejně tak i zástupci *Poradny* jsou zváni na diskuse k filmům. Miroslav Dvořák k tomu říká: „S *Člověkem v tísní* to není žádná formální spolupráce, to je přátelská spolupráce. Takže já nevím, třeba před dvěma roky jsem byl pozvaný moderovat jeden večer, ale prostě nestíhal jsem. Takže není to tak, že by byla bariéra na druhé straně. Spíš je to tak, že nestíháme.“ Pozvání na debaty k filmům tedy všechny organizace vítají, ale v jejich nabitém programu na ně nezbyvá příliš času.

3.2.1.3 Lidskoprávní cena Homo Homini

Vzhledem k tomu, že jde o jedinou podobnou cenu udílenou v České republice, zajímalo mne nejen co si o ní myslí jednotliví respondenti, ale zda se také nějakým způsobem podílejí na výběru jejích laureátů. Jak jsem již zmínila, touto cenou byl oceněn poprvé v roce 1994 ruský obhájce lidských práv Sergej Kovaljov, za mobilizaci veřejného mínění proti válce v Čečensku. Od vzniku festivalu Jeden svět je pak cena spojena právě s festivalem a její udílení se pravidelně odehrává na slavnostním zahájení každého festivalového ročníku.

„No určitě některé ty oceněné znám,“ říká David Zahumenský. „Z těch posledních let určitě. Jinak bych se možná musel zamyslet. Myslím si, že je to užitečné, takovou podporu poskytnout. Zatím si myslím, že i české diplomacii se dařilo upozorňovat na některé problémy právě při situaci se stíháním disidentů a oponentů diktatur a že vzhledem k té zkušenosti, kterou máme jako Česká republika, tak v tom můžeme mít určitý dopad.“ Liga lidských práv se zaměřuje především na řešení lidskoprávních problémů v České republice, přesto jí výběr oceněných není neznámý. *„My jsme přecijen členem Mezinárodní federace lidských práv, kde jsou ligy jako členské organizace z řady zemí, včetně třeba Íránu nebo Číny, nebo jo, některé jsou pololegální a v podstatě tam jsou lidé, kteří třeba přímo spolupracují jakoby s těmi oceněnými, nebo usilují o totéž. Takže si to umím představit, že jim to pomůže. ... Vím z diskusí, že pro ně to má také význam, že jsou členem nějaké federace. Že třeba mají nějakou pozici i v rámci té federace, tak pro ně je to určitá ochrana. Já si myslím, že vždycky pro všechny tyhle lidi, že se na ně zaměří aspoň trochu média nebo pozornost veřejného mínění, tak je to určitá ochrana před tím režimem, ve kterém žijí.“*

Zároveň se ale Liga lidských práv nijak na možném výběru kandidátů na cenu Homo Homini nepodílí. Nepatrný podíl na výběru ale zcela nevylučuje Dáša van der Horst: *„Přímo někoho kandidovat, to úplně nevím, ale asi jo. Ale já nevím, zda to bylo na nějaký přátelský bázi, ale třeba Igor (Blaževič) vždycky řekl, tak letos budeme mít Chartu 08, takže zajímá vás to a chcete se třeba s nima taky sejít v rámci jejich programu. ... Takže tak. ...No a i kdybych (s výběrem kandidátů) nesouhlasila, já si myslím, že to je jejich věc. My se ne vždycky s Člověkem v tísni na všem potkáváme. Oni mají nějaké svoje mise a vize a já absolutně si nedělám ambice na to, že bych jim tady do tohohle mluvila. Protože v okamžiku, kdy se nám to bude tak nelíbit a řekla bych si tak dobrá, tak uděláme my jako Amnesty Česká republika nějakou cenu, tak si to budu dělat po svém. Ale v zásadě si myslím, že to je hrozně pozitivní, že to vůbec je. Protože jsou vždycky do toho zapojená nějaká tady intelektuální elita. A člověk si zase může říkat, že se v tom plácají pořád všichni ti pravdohláskáři dohromady, ale podle mě*

je to fakt strašně důležitý, že právě tady ta jména, jakoby naše velká česká jména, tady můžou přesně pak mluvit o Chartě 08 a tady vlastně málokdo v české republice věděl, že to vůbec existuje. A tím pádem místní celebrity pomůžou někomu jinému.“

Selma Muhič z Helsinského výboru dokonce mluví o tom, že zná některé laureáty ceny osobně: *„Tak třeba Nataša Kandič, tu znám dokonce osobně. Ibrahim Dukova taky, protože je z Kosova. Ale u těch ostatních se musím přiznat, že jsem něco o tom slyšela, ale lhala bych, kdybych řekla, že vím, kdo to je.“*

A stejně jako všichni respondenti přiznali, že byli zváni jako diskutéri do některé z debat v rámci festivalu, stejně tak byli každý z nich někdy pozván na slavnostní zahájení festivalu Jeden svět spojené s předáváním této ceny. Tento fakt vidím jako další snahu Člověka v tísní o jistý druh zapojení ostatních lidskoprávních organizací a jejich pracovníků do festivalového dění. Můžeme tedy shrnout, že všichni respondenti znají nejen cenu, ale i některé oceněné. Ovšem na výběru samotném se nijak nepodílejí, přestože jde v současné době o jediné podobné ocenění v České republice.

3.2.1.4 Vzájemná konkurence

Lidskoprávní neziskové organizace tedy prokazatelně spolupracují, ale jak zmínila Dáša van der Horst, jsou okamžiky, kdy si vzájemně konkurují: *„My se třeba ne vždy s Člověkem v tísní na všem shodneme. A v některých případech jsme konkurenti. ... Třeba máme nějakou kampaň a myslíme si, že jsme ti tahouni a je potom nepěkný, když třeba Člověk v tísní má kampaň podobného ražení s podobným vizuálem. ... Stává se to. Stalo se to. A Člověk v tísní tím, jak je, byl a stále je pupeční šňůrou navázán na Českou televizi, tak mají zase daleko větší propagační materiály a naše obě dvě organizace vlastně dělají to, že mají ten přímý fundraising na ulici takže tam jsme úplně na rovinu konkurenti. Že vlastně usilujeme o dost podobné publikum.“* Zároveň ale ihned dodává: *„Ale fakt si myslím, že zrovna Jeden svět je věc, která je hodna obdivu a moc jim držím palce, ať jim to vydrží.“*

Zmínka o stejných či podobných kampaních je v podstatě jedinou kritikou, která se v rozhovorech objevila. Je pravděpodobné, že právě díky podobnému zaměření jsou organizace v konkurenčním postavení také v žádostech o dotace. Přesto se v žádném rozhovoru neobjevila žádná zmínka na toto téma.

3.2.2 Festival jako nástroj vzdělávání k lidským právům

V teoretické části bylo vysvětleno současné pojetí vzdělávání k lidským právům jako vzdělávání k občanství, respektive ke světoobčanství. Úkolem každé demokracie je poskytnout občanům dostatečný prostor pro sociální procesy, kterými budou vzdělávání pro demokratický způsob života. Festival Jeden svět je právě takovýmto prostorem, který může podporovat Tocquevillovský zájem o veřejné dění, kterým je třeba bojovat proti jednomu z nepřátel demokracie - proti individualismu.

3.2.2.1 Potenciál dokumentárního filmu

Jak jsem zmiňovala, v podstatě všechny vybrané neziskové organizace se samy ve větší či menší míře věnují vzdělávání. Největší ohlas má v tomto smyslu projekt Jeden svět na školách, který všichni respondenti dobře znají a který velmi pozitivně hodnotí. Rozmluvou o Jednom světě na školách jsme se pak dostali k otázce využití dokumentárního filmu ve vzdělávání. Jaký je potenciál dokumentárního filmu ve vzdělávání dětí a mladých lidí? Dáša van der Horst k tomu říká: *„Já mám pocit, že Člověk v tísni má taky dokument a pak mají nějakou řízenou debatu. Takže to není jenom dokument. Protože kdyby to mělo být jenom dokument na těch školách, tak to je nedostatečné. A my třeba míváme dokument plus workshop. Anebo taky dokument a debatu. A myslím si, že vlastně i pro nás je to dost často používaná metoda. Protože to je nejjednodušší způsob, jak dětem přiblížit určité téma. A když oni mají hodinu sedět a jenom poslouchat nějaký výklad, tak to je dost často už předem dosouzené k nezájmu. Čímž nechci říct, že by u filmu taky jich pár neusnulo, protože záleží taky na škole a na učiteli. Těch faktorů je tam víc. Ale v zásadě si myslím, že ty dokumenty mají hodně velký potenciál.“*

Selma Muhič mluvila o tom, jak Helsinský výbor měl v minulosti zájem promítat konkrétní film studentům, ale narazili právě na problém s jejich autorskými právy. Za jejího působení ale o nic podobného zatím nijak neusilovali. *„My jsme měli spíš osvětové aktivity, ale v současné době je až tolik nemáme. My jsme se zaměřovali spíš na besedy, které se týkaly významu lidských práv, jak byl změněn v české společnosti před revolucí. To znamená konkrétně jak vypadal disent. ...Já jsem se opravdu setkala s tím, že mi jedna starší paní říkala, že vnučka jí nevěří, že takový systém vůbec byl. Že třeba nebyly přeplněné obchody, že*

se muselo čekat na různé věci. ... Přijde jim to úplně nepřírozený. ... Takže my jsme spíš měli takový besedy, které dělali lidi, co to zažili na vlastní kůži. ... A o tohleto jsme se snažili. ... Tenhle projekt běžel nějakou dobu. Bylo to na středních školách. Ale už delší dobu nějaký takový kontaktní typ osvěty nemáme.“

Také Liga lidských práv se věnuje vzdělávání. „Jeden z našich projektů je zaměřený na školství, na základní školství, na to, aby bylo realizováno právo každého dítěte vzdělávat se v hlavním vzdělávacím proudu a hlavně mít přístup ke vzdělání. ... Jinak vzděláváme i na školách pedagogů i přímo se studenty pracujeme. Ale jinak vzděláváme spíš odborníky. Vedle těch učitelů také zdravotníky, nebo lékaře, policisty.“ Říká David Zahumenský. A na otázku, zda by se daly při této práci využít dokumentární filmy, odpovídá takto: „Myslím si, že daly a v podstatě je to jedna z věcí, nad kterou teď i více přemýšlíme. Jak jsem říkal, některá ta krátká videa jsme začali točit. Začali jsme tím školstvím a je pravda, že jsme přemýšleli, že pro ty zdravotníky, že by bylo užitečné video ohledně třeba komunikace s pacientem. Nebo řešení nějakých sporů, ke kterým dochází.“ Ale využití filmů přímo z Jednoho světa odmítá: „Ne, to bych vzhledem k tomu zaměření, to si úplně nedovedu představit. Ale v rámci Férové školy (jeden ze současných projektů LLP) to v podstatě je možné. Protože i to vzdělávání, které tam kolegové realizují, tak se týká právě třeba tolerance. Takže tam možná bychom našli film, který by byl použitelný. Ale jinak vzhledem k tomu zaměření si myslím, že se trochu můžeme.“

3.2.2.2 Vlastní dokumentární filmy jednotlivých organizací

Přestože přímou otázku na to, zda jednotlivé organizace samy připravují svoje dokumentární filmy, které by případně také nabízely do programu festivalu Jeden svět, jsem připravenou neměla, z rozhovorů samotných však toto téma v různé míře vyplynulo samo. Dokonce Liga lidských práv usilovala o přijetí vlastního filmu do programu posledního ročníku Jednoho světa. David Zahumenský k tomu říká: „Jako organizace jsme letos, pro letošní ročník zkoušeli posílat jeden krátký film, který jsme připravili o inkluzivním školství. Ale byla to taková prvotina, první video, které jsme vůbec točili, takže nečekal jsem ani, že bychom byli úspěšní. Ale do budoucna to můžeme zvážit, myslím si. ... Jedná se o krátké video, v podstatě založené na rozhovoru s ředitelkou školy, kterou jsme ocenili certifikátem

Férová škola. Takže týká se to inkluzivního školství. V podstatě jsme tím chtěli povzbudit nějaký dobrý příklad.“

Tím se otevírá další možné téma pro neziskové organizace. Tedy upozornit na téma, kterým se organizace zabývá, natočením dokumentu nebo i krátkého videa. Přestože je dnes technické vybavení potřebné k jednoduchému natáčení poměrně lehce dostupné, samozřejmě ne každá organizace na takovéto aktivity má prostředky, čas a případně zaměstnance ochotné se tomuto věnovat. Miroslav Dvořák odpovídá na otázku, zda si myslí, že by jejich organizace mohla využívat dokumentární film i ve své práci, takto: *„Asi jo, ale my to neumíme. Jsme jednotvárný v tom, že jsme právníci. Hrozně taková praktická profese. Ale máme tady holku, která chodila na nějaké videotrénink. Tak třeba nám pomůže. Ale my zase za vším vidíme problém.“*

Zajímalo mne také, zda si respondenti dovedou představit využití dokumentárních filmů uváděných na Jednom světě při jejich práci. Dáše van der Horst odpovídá na otázku zda v této oblasti AI spolupracuje s Jedním světem takto: *„Dosud ne. Ale právě jsem se dívala letos jak tam měly ty reklamy, tak tam mají nějaký filmy k Rozvojovým cílům tisíciletí. Což je pro nás taková věc, kterou po nás ústředí z Londýna hodně chce. A tady ta znalost vlastně vůbec o celé té problematice je úplně minimální. A to dokonce i v rámci Člověka v tísní, ale i třeba na ministerstvu zahraničních věcí. Tam prostě jakoby nikdo nic moc neví. Ale Člověk v tísní k tomu má nějaké krátké filmy. A to jsme ještě nezačali, ale chceme je v zásadě oslovit, že bychom podobným stylem, jak já jsem dělala v Číně projekty Českého centra, ale vždycky jsem řekla toto je projekt Jednoho světa, tak vlastně s téma Rozvojovejma cílema tisíciletí bychom chtěli s nimi spolupracovat.“* Ale na druhou stranu přiznává, že je pro Amnesty International výhodnější a jednodušší využívat svoje vlastní dokumentární filmy. *„Amnesty má svoje flmy. Buďto které dělá, nebo na která má zakoupená práva. ... To jsou spíš kratší věci a ty jsou potom většinou k nějakým kampaním. Já nevím, teď jsme třeba měli velkou zprávu na vodu na palestinských územích a k tomu je takový krátký filmík, já nevím, asi desetiminutový a ten mi potom promítáme na těch školách. Jakože to je pro nás, protože to už je jako přímo pro naše účely uzpůsobené, tak s tím se nám pracuje líp, než když převezmeme něco, co jakoby od někoho jiného.“*

Je tedy zřejmé, že nejen sledování dokumentárních filmů, a debatování o tématech, která přinášejí, ale také samotná tvorba může být součástí práce jednotlivých neziskových organizací. Dokumentární film tak může sloužit jako prostředek ke splnění vytčeného cíle, kterým je právě vzdělávání k LP. Z výzkumu vyplývá, že je to především otázka konkrétních zaměstnanců a jejich osobního vztahu k dokumentární tvorbě. Pokud se v nějaké organizaci

objeví zaměstnanci s tímto zájmem, je pak pravděpodobné, že organizace tohoto zájmu může využít ve své práci a případně může usilovat i o promítání svého dokumentu na festivalu Jeden svět, čímž by opět došlo k propojení neziskových organizací na další úrovni.

3.2.2.3 Kvalita dokumentárních filmů a její význam

Pokud se má dokumentární film stát nástrojem pro vzdělávání, jakou roli hraje jeho kvalita? Stačí, když nastoluje závažné téma, případně podává svědectví a tím rozpoutává diskusi? Několikrát se mi při návštěvě festivalu stalo, že jsem narazila na film, který sice vypovídal cosi o velmi zajímavém tématu, ale kvalita byla (bohužel i navzdory oslavné propagaci) poměrně nízká. Ale festival Jeden svět není klasickým festivalem, u kterého je kvalita filmu jedním z nejdůležitějších faktorů pro jeho uvedení na festivalu. Selma Muhič z Českého Helsinského výboru odpovídá takto: *„Já si myslím, že oba ty principy by měly být zastoupeny. Jo, to prostě některé věci, které jsou tak strašné, že už samotný fakt, že se o nich takovým způsobem nějakým institucionálním rámováním zvláště působí ... ale pokud je tam třeba i nějaká přidaná hodnota, způsob, jakým je ten film udělaný ... Méně mi vadí, když tam není umělecká hodnota, než když třeba je tam umělecká hodnota, ale zas třeba není vůbec nic z toho ... třeba je to nějakým způsobem tak překreslený, nebo změněný, že výsledek není k té samotné věci. To nevidím jako buď a nebo. Já si myslím, že pro oboje je tam místo.“*

Podobně odpovídají i další respondenti. *„Jasně, vím o tom, že je (kvalita filmů) diskutabilní. Myslím si, že vzhledem k tomu, jak se ten festival vymezuje, tak že má smysl představit i některé filmy, které nejsou jakoby tak filmařsky nebo umělecky kvalitní, ale které jsou silné tématem, které můžou představit. Nebo těmi svědectvími, které jsou v něm obsaženy. Takže to si myslím, že má smysl. A i bych to viděl, že právě by i byla snaha předat více informací o jejich investigativních reportážích o České republice. Takže to má smysl, i když by je netočili přední dokumentaristé třeba.“* Říká David Zahumenský z Ligy lidských práv. Zároveň se tak opět vrací k debatě o tématech zaměřených na Českou republiku.

Předpokládám, že organizátoři každoročně řeší toto dilema, zda dát přednost tématu před kvalitou dokumentárního filmu. Podobně na to reaguje také Dáša van der Horst: *„To je pravda. Jakože to dilema tam je samozřejmě vždycky. To i když člověk ty filmy potom hodnotí, tak pro mě je to taky těžký. Jakože si říkám to je dobrý, že vlastně tady tohle to téma bylo vůbec nastolený. Ale filmařsky je ten film docela ... Kdybych měla ten film na DVD, tak pořád*

dělám fast forward. ... Já myslím, že jich tam nesmí být moc, takových jenom kvůli tomu tématu. Protože by to asi z dlouhodobého hlediska byla špatná strategie. Prostě že lidi potom zjistí, že ty filmy jsou blbý a nebudou tam chodit. Ale aspoň když opravdu budu hodnotit letošek a já jsem třeba těch filmů viděla fakt celkem dost, tak si myslím, že je to ještě ta únosná míra. No a vono potom ještě záleží, že když jsou ... protože skoro po každým filmu následovala diskuse a i když je ne třeba úplně jakoby umělecky moc hodnotnej, tak když je tam potom dobrý ten debatér, nebo debatéri, tak tomu můžou velice napomocť. Takže jakoby těch faktorů je tam víc.“

A pokud se vrátíme k větě z propagace festivalu: „V programu festivalu jsou zahrnuty nejvýraznější kvalitní dokumenty, které byly za uplynulý rok natočeny získávají ceny na nejvýznamnějších světových festivalech ...“⁵⁶ Dáša van der Horst k tomu poznamenává: „Jo, x takových dokumentů tam opravdu měli a já zase musím říct, já jsem myslím dva viděla. Jeden film jsem viděla, co jsem věděla, že dostal cenu na IDFA, což je ten největší festival dokumentárních filmů v Holandsku, a já bych ho taky tak hodnotila. Jakože mě to zaujalo tematicky, ale i filmařsky si myslím, že to byl velice dobrej film. Takže jo, jako bych s nima souhlasila. Já nevím, kolik těch filmů bylo, ale docela dost. Tak jakože určité procento z toho tady téhle větě odpovídá.“

V této souvislosti jsme také narazili na problém spojený s prezentací festivalu a tedy i s prezentací jednotlivých filmů v médiích. Právě u tohoto posledního ročníku Jednoho světa jsem několikrát v tisku narazila na chvály na určitý film, který mne pak svou kvalitou velmi zklamal. Dáša van der Horst k tomu říká: „Oni taky novináři si velice často potom vyberou něco, jakože vlastně chtějí říct, že to téma je zajímavý, ale napíšou, že film je úžasnej. Takže já říkám, ted' dělám trošku d'áblova advokáta, ale snažim se to jenom vysvětlit. Protože prostě tu zkušenost, podobnou zkušenost, máme taky. Jakože my novinářům něco řekneme a oni si to pak napíšou podle svého. Takže tak.“ Narážíme tak na další problém, se kterým se setkávají jistě nejen neziskové organizace při svým nejrůznějších aktivitách.

Jak jsem již zmínila v předchozím textu, ani tentokrát se nikdo z respondentů nepouštěl do žádné kritiky. Nikdo také nezmněl žádný film, který by je svou kvalitou zklamal.

---

⁵⁶ Dostupné například z <<http://www.jedensvet.cz/2010/o-festivalu>>, [cit. 29. února 2011]

3.2.2.4 Témata, která festival nabízí, nebo která naopak chybí

Pokud uznáme festival Jeden svět jako možný nástroj vzdělávání veřejnosti k lidským právům a občanství, je také důležité se ptát, zda tento nástroj poukazuje dostatečně na témata související s Českou republikou, případně na témata, která mohou povzbuzovat a inspirovat veřejnost k aktivní občanské participaci.

Festival Jeden svět při své velikosti a také s ohledem na poměrně dlouhou dobu svého pořádání, nabízí velké množství lidskoprávních témat. Některá témata jsou zastoupena třeba jen ojedinělým filmem, některá se ovšem opakují po dobu několika ročníků v podobě nejrůznějších filmů. Můžeme tedy hovořit o určité „popularitě“ témat o porušování lidských práv například na Kubě, v Tibetu, Bělorusku či Barmě. Organizátoři Jednoho světa mají jistě své důvody pro volbu právě těchto a ne jiných témat. Mne však ve výzkumu zajímalo, jak se na tuto „popularitu“ dívají jednotliví respondenti. Také mne zajímalo, která témata na festivalu představitelé jednotlivých organizací postrádají. Jak jsem ale již zmínila, žádný z respondentů festival intenzivně nenavštěvuje. Proto všechny rozhovory na toto téma reagují více na to, jaká témata festival sám akcentuje. Tedy témata, která se objevují například ve znělce festivalu, v médiích, která jsou součástí propagace festivalu, apod. Samozřejmě určitou roli hraje i paměť respondentů.

„Já právě tu historickou paměť mám jako opravdu velice krátkou. Což jsou ty poslední dva roky, které jsem viděla a já si myslím, že ... se Jeden Svět snaží jakoby pokrýt tu nejširší škálu a to mě samotnou tak trochu pudí. A myslím si, že to v Čechách tak úplně taky není, téma je vlastně směřování nějaké vojenské intervence, humanitární nebo rozvojové pomoci. A že tady tohle téma tady u nás ještě příliš není a jako mě osobně by to zajímalo. Ale zase nevím, jestli k tomu jsou nějaké filmy.“ Říká na otázku, která témata na festivalu chybí, ředitelka AI Dáša van der Horst. A dále ještě upřesňuje: *„... mě by fakt zajímalo takové to směřování. To, co je tady i aktuální nějak na politickém poli. Nebo to, co je relevantní pro českou politiku. Vlastně když se někam vyšle vojenská pomoc a třeba u nás konkrétně když se bavíme o tom rekonstrukčním týmu, nebo co to je v Afghánistánu. No, takže tam máte vlastně vojáky a k tomu máte civilisty, kteří by měli dělat jakoby nějaké projekty a vlastně o tom se tady vůbec nevede debata.“*

Podobně odpovídá i ředitelka Helsinského výboru Selma Muhič: *„No jako z oblasti lidských práv zase já takový přehled nemám, co se tam všechno uvádí. Těch filmů je strašně moc, takže to řeknu možná špatně.“* Dále pak pokračuje s konkrétní nabídkou témat, které na festivalu postrádá: *„Ale trošku, opravu jenom trošku, aby to nezaznělo ve vašem výzkumu*

jakože to skutečně tvrdím jako zásadní věc. Myslím si, že by se třeba , protože porušování lidských práv v těch zemích, které jste uvedla (Barma, Tibet, Kuba – pozn. autora) je skutečně katastrofální. Systémově, dlouhodobě a tak dál. Ale i v těch tak zvaných demokraciích, ne takzvaných, ale demokraciích, které máme, jsou taky síly, lidi, který taky mají buď soustavně porušovaná lidská práva anebo i těžký život a podobně. Nevím, do jaké míry je to krytý. Například problém neregulérních migrantů. Například jsou ty sweatshops, kde v podstatě žijí, jedí, spí a jediný rozdíl od zemí ze kterých přijeli je ten, že jim nehrozí , že je někdo zabije. Pak by se třeba taky mohlo rozkrývat, jak je možný, že to jako existuje, že to přežívá. Ten systém tak zvaného nového otroctví, že se udržuje. To je jedna věc. Že by se třeba těm mainstream dekomkraciím ukazovalo, že jsou jako ty chyby. Já vím, že to ve srovnání s tím, co zažívají nedemokratické země nebude působit tak strašně, ale může to taky mít ten efekt, že povzbudí ty lidi, aby si to vzali, že se to může stát i že se to stává v těch našich společnostech. V České republice například. Dejme tomu tenhle alienský systém existuje. O to by mohl být zájem třeba. ...A jinak, co se týká těch dalších věcí – aby se to třeba trochu kontextuálně přiblížilo k tomu, že tady je ta institucionální péče o děti. Za to nás kritizují všichni a přesto to máme pořád. Víme že je to špatný, víme, že ty děti jsou nešťastné a tak dál. Ale třeba i takový nějaký moderní téma. Říkám, nemám přehled, takže možná to tam je. “ Také Miroslav Dvořák zmiňuje problematiku ústavní péče v České republice: „Životní podmínky dětí v ústavech. Jestli má ústavní péče dneska smysl.“

Zároveň se v rozhovorech objevují i konkrétní náměty na lidskoprávní dokumentární film. Samozřejmě to souvisí s tématy, kterými se konkrétně daná nezisková organizace zabývá, s problémy, které řeší ve své každodenní práci. Selma Muhič k tomu říká: „Už dávno jsem si kladla otázku, proč někdo nenatočil situaci na cizinecké policii. Tam stačí strávit jeden den. ... Ten způsob, jakým je s téma lidma... ten neprůhledný systém. Ti lidé se setkávají s takovým přístupem! A co potom od nich jako očekáváme. Takže já nevím, to by se třeba mohlo jmenovat porušování lidských práv v demokraciích. Že ne že se to stává v nějaký vzdálený zemi.“

Dvořák mluví například o takzvaném parazitování na chudých: „Byznys chudoby tady kvete. To je realita, co vám teď popíšu. Máte rodinu, která je vystěhovaná z nájemního bytu, protože neplatí a to je v pořádku. Tak tam platila třeba nájem 2,5 tisíce. A aby měla střechu nad hlavou, tak musí sehnat nějakou soukromou ubytovnu. Tam jsou třeba v místnosti 16m, ve kterých bydlí třeba sedm lidí. Za to platí třeba 15 tisíc měsíčně. Vy nemáte žádný příjmy, takže jak to platíte? Platíte to tak, že máte nárok na nějaké dávky. A ten majitel té ubytovny udělá všechno pro to, abyste tam měli trvalý bydliště, hned vám ho tam dá. Protože ve chvíli, kdy

tam máte trvalé bydliště a máte nárok na vádky, tak ten systém náš umožňuje parazitování na téhle chudobě. Takže umožní tomu člověku, kterému vy platíte a jste mu povinnej, abys se udělal na úřadě takzvaným příjemcem vaší dávky. A pak všechno, co vám dává stát, jde tomuhle soukromému podnikateli. A vtip je v tom, že ba obec, kde byl ten původní nájem nižší, nedokázala, nebo neuměla, nebo úmyslně neuměla nebo nechtěla řešit. A ten soukromý podnikatel, pronajímatel, to dokáže velice hravě. Takže to je určitě podle mě jedna z věcí, která kdyby se lidem ukázala... vlastně jak lze předcházet, třeba když to vezmu jenom na tu romskou problematiku, ale i cizinci třeba. Tak by spousta lidí pochopila, kam jdou ty jejich daně a kde se ztrácej...“ Dvořák dále hovoří o tom, že společnost Člověk v tísni sám tuto problematiku velice dobře zná. Přesto se takováto témata na festivalu nijak výrazně neobjevují. Je jen možné odhadovat, z jakého důvodu. Dvořák pokračuje: „Pak je taky otázka, že vlastně oni filmy netočí. Oni vlastně je nabízej jenom. Takže možná by stálo za to, bylo by perfektní, kdyby místo nějakých hranejch dokumentů o problémech, o adopcích a já nevím o čem, kdyby se natočila fakt realita. Ta samozřejmě může odpuzovat. Já to akceptuju. Ale realita někdy odpuzuje, někdy provokuje a mobilizuje.“

David Zahumenský z Ligy lidských práv odpovídá takto: „Když jsem o tom přemýšlel předtím rozhovorem s váma, tak to je v podstatě to, co bych si asi myslel, že by tam mohlo být vzhledem k tomu, že ten festival má už velký vliv, tak že by tam mohlo být více snímků o situaci ohledně lidských práv, právního státu, korupce, životního prostředí v České republice. Víc to směřovat na to. já myslím, že tam samozřejmě ten problém bude, že takových filmů moc nevzniká. Ale myslím si, že by to mohlo být něco, co do budoucna ..., že by mohl Jeden Svět i působit na Českou televizi, nebo na další tvůrce, aby takových filmů bylo více.“

Festival Jeden svět má jistě svou koncepci, která mimo jiné vychází také ze samotné práce Člověka v tísni. Festival by samozřejmě měl jinou podobu, pokud by jej organizovala jiná nezisková organizace. Nechtěla jsem svým výzkumem vypátrat, kde je nějaké chyba a jak takovou chybu napravit, protože se nedá říci, že je nějaký jiný, lepší či horší způsob, jak festival koncepčně stavět. Přesto je zajímavé, že z předcházejících odpovědí vyplývá jedna věc: Všichni by uvítali více témat s problematikou porušování lidských práv u nás v České republice. Tento požadavek vycházející od všech respondentů potvrzuje teorii Nussbaum, která říká, že zaměření pozornosti na jiné kultury, než je ta naše, nás vede k potřebě důkladnějšího prozkoumání kultury vlastní.

David Zahumenský odpovídá na otázku, co na festivalu nejvíce oceňuje, případně co mu vyčítá, takto: „Obecně si myslím, že to je dobře. Že o lidských právech se přecijen všeobecně málo v České republice mluví. Takže obecně je to dobře. Jen bych zopakoval

v podstatě to doporučení, že i vzhledem k tomu, že se my tak profilujeme z toho důvodu, že vidíme, že je snazší ovlivňovat věci v zemi, ve které žijeme, než v dalších zemích. Tak proto bych doporučoval zaměřit se v Jednom světě na tematiku v České republice.“

Nebo alespoň, jak zmiňuje Selma Muhič, porušování lidských práv v zemích, které jsou demokratické, svobodné a relativně bohaté. Jsou to země, které se ocitají na pomyslné druhé straně, a přesto v takových zemích dochází k závažnému porušování lidských práv.

Souvisí to samozřejmě také s tím, že každá z organizací je zaměřená na jinou oblast lidských práv. V některých oblastech se jistě potkávají, ale více se snaží o pokrytí témat, kterým se nevěnuje nikdo jiný. A společně se tak snaží o nápravu současného nevyhovujícího stavu porušování lidských práv. Velmi pěkně to shrnuje Selma Muhič: *„My jsme spíš hodně zaměřeni na osvětu. Nebo ne na osvětu, ale na dodržování lidských práv v České republice. To je to naše hlavní poslání. Je to limitovaný nárokou historií. I v podstatě mě osobně je to bližší. Musí to tady být co nejlepší, aby mělo pak vůbec smysl za a podporovat někoho a za b pak nabízet mu do budoucna nějaký úspěšný model.“* A právě dokumentární film má tu moc o těchto nápravách informovat a díky jeho šíření také může inspirovat a tak napomáhat k nápravě i jinde.

Jak jsem zmínila na začátku této kapitoly, kromě absence výrazných témat z České republiky se v rozhovorech také objevila otázka takzvaně populárních zemí. Téměř každý ročník přináší filmy o porušování lidských práv například v Tibetu, na Kubě, v Bělorusku či v Barmě. Ptala jsme se tedy respondentů, co si to tom myslí. *„To máte zcela jistě pravdu. ... Třeba z Afriky je jich tam relativně málo a přesně Barma. Barmu máte, ale už o Vietnamu se nemluví. Takže zase na něco takového se podívat. Ale zase rozumím, že ten festival zase dělají nějakým marketingovým způsobem. Jo, je to pravda, že určité země jsou preferované a ... asi to má nějaký záměr.“* Říká Dáša van der Horst z Amnesty International, která má také možnost porovnávat festival Jeden svět s festivalem Movies that Matter v Holandsku. *„Já teď nechci mluvit za Jeden svět, ale myslím si, že zcela účelově vybírá určitá témata. Protože těch filmů je x a já třeba co můžu sledovat v Holandsku, tak tam se taky vždycky dívám co mají za program. Tak tam ta skladba je jiná, protože Holanďany zase ten Tibet až tak třeba nezajímá. Ale zajímá je, protože jsou bývalá koloniální mocnost, tak se víc třeba dívají na filmy o bývalých koloniích. Takže to si myslím, že to marketingové myšlení je úplně v pořádku.“*

Selma Muhič mluví o souvislosti mezi prací Člověka v tísni a festivalem Jeden svět: *„To jsou teď čiré spekulace, že oni mají nějaký navazující programy v těch zemích, kde oni dělají. Takže pokud má Člověk v tísni teď nějakou misi v Afghánistánu, tak tohleto pomůže, aby lidé pochopili zevnitř, jak to vypadá.“*

Dále pak rozvíjí úvahu na tím, zda je vůbec rozmanitost témat důležitá a předkládá svůj zajímavý náhled na sledování podobných filmů: „*A druhá věc, ukazuje se, že když se člověk dívá z pohledu Jednoho světa, tak ta situace na této planetě je totálně zoufalá. V jakémkoliv smyslu. A teď je otázka, jestli opravdu s zaměřovat, nebo možná soustředit, jak říkáte na nějaká témata, u kterých potom je naděje. To není jenom o tom, aby to člověk věděl. To je to nejmenší. Teď když je tolik serverů, kde se ukazují ty dokumentární film, ať už legálně nebo nelegálně, a můžete se podívat na různé filmy, tak jde o to, že já osobně, teď je to jenom můj osobní názor, jako že to nemůžu chápat takhle voyersky. Já se na to podívám a třeba řeknu nevím, že je mi to líto. Ale já se cítím přímo ohrožena v tu chvíli. Jakože se to může stát mě, nebo mým dětem a já nevím komu všemu. Že mě to přímo jakoby ohrožuje. A prostě najednou mi ten můj život přijde takový trošku jako méně naplněný. Tím, že to vím a nic nedělám. Takže někdy si myslím, že možná by bylo lepší, kdybych to do detailu nevěděla. A takhle když se dovíme, že se něco děje, tak to má vliv, alespoň u mě, na chápání mého života a toho co já dělám třeba. A běžný problémy, co má člověk tady, mu přijdou jako totálně nějaký luxus, který si vymýšlíme, abychom se nenudili. A ne jako skutečný problémy.*

Vůbec ten koncept festivalu, pro mě osobně... já nemůžu se prostě dívat na jeden, druhý, třetí film. Já se jakoby zaměřím na něco. Třeba konkrétně tenhle film, co já jsem komentovala, byl snad jediný, který má happy end. Takže tam jakoby to trápení nebylo nijak výrazné. ... Ale ty ostatní filmy, tam jsou osobní tragedie. To člověka strašně zasáhne.“

Ovšem fakt, že také díky fungování Jednoho světa jsou u nás populární země, jejichž kultura je podstatně odlišná od té naší, může přispět k debatám o otázce univerzálnosti lidských práv. Pokud diváci chápou prostřednictvím filmů porušování lidských práv v odlišných kulturách a zpětně se také mohou dozvídat o inspiraci těchto kultur, kterou čerpají naopak oni od nás, pak je zřejmé, že tyto snahy přesvědčují spíše o univerzálnosti LP než o kulturním relativismu. Jedním z důkazů je zviditelnění problému závažného porušování lidských práv v Barmě. V této souvislosti hovoří také Miroslav Dvořák: „... *tím, že se festival, a tady klobouk dolů, obrací i třeba na ty oblasti jako je Barma, kde si myslím, že pro spoustu Čechů ... jak to funguje na Kubě všichni víme. ... ale taková Barma, to je záležitost, ke který jsme nikdy neměli, ani generace našich rodičů, nikdy žádnéj vztah. Je to země prostě úplně zapomenutá.“* Dále pak Dvořák rozvádí, jak seznámení se situací v Barmě může ovlivnit vnímání lidských práv u nás: „*A to, že se tam vysílá krásnej dokument o mnišským povstání, tak samozřejmě to nám připomíná, že ta lidská práva jsou záležitost, která je strašně křehká a může se kdykoliv, kdykoliv vlastně překlomit jako jeden režim v druhý. Může se osvobodit, ale zrovna tak se může upadnout velice rychle aniž si to uvědomíte. Ty procesy jsou strašně*

rychlý anebo naopak pomalý, ale o to důslednější. Takže si myslím, že tím, že se festival zaměřuje na tyhle věci, který jsou pro nás netypický, tak paradoxně nám jednak přibližuje ty kultury a zároveň možná na bázi jakoby vnějších příkladů nám se snaží popsat, co by mělo být vždycky podle toho tvůrce takovou esencí těch lidských práv. Možnost vyjádřit se, možnost protestovat, možnost se sejít a další. A samozřejmě mít tu negativní a pozitivní svobodu. V tom našem slova smyslu.“

A znovu pak Dvořák navazuje na otázku týkající se nedostatku filmů z našeho bezprostředního okolí: „Možná, že z hlediska takový tý úplný báze by ta Česká republika nemusela být úplně ideálním příkladem a proto se možná musí jezdit do Barmy. Ale zase v jinejch sekcích těch lidských práv, ... včetně těch práv sociálních dneska, tak tam si myslím, že by se našlo spousta materiálu i u nás v Čechách. Čili to zahraničí slouží pro tu bázi. Je to řekněme taková ta nejprimitivnější ukázka toho, co ty lidský práva jsou a zároveň je to pro ty Čechy takový dobrý, že si řeknou - dyk voni tam žijou v takovejch podmínkách, díky bohu, že to tady nemáme. Ale my chceme víc, žejo. Chceme mnohem víc, než jenom se sejít, zakřičet si, zavolit si. My chceme, aby ta společnost se mnohem víc angažovala, aby rostla zespoda. Aby se dokázala postavit, aby dokázala jakákoliv usnesení zastupitelstva napadnout.“

Festival jistě také nabízí témata, ke kterým se vyjadřují jednotliví tvůrci, kteří dokumentární filmy s lidskoprávní tematikou točí. Jen těžko by pořadatelé mohli na festival přinést téma konkrétního porušování lidských práv v určité jimi vybrané zemi, pokud by se žádný takový film na festival nepřihlásil. Takže jistě hraje roli i nabídka filmů, ze které pak organizátoři vybírají. Tady opět bohužel narážím na fakt, že se mi nepodařilo proniknout do toho, jak tento výběr opravdu probíhá.

3.2.3 Zapojování se (*Getting involved*) a občanská společnost

Jak jsem uvedla v teoretické části, v současném multikulturním světě se stává stále více důležitou podpora a rozvíjení zapojování občanů do veřejného dění. Mluvili jsme také o tom, že aby k tomuto docházelo, je potřeba nabízet občanům prostor pro toto zapojování.

3.2.3.1 Debaty k filmům

Tento prostor je občanům nabízen prostřednictvím debat k jednotlivým filmům či tématům Jednoho světa. Festival se tak stává projevem občanské společnosti. Festival sám o sobě tvrdí, že je výrazným diskusním fórem. Co si o tom myslí respondenti? Dáša van der Horst z Amnesty International odpovídá takto: *„Jo, jsou diskusním fórem. A je pravda, že některý témata, když vám tam zůstane diskutovat dvacet lidí, tak to může být v českých podmínkách opravdu výrazný. Na ty témata, jak jsme se bavili, na ty populární, tam je schopno zůstat sto lidí. Strašně závisí na tom, koho tam mají jako debatéra. A dokážu si představit, že jakoby pro ně je to taková velká fabrika, že to nemůže být úplně stoprocentní. ... Já jsem taky třeba ze dvou debat odešla, protože mě to prostě nebavilo a nic mi to nedávalo. Já myslím, že na to, jak je to velké, jakože je to ta fabrika, tak si myslím, že to má hodně vysokou úroveň. A to, že se prostě občas nezadaří, tak s tím je asi potřeba počítat, protože ...někdo třeba ty znalosti má, ale není zvyklý komunikovat s publikem a nebo ani nemá nějaké rétorické schopnosti a pak tam stojí a něco si tam šudlá pod vousy, tak to je taky na prd. ... Z organizačního hlediska si fakt myslím, na to, jak je to velkej kolos, tak je to v zásadě pozitivní.“*

David Zahumenský mluví o debatách takto: *„No tak je to možnost, jak k tomu filmu získat víc informací. A možná i více probudit ten zájem, než jen samotným filmem. Ten jako opravdu je často zaměřený na ty emoce.“* K tomu jsem já v našem rozhovoru podotkla, že ale debaty také mohou být často dost emotivní. *„No, to je pravda. Bývají. Tak myslím si, že to je cesta, jak působit. Jak v podstatě naplňovat ty další cíle o trochu více opravdu než jenom promítáním filmů. Takže v tom vidím, že tam v tom smyslu je to podpora těch dalších cílů.“*

Na začátku výzkumné části práce jsem citovala konkrétní zkušenost Selmy Muhič z jedné debaty, které se zúčastnila jako debatérka. Zmiňovala zde své osobní nepohodlí, které svědčí o nepřilísném technickém zvládnutí debaty z hlediska organizátorů. Zajímalo mne také, jak se dívá na význam takových debat. *„Záleží jaká jsou ta očekávání. Když si vezmeme, že mainstreamovou populaci tohleto vůbec nezajímá, tak tam je pravděpodobnost, že tam budou lidé, kteří se chtějí něco dozvědět. Samotným faktem, že už se rozhodli na něco podívat. A někdy jako zázraky ... záleží na tom konkrétním tématu, na těch debatujících a tak dále. Ale smysl to podle mě určitě má. I jenom se snažit.“* Nakonec sám Helsinský výbor také organizuje diskuse. *„To jo, ale to je úplně něco jiného. Protože my máme třeba kulaté stoly, zaměřené na lidská práva. Tohleto je veřejná debata. Takže třeba ten poslední kulatý stůl, co jsme měli, tak tím, že to byla veřejná diskuse, tak tam přišli lidi z Dělnické strany. A diskuse*

tak byla velmi zajímavá, protože se tam řešilo, jestli se bude vůbec pokračovat v debatě, nebo ne, v jejich přítomnosti. Což je i symbol té hlavní otázky, jestli se s téma lidma vůbec bavít. Zda se převedli do nějakých principů respektování jiných názorů a nebo se je máme snažit potlačit. A tak dál. Ale to jsou debaty založené na tom, že se tam zvou lidi, kteří jsou vysoce kvalifikovaní a potom jako odezva z toho publika je odezva ve smyslu počtu lidí minimální.“

3.2.3.2 Promítej i Ty!

Dalším důkazem toho, že festival opravdu dává prostor k aktivnímu zapojení se občanů, je projekt Promítej i Ty, který jsem představila v teoretické části práce. Přestože byla reklamní kampaň posledního festivalového ročníku zaměřena výrazně právě na tuto aktivitu, dva ze čtyř respondentů nebyli schopni přesně říci, co tato aktivita představuje. Po bližším seznámení se s konkrétní náplní této aktivity byli všechny reakce velmi pozitivní. Někteří respondenti také projeví hlubší zájem a také připustili do budoucna možné zapojení se do organizace promítání vybraného dokumentárního filmu ve svém především pracovním okolí.

Nejvíce byla s aktivitou Promítej i Ty! Obeznamena Dáša van der Horst z Amnesty International, která o ní hovoří takto: *„Jojo, to mě přijde fakt úžasný! To je přesně to, že občas lidi ví, že existuje nějaký dobrý film, ale buďto potom to promítání udělej načerno, což ne každý do toho jde. ... Nebo já třeba vím o spoustě, nebo o spoustě, vím o malých nevládkách, které jsou tematicky zaměřené na něco a tak když si potom mohou takovýto film stáhnout a promítnout na jejich akci, tak to je úplně úžasný.“* Dáša van der Horst tak poukazuje na další možné využití i pro další neziskové organizace a nejen na výzvu k osobní angažovanosti diváků – občanů. Můžeme říci, že právě tato aktivita směřuje k občanství třetího typu, jak o tom mluví Osler a Starkey. Tedy občanství běžné praxe, které představuje občanské zapojování, na kterém může participovat každý.

3.2.4 Jeden svět a jeho role v oblasti ochrany lidských práv

3.2.4.1 Dosažitelné cíle?

V teoretické části jsem citovala Osera a Veugelerse, kteří říkají, že „vzdělávání k lidským právům je celé o pomoci lidem v rozvoji do takové míry, kdy budou nejen chápat lidská práva, ale kde budou cítit, že jsou lidská práva důležitá a jako taková by měla být

respektována a chráněna.⁵⁷ Vzdělávání k LP je jakousi nadějí do budoucna, že právě problémy spojené s porušováním LP budou alespoň částečně vyřešeny. Festival Jeden svět se sám představuje jako nástroj, který napomáhá tomuto vzdělávání. Jak se to ale organizátorům festivalu daří naplňovat? Ptala jsem se respondentů, zda se domnívají, že jsou cíle deklarované festivalem vůbec reálné a dosažitelné.

Selma Muhič z Helsinského výboru odpovídá takto: „*Já si myslím, to říkám možná i že jsem taky profesně v té oblasti, že vždycky je třeba si ty cíle nastavit hodně vysoko a potom se snažit dosáhnout toho, co je reálné. Jestli hned v úvodu řekneme, že běžný občan nemá šanci ovlivnit vůbec politiku, ani by se o to neměl snažit, měl by se starat jenom o své blaho a doufat, že to dobře dopadne, tak v podstatě potvrzujeme to co je a nic jiného ani nedostaneme. Zatímco pokud si ty cíle nastavíme vysoko, tak to třeba nějakým způsobem aspoň minimálně otevře nějaký povědomí o tom, že možná skutečně bychom to dělat měli. Všichni.*

Já to vidím spíš v celé té oblasti lidských práv. Že se musíme snažit bez ohledu na to, jestli výsledek bude nebo ne. Protože když se nebudeme snažit, tak to výsledek určitě mít nebude. Jo a tím, že lidská práva jsou i taková kontroverzní, že člověk si jich nevšímá, dokud nejsou ohrožená. A myslí si, že pokud jsou ohrožená někomu jinému, tak že se ho to netýká. Prostě to tak funguje ve většině společností. Tak si myslím, že je to jako trošku ten idealistický postoj. Ale to je jediný možný způsob, jak podle mě se s tím dá něco dělat. A jestli se mě ptáte na to, jestli zrovna to, co dělá Člověk v tísni nebo Jeden svět, konkrétně k tomu přispívá, tak bych řekla spíš ano než ne. A do jaké míry, jestli to je měřitelné, to je totálně jiná otázka.

Ono lidí, kteří by se věnovali tomu prosazování lidských práv, to je objektivně opravdu menšina uvnitř nějaké menšiny. Takže to se odráží i na tom financování ze strany státu a podobně. I tržní subjekty, který se na tom podílejí. Je to příliš abstraktní, vágní a když to třeba ještě není přímo vázané na Českou republiku, jako třeba v případě Jednoho světa, tak prostě už samotný fakt, že se někdo o to snaží, toho si velice cením.“

Trochu z jiného úhlu na stejnou otázku odpovídá Dáša van der Horst z Amnesty International: „*Ty filmy jsou dobře navštěvované. Některé produkce jsou vyprodané, takže je musí dávat extra. Ale celkově, když si to spočítáte, tak na první pohled ten dopad není až tak velký. Jakože se jedná o několik tisícovek lidí. Ale na druhé straně to, že se to potom dostane do škol, což už zase není tak vidět, protože festival za týden skončí. To, že je to v regionech. Že takový festival funguje v Praze, to by mě moc nepřekvapovalo. Ale vlastně každý rok těch míst*

---

⁵⁷ Oser, Fritz, Veugelers, Wiel. 2008. *Getting involved. Global citizenship development and sources of moral values.* Rotterdam/Taipei. Sense Publishers s.2

v České republice je víc a to si myslím, že to je úžasný, že se to daří. A i když jsou tam třeba Tibet, Kuba, Barma, ale pořád já to vidím jako misionářskou činnost. A je to lepší to udělat na něco, na co vám přijdou lidi, než nějaký sofistikovaný film se sofistikovanou debatou a budete tam v pěti.“

Miroslav Dvořák z Poradny pro občanství, občanská a lidská práva: *„Jeden svět může přispět i k takové větší solidaritě toho bohatého severu, kterého my jsme součástí, s tím strašně chudým jihem. Takže to je jedna věc – budovat pocit solidarity jako lidí na světě mezi sebou. Pohled na to, že jsou jiný rasy, jiný barvy pleti. Jedna věc je solidarita, druhá věc je potom žít takhle společně potom. To je asi utopie. Jsme prostě socializovaný zvířata a máme v sobě nejrůznější instinkty vůči cizímu a nebudeme si dělat iluze, že se toho zbavíme. To asi ne.“*

Potom připomenutí lidských práv jako takových v tom nejbanálnějším pojetí. A třetí co myslím že nám tady obrovsky schází jako nevládnímu sektoru a k čemu může přispět tou popularizací myšlenky pomoci, charity, solidarity, tak je oblast zapojení dobrovolníků do nevládního sektoru. ... Tak to si myslím, že je další věc, která může nejen Člověku v tísní, ale i ostatním organizacím pomoci. Že si třeba lidi řeknou tak oni dělají něco pozitivního v Africe, tak třeba dělají i něco tady, na čem bych se mohl podílet a přijdou se třeba zeptat. A to je strašně důležitý u občanského sektoru. Aby lidi participovali i bez nároku na odměnu.“

A David Zahumenský z Ligy lidských práv: *„Já myslím, že je skvělé, že Jeden svět existuje. Ale asi samozřejmě promítáním filmu toho není možné tolik změnit. Takže i ty otázky, které jsou prezentované, tak jsou obtížné a myslím si, že to může v některém z účastníků probudit zájem o problematiku, kterou viděl, která se ho nějak dotkla. Takže tím, že by Jeden svět přispěl k tomu, že se tím začne víc zabývat, že si začne víc číst, nebo zjišťovat sám informace, takže k tomu by mohl přispět. Jestli ty filmy samy obsahují komplexní a vyvážené informace, to nevím. Ale neviděl jsem jich tolik. A taky ty filmy přinášejí silné emoce. Takže já si myslím, že část návštěvníků hledá ty emoce, kterých, já si někdy myslím, z těch filmů, které jsem viděl, tak je jich tam příliš.“*

3.2.4.2 Festival jako prostor pro aktivní zapojení občanů?

Několikrát jsem v textu zmínila, že teorie občanské společnosti pokládá za velmi důležité nabízet občanům prostor pro osobní angažovanost, pro osobní zapojení se do

veřejného dění. Festival sám tvrdí, že cílem aktivit Jednoho světa je „povzbuzovat ve svých divácích a divačkách pocit spoluzodpovědnosti za chod společnosti a podporovat v nich občanský aktivismus.“⁵⁸ Je to ale opravdu tak? Co si o tom myslí respondenti?

David Zahumenský říká: „*Já chápu, že k tomu by ten festival měl směřovat. V tom i já vidí nějakou snahu o to, aby se lidé osobně angažovali v situacích ohledně lidských práv. Myslím, že by to k tomu mělo přispět. Ale tady by měl být i nějaký prostor spíš pro to, jak to zlepšit. To je jakoby i něco, co rozhodně jsem přesvědčen, že většina těch lidí, kteří shlédnou film o nějaké situaci někde v zahraničí, nebo i u nás, tak se nad tím zamyslí, nebo si o tom popovídají, třeba si vyslechnou debatu, ale že je to nepřesvědčí, nebo možná jim to ani nepomůže něco v tom udělat. Což je často těžké. Ale v tomhle se mi líbilo, že třeba začal letos tuším Jeden svět v Bruselu. Takže tam vidím už ten dopad přímý. Že se jedná o lidi, kteří rozhodují o politikách a tam si myslím, že to splňuje tenhle účel docela dobře. To běžné promítání asi míň.*

Naši občané si uvědomí, že někde je nějaký problém, protože v novinách si o tom moc nepřečteme. Zvláště v těch, které čte většina. Nebo i v televizních médiích. Takže v tomhle to přispět asi může (vztahuje se k bodu, který říká, že festival je schopen směrem k veřejnosti přesvědčivě komunikovat, proč se má Česká republika zasahovat o prosazování demokracie a bezpečnosti ve světě.). Ale myslím, že tam může být teda prostor pro to, jak to zintenzívnit. Když už ten festival má přeceněn nějakou návštěvnost a velkou sílu docela, tak možná by tam mohl být prostor pro nějaké zintenzívnění.“

Na stejnou otázku, zda festival nabízí možnosti lidem, kteří chtějí pomoci, odpovídá také Selma Muhič: „*Kdyby se řeklo, jakým způsobem. Ale to na druhou stranu ani nevím, jestli by se potom nezměnila optika těch ostatních lidí. Jakože se jim to promítá, aby něco oni kvůli tomu dělali.“* Ale pokud by festival nabídl cestu tomu, kdo má zájem pomoci? „*Ano, přesně tak. Že by se přesně řeklo co. Ale když to není nějaký subjekt tady v České republice, tak někdo jinej. Jakým způsobem by třeba člověk mohl, komu by nemohlo třeba napsat, aby se něco s tím dělalo. Když to všechno je prostě takovej spíš ze zoufalství, než z naděje, že by se něco změnilo. Většina těch, co to tom rozhodnou ... Jak by se někdo, kdo to skutečně chce změnit, jak by se k tomu dostal. Ale obecně v té občanské společnosti stejně jde v podstatě o mikrokoky a mikronaděje taky.“*

---

⁵⁸ dostupné z < <http://jedensvet.cz/2011/o-festivalu> >, [cit. 5. září 2011]

S osobní pomocí diváků souvisí také bod, který tvrdí, že festival přispívá k občanské angažovanosti v České republice. Dáša van der Horst říká: „*No to bych byla ráda. Ale nejsem si tam úplně jistá. Já si myslím, že to je možná ambice a na druhou stranu jsem byla zase na nějaké debatě a tam se lidi opravdu ptali – no ale co můžeme udělat my pro zlepšení té situace. A na to možná ne vždy ti diskutující jsou připraveni. Takže na to ani nemají vždy odpověď. Což je zpětná vazba spíš pro festival, než pro vás. Ale jestli to pak skutečně udělají. Víme, jak je tady společnost nastavená. To je druhá věc. Ale každopádně ta ambice tam je a to si myslím, že taky to není úplně vycucané z prstu, to co tady říkají.*“ Shodli jsme se tedy na tom, že potenciál v tomto směru ve festivalu je. Jakým způsobem by se to dalo ještě vylepšit? Dáša van der Horst pokračuje: „*Ted' nemyslím, že by tam hned měli aktivizovat lidi. ale už jenom tím, co jsem ted' třeba říkala. Těm debatérům vůbec říct, že tahle otázka opravdu může přijít a aby na ni byli připraveni. Protože občas jsou tam třeba akademici a ti vůbec nepřemýšlí tímhle způsobem. Jakože něco se dá i udělat jinak než jenom to, že si tam někdo něco bádá.*“

Ke stejnému bodu vyjadřuje svůj názor Miroslav Dvořák: „*Já myslím, že nejlepší příklad, marná sláva, není festival, ale rodina. Základ toho, aby občanská společnost mohla růst je, abychom věděli, že nemá cenu žít přikrčeně. Že nemá cenu chodit po kolenou, ale že prostě je třeba vystoupit, nebát se. Je to takový klišé, to masarykovský nebát se a nekrást. Ale to je esence všeho. Ve chvíli, kdy budeme žít tou dvojí morálkou o který se mluvilo, že byla za komunismu, ale která je dneska zrovna tak, tak se nic v této zemi nezlepší. A naše snažení není o tom mít ideální společnost. Naše snaha je o tom mít spravedlivější společnost. Není to o tom mít socialistickou společnost, ale mít odpovědnou společnost.*“

4 Závěr

Vzhledem k tomu, že v České republice neexistuje oficiální seznam neziskových organizací, ze kterého by se dalo vyčíst jejich zaměření, zvolila jsem pro zjištění NO zabývajících se lidskými právy takový způsob, který podle mých omezených možností nejlépe odpovídá reálnému stavu. Podle zvoleného klíče vyšlo najevo, že na území České republiky působí téměř čtyři desítky neziskových organizací, které se alespoň v minimální míře hlásí k podpoře lidských práv. Ale neziskových organizací, které se věnují této problematice v širším záběru, tedy nejsou zaměřeny pouze na určitou oblast LP a mají i mezinárodní přesah, u nás působí jen několik. Čtyři neziskové organizace, které byly analýzou vybrány pro tento výzkum, mají vzájemně přehled o svých aktivitách, jsou propojeny často osobními kontakty, některé jsou dokonce svázány svou historií, a také utvářejí koalice okolo určitých lidskoprávních problémů. Tento fakt je signálem, že tyto organizace občanské společnosti mají v případě potřeby potenciál společně reprezentovat zájmy těch, jejichž práva jsou potlačována. Těžko se dá změřit, jak jsou takovéto hlasy silné a jak se jim reálně daří měnit realitu k lepšímu, ale jak bylo v rozhovorech zmíněno, je třeba se o nápravu neustále snažit, jakkoliv jde o práci mravenčí.

Česká republika se podpisem lidskoprávních mezinárodních smluv zavázala kromě ochrany lidských práv také k tomu, že bude k lidským právům vzdělávat. V jaké míře a jakými způsoby tak stát činí, je otázka pro jiný výzkum. Jedním ze záměrů tohoto výzkumu ale bylo zjistit, jakou roli může hrát v dosažení takového cíle partnerství státu a neziskové organizace. Bohužel vzhledem k nekomunikaci ze strany Jednoho světa tento záměr nebyl dostatečně naplněn. V rozhovorech se zástupci vybraných organizací pak nebyla možnost navázat na ověřené informace, takže šlo více o dohady, kterým jsem se proto ve výzkumné části příliš nevěnovala.

Z rozhovorů také můžeme vyčíst zprávu o tom, že Jeden svět může být nahlížen jako důkaz pro zastánce univerzálnosti lidských práv. Festival svými filmy a dalšími přidruženými aktivitami ukazuje, že přestože často upozorňuje na problémy lidí ze zcela odlišných a nám vzdálených kultur, jsou tyto problémy českému divákovi srozumitelné i bez bližší znalosti základních principů těchto kultur. Sice je tato problematika takto opět nahlížena ze strany bohatého západu směrem k východu, ale tyto filmy jsou často natáčeny místními tvůrci, pro které je úspěšné promítání na takovémto festivalu zprávou o vzájemném pochopení.

V rozhovorech byla také zmíněna inspirace některými lidskoprávními aktivitami napříč kulturami. (Například čínská Charta 08, inspirovaná Chartou 77 vzniklou v socialistickém Československu.)

Výzkum také ukázal přístup vybraných neziskových organizací k dokumentárnímu filmu jako prostředku k naplnění svých vzdělávacích cílů. Nejenže respondenti připouštějí účinnost tohoto nástroje, ale dokonce se objevují tendence k tvorbě vlastních filmů. Jejich realizace závisí především na konkrétních lidech pracujících pro vybrané organizace a jejich osobnímu vztahu k tomuto médiu.

Využití konkrétních filmů promítaných Jedním světem pro svou vlastní činnost brání většinou jednak nesoulad mezi konkrétními specifickými potřebami těchto organizací a promítanými filmy, ale také samozřejmě několikrát zmiňovaný problém s autorskými právy. Přesto v tomto směru možnou spolupráci mezi vybranými organizacemi a Jedním světem respondenti zcela nevyloučili.

Festival Jeden svět nemá v České republice žádnou konkurenci. Zajímalo mne tedy, zda se neobjeví v rozhovorech alespoň náznak možného zárodku podobného festivalu, do jehož pořádání by se pustila některá z oslovených neziskových organizací. V tomto okamžiku se více zdá, že festival Jeden svět je vybranými organizacemi akceptovaný jako dostatečný a žádný z respondentů nevyjadřoval tendenci k organizování něčeho podobného. Je ale zajímavé, že z výzkumu vychází jedna kritika, na které se shodli jednoznačně všichni respondenti, a totiž absence témat spojených s konkrétní situací přímo v České republice. A k tomu hned respondenti přidávají zcela konkrétní náměty na dokumentární filmy. Možná by tedy stálo za úvahu, zda by organizace nemohly spojit své síly a motivovat domácí tvůrce k zaměření na tuto problematiku.

Respondenti se shodli na tom, že festival je jistě prostorem pro projevení občanské společnosti, který se konkretizuje především v debatách a poslední dobou také v projektu Promítej i Ty!. A z toho, že jsou všichni zváni jako odborníci k debatám, je evidentní snaha také o odborný dialog, zpřístupněný občanům.

Přestože, nebo snad právě proto, že se všichni respondenti intenzivně věnují oblasti lidských práv, žádný z nich neopomněl zdůraznit, že přes relativní popularitu festivalu a přes jeho zvyšující se návštěvnost nemůže být počítáno s nijak výraznými dopady na změny postojů společnosti k této problematice. Přesto má smysl v těchto snahách nepolevovat. A to je jistě postoj, který výrazně spojuje všechny oslovené organizace.

5 Prameny a literatura

Andreopoulos, J., Georgie, Claudie, Pierre, Richard. 1997. *Human Rights Education for the Twenty-First Century*. Philadelphia, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.

Amnesty International, Human Rights Education Team. 2001 *First Steps: A Manual for Starting Human Rights Education*. Amnesty International Index Number: POL 32/002/2002

Attila, Jozef et al. 1999. *Jeden svět*. Praha: Člověk v tísni, Argo.

Beitz, R., Charles. 2009. *The Idea of Human Rights*. New York: Oxford University Press

Burton, Graeme, Jiráček, Jan. 2001. *Úvod do studia médií*. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL.

Donnelly, Jack. 2003. *Universal Human Rights in Theory and Practice*. London a Ithaca: Cornell University Press.

Fontana, Andrea, Frey, H., James. 2003 in *Collecting and Interpreting Qualitative Materials. The Interview: From Structured Questions to Negotiated Text*. 2. vydání. Sage Publications.

Havlík, Radomír, Kořán, Jaroslav. 2002. *Sociologie výchovy a školy*. Praha. Portál

Hendl, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, Praha: Portál

Jiráček, Jan, Kopplová, Barbara. 2003. *Média a společnost: stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. Praha: Portál.

Miovský, Michal. 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, Praha: Grada Publishing.

Muller, Karel. 2003. *Češi a občanská společnost, Pojem, problémy, východiska*. Praha: Triton.

Oser, Fritz, Veugelers, Wiel. 2008. *Getting involved. Global citizenship development and sources of moral values*. Rotterdam/Taipei. Sense Publishers

Osler, Andrey, Starkey, Hugh. 2010. *Teachers and Human Rights Education*. Staffordshire: Trentham Books.

Porybná, Tereza et al. 2009. *Setting Up a Human Rights Film Festival, a handbook for festival organizers including case studies of prominent human rights events*. Praha: Člověk v tísni.

Potůček, Martin. 2007. *Strategické vládnutí a Česká republika*. Praha. Grada

2007. *Rozvojové cíle tisíciletí*. Praha: Educon.

Skovajsa, Marek a kol. 2010. *Občanský sektor, organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha. Portál

Švaříček, Roman, Šedřová, Klára a kol. 2007 *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.

Tocqueville, Alexis. 1840. *Demokracie v Americe 2*. New York

Tožička, Tomáš, Stojanov, Rober a kol. 2009 *Příliš vzdálené cíle, Rozvojové cíle tisíciletí, Manuál globálního vzdělávání*. Praha: Educon.

Internetové zdroje:

Amnesty International. Dostupné z:

<<http://www.amnesty.cz/amnesty.php>>

Ciné Droit Libre. Dostupné z:

<<http://festivalcinedroitlibre.blogspot.com>>

Člověk v tísní. Dostupné z:

<<http://www.clovekvtsni.cz>>

Jeden svět na školách 10. rokem, Filmy i na vaší škole. Dostupné z:

<http://www.jedensvetnaskolach.cz/test/File/JSnS_10_let.pdf>

Výroční zpráva Člověk v tísní 2008. Dostupné z:

<www.clovekvtsni.cz/download/pdf/182.pdf>

Co je Český helsinský výbor? Dostupné z:

<<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2004110301>>, [cit. 7. května 2010]

Human rights film network. Dostupné z:

<www.humanrightsfilmnetwork.org>

Human Rights Watch. Dostupné z:

<<http://www.hrw.org>>

Jeden svět 2010. Dostupné z:

<<http://www.jedensvet.cz/2010/o-festivalu>>

Jede svět 1999. Dostupné z: <<http://www.oneworld.cz/oneworld/1999/czech/index.htm>>

Liga lidských práv. Dostupné z:

<<http://www.llp.cz/cz/kdo-jsme/Historie>>

Filmový festival Movies That Matters. Dostupné z:

<<http://www.movieshatmatter.nl>>

Poradna pro občanství, občanská a lidská práva. Dostupné z:

<<http://www.poradna-prava.cz/o-nas/poslani.html>>

Všeobecná deklaráce lidských práv. Dostupné z:

<<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>>

6 Seznam tabulek

Tabulka č. 1, Základní rozdělení neziskových organizací zabývajících se lidskými právy

Tabulka č. 2, Neziskové organizace, jejichž cílem je ochrana lidských práv

Tabulka č. 3, Nejvýznamnější mezinárodní dokumenty na ochranu lidských práv

Tabulka č. 4, Tabulka ukazující proměny počtu diváků, promítaných filmů a akreditovaných novinářů v průběhu jednotlivých ročníků festivalu JS

Tabulka č. 5, Jak festival vidí sám sebe a kategorie, kterým se věnuje výzkum

7 Seznam příloh

Příloha 1: Otázky pro kvalitativní rozhovor.

8 Seznam použitých zkratk

LP – lidská práva

ČvT – Člověk v tísní

ČHV – Český helsinský výbor

LLP – Liga lidských práv

AI – Amnesty International

VDLP – Všeobecná deklaráce lidských práv

OOS – organizace občanského sektoru

NO – neziskové organizace

NNO – nestátní nezisková organizace

JS – Jeden svět

ČR – Česká republika

VONS – Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

Příloha 1: Otázky pro kvalitativní rozhovor

Vaše setkávání s festivalem

- Jak dlouho o festivalu víte, od kdy jej navštěvujete? (Jak dlouho myslíte, že festival existuje)
- Důvody pro návštěvu festivalu (profese, osobní zájem, výběr konkrétních filmů, které se například věnují problematice, které se právě věnuji profesně...)
- Osobní zkušenost s festivalovými projekcemi, debatami, doprovodnými akcemi, dostupností lístků, celková organizace
- Monitorujete nějaké výrazné změny mezi jednotlivými ročníky?
- Váš názor na propagaci festivalu
- Navštívil/a jste někdy JS jinde než v Praze? (JS v regionech)
- Máte zkušenosti s nějakým podobným festivalem ve světě? Jak vychází JS v porovnání s ním?
- Je něco, co vám na festivalu vadí? S čím jste (ne)spokojen/a? co byste určitě změnil/a?

Jakou roli může hrát dokumentární film v oblasti vzdělávání

- Váš názor na vzdělávání pomocí dokumentárních filmů? Jde jen o zábavnou formu, nebo má opravdu film sílu pomoci změnit vnímání světa?
- Používáte ve svých vzdělávacích programech dokumentární filmy? Proč ano/ne?
- Co víte o projektu JS na školách? Co si o něm myslíte?

Výběr témat pro jednotlivé ročníky festivalu

- Názor na výběr filmů, na výběr hlavních témat (často se opakuje Írán, Barma, Tibet, ekologické problémy světa, práva žen..)
- Jsou podle vás nějaká témata v oblasti lidských práv, která vysloveně na festivalu chybí? Jsou nějaké oblasti světa, kde dochází k porušování lidských práv o kterých se mluví jen velmi málo, nedostatečně?
- Názor na debaty k jednotlivým tématům (vedení debat, hosté, kvalita, délka...)
- Jak hodnotíte kvalitu filmů? Je vůbec kvalita filmu důležitá, nebo jsou důležitější informace, které film nabízí, téma, které nastoluje, než jeho zpracování?

Váš názor na cíle, které festival deklaruje:

- Myslíte si, že jsou deklarované cíle festivalu reálné a dosažitelné?
- Jakým způsobem festival podle vás přispívá k občanské angažovanosti, k zájmu o problémy druhých, k zájmu o možnostech pomoci
- Je v silách festivalu přispět k řešení problémů spojených s lidskými právy, občanskou angažovaností a prosazováním demokracie?
- Pomáhá opravdu JS přinést komplexnější a vyváženější informace a nabízí tak možnost hlubšího pochopení souvislostí a důležitých zahraničně politických a společenských témat?
- Jak přesvědčivě podle Vás JS komunikuje směrem k veřejnosti o tom, proč se má Česká republika zasahovat za prosazování demokracie a bezpečnosti ve světě?
- Motivuje podle Vás festival dostatečně ty, kteří věří, že osobní občanská angažovanost může přinést skutečnou a pozitivní změnu?
- Co říkáte zaměření festivalu především na mladé lidi, kterým se snaží představit soubor hodnot, na kterých je postavena svobodná a demokratická společnost?
- Souhlasíte s tvrzením, že festival je výrazným diskusním forem? K čemu jsou vůbec takové diskuse dobré?

Spolupráce Vaší NO s festivalem Jeden svět

- Jak probíhá spolupráce Vaší NO s festivalem?
- Pokud neprobíhá, uvažovali jste o ní někdy? Byla Vám například nabídnuta?
- Jak byste si případnou spolupráci představovali?

Cena HOMO HOMINI

- Říká vám něco cena Homo Homini (doposud jediná česká mezinárodní lidskoprávní cena)?
- Znáte někoho, kdo cenu obdržel? Souhlasíte s udělením ceny těmto lidem? Vybíral/a byste kandidáty jiným způsobem?
- Jaký je podle vás význam takovýchto cen?

Máte právo vědět

- Znáte tuto celoroční instituci, která je věnována propagaci dokumentárního filmu a má podobu pravidelných promítání spojených s debatou? (koná se v Národní technické knihovně v Praze od roku 2009)

Promítej i ty!

- Víte o této možnosti, kterou od loňského roku festival nabízí? (Jde o program, který umožňuje v podstatě komukoliv šířit dál vybrané festivalové filmy a promítat je nejen svým přátelům, ale i širší veřejnosti.)
- Jaký je Váš názor na tuto aktivitu?

O autorce

Barbora Pecháčková Uchýtilová (1977) se narodila v Karlových Varech, kde v roce 1997 ukončila studium na Střední škole cestovního ruchu. Poté vystudovala na Divadelní fakultě Akademie múzických umění v Praze magisterský obor Dramatická výchova. Ke studiu se vrátila v roce 2008 na Fakultě humanitních studií UK na Katedře studií občanské společnosti FHS UK. Od roku 2005 pracuje u ČSA.

Rejstřík

- Amnesty international, 55, 15
Český helsinský výbor, 15, 56
Člověk v tísni, 37
Dějiny, film a lidská práva, 48
Jeden svět na školách, 48
kulturní relativismus, 5, 22
Lidskoprávní cena Homo Homini, 49, 69
Liga lidských práv, 15, 58
Máte právo vědět, 49
Občanská společnost, 4, 5, 24, 25, 26, 27,
30, 37, 82, 88, 91, 92
- Poradna pro občanství, občanská a lidská
práva, 15, 57
Promítej i Ty!, 49, 83
Příběhy bezpráví, 48
Univerzální lidská práva, 5, 22
Všeobecné deklarace lidských práv, 18, 21,
29
Vzdělávání k lidským právům, 24
Vzdělávání k občanství, 4, 5, 27, 71